

## МОВО, БУДЬ!

Дорогі просвітяни, послідовні захисники української мови! Десять років тому, в умовах, коли тоталітарний режим почав давати тріщини, було організовано Товариство української мови імені Т. Шевченка. Його з'ява була підготовлена діяльністю багатьох патріотичних об'єднань, таких як Клуб шанувальників української мови при Спільні письменників України, клуб «Спадщина» при Академії наук України, Товариство рідної мови у Львові, патріотичні клуби в Дніпропетровську, Чернігові, Рівному, Полтаві...

Товариство, крім захисту рідної мови, над якою нависла загроза знищення, ставило собі за мету також проводити широку культурно-просвітницьку діяльність, сприяти відродженню й розвитку культурних традицій українського народу, допомагати в комплектуванні бібліотек українською літературою, засновувати власні підприємства, здійснювати господарську, в тому числі й зовнішньоекономічну діяльність.

По суті, це було відродження колишньої «Просвіти», розгромленої в 20-х роках у Східній Україні та в 1939 році — у Західній. І кінцева мета була та сама — здобуття державної незалежності України. Але, зрозуміла річ, декларувати це за тодішніх умов було б самознищенням.

Навколо Товариства почали гуртуватися здорові патріотичні сили українського суспільства. Його державницька роль яскраво виявилася під час перших напіввівільних виборів 1990 року. Тоді саме завдяки Товариству до Верховної Ради України потрапили ті депутати, які зніщували прийняття Декларації про державний суверенітет України, а в серпні 1991 року — Акт про незалежність нашої держави.

Тому закономірним було перейменування в 1991 році Товариства української мови на Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка.

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка стало основою для створення багатьох партій та організацій національно-демократичного спрямування, його члени були і є активними бійцями за утвердження держави, протистояли і протистоять партократам і бандократії, яких об'єднує ненависть до всього національного і, зокрема, до української мови як волевиявлення державного народу. Ось чому мовне питання просвітяни в своїй діяльності ставлять на чільне місце. Свідченням цього є ті численні заходи, які примусили керівників різних рангів і рівнів рахуватися з вимогами національної громадськості. Назвемо лише деякі з них: всеукраїнські конференції «Мова державна — мова офіційна», «Інформаційний простір і безпека України», «Державна ідеологія в сучасній Україні», «Національні засади та моделі Української держави у ХХ столітті», акції «Чисті джерела» та «Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову!» — всі ці та інші заходи, безсумнівно, сприяли тому, що у прийнятій у червні 1996 року Конституції України стаття 10 проголошує єдиною державною мовою України українську мову. «Просвіта» зніщувала проведення і затвердження державних свят: День української писемності та мови (9 листопада), День соборності України (22 січня). У 1998 році відзначено 1000-ліття українського книгодрукування. Задля досягнення своєї великої мети — втілення в життя чинного мовного законодавства, розбудови Української держави на сучасних національних засадах, відстоювання прав громадян України на гідне життя, заможне життя й задоволення національних потреб українців «Просвіта» ладна конструктивно співпрацювати і співпрацює з усіма гілками державної влади. Там же, де принижуються національна гідність, честь українців, численний загін просвітян діяв і діятиме рішуче, безкомпромисно, наступально.

Ми свідомі того, що лише опертя на власні сили може гарантувати успіх. І намарне воляють нині політичні банкрути усіх мастей єднатися з учораšnньою метрополією в оновлену імперську «родину», — шляху назад немає. «Свій до свого — по своє!» — старе просвітянське гасло нині знову актуальне. І цілком доречно тут навести слова голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка Павла Мовчана, виголошені на V з'їзді нашої організації: «Україні потрібна своя (!) ідеологія, в якій би людські права не витісняли права нації. Ідеологічна наша домінанта визначалася століттями і ґрунтується вона на високих національних цінностях, що вирізняли нашу націю від усіх інших і поширювалися на величезних наших національних обшарах від Засяння до Кавказу. Наша національна свідомість формувалася на філософії історії, на релігійній зорієнтованості на невідмінне воскресіння».

Із цією високою вірою в невідмінне воскресіння й розпочинає нововідроджена «Просвіта» відлік другого десятиліття своєї діяльності — задля загального добра і розквіту Вітчизни. Бо лише тим, хто вірить, усе дається! Тож неситий віри й неприминючого оптимізму зичимо всім Вам, шановні співвітчизники: з нами «Просвіта», з нами Бог і Україна!



Фото Володимира Щербини

## БУДІВНИЧИМ ДЕРЖАВИ — НАЙДОСТОЙНІША ІЗ НАГОРОД

«Будівничі України» — під такою назвою 27 січня в Кобзарській світлиці Палацу мистецтв «Український дім» відбувся черговий вечір із циклу заходів, присвячених 130-річчю Товариства «Просвіта».

Учасники цього людного зібрання мали нагоду спілкуватися з тими, хто любить Україну не просто «з надмірної любові», але й водночас зі святого обов'язку — творити в ній та для неї добро і достаток. Імена їхні відомі не лише в Україні, але й далеко поза її межами.

Академік Валерій СМОЛІЙ задовго до того, як стати віце-прем'єр-міністром з гуманітарних питань при Кабінеті Міністрів України, здобув визнання як сумлінний учений-історик, непохитний патріот своєї держави. Ставши членом українського уряду, конкретними справами підтвердив, що лише поняття «професіонал-патріот», злиотване в одній особистості як цілісність, дає результат.

Мера Києва Олександр ОМЕЛЬЧЕНКА не лише в переносному, але й у прямому значенні слова називають Будівничим. За час його керівництва в Києві постало чимало новобудов, а столиця поволі набуває сучасного українського національного рис. Одним із першочергових своїх завдань Олександр Омельченко вважає відтворення історичного середовища міста над Славутюю, й для цього зроблено вже чимало. Відбудовуються зруйновані святині, у київське небо стрімко злітають позолочені бані повернутих із небуття церков... Милують око киян і гостей столиці відреставровані історичні пам'ятки, а під патронатом мерії відбувається чимало заходів загальнонаціонального масштабу...

Одним із головних атрибутів державності є власна грошова система. «Батьком» гривні, без перебільшення, називають голову Національного банку України Віктора ЮЩЕНКА. Завдяки виваженій монетарній політиці керівництва головної фінансової установи країни наша держава змогла плавно подолати наслідки серпневого фінансового обвалу в сусідній Росії, з економікою якої й досі тісно пов'язана наша вітчизняна економіка.

Газету «Вечірній Київ» кияни з любов'ю називають «Вечіркою». Ця газета однією з перших у державі підняла свій мужній голос на захист потоптаного комуністичною системою національної гідності українців і не втратила свого бойового запалу й тепер, коли багато хто із вітчизняних журналістів подався на «кращі хліби» й служить нині інтересам чужого «отчєства»... І все завдяки стійкій, виваженій позиції головного редактора «Вечірки» Віталія КАРПЕНКА.

За високий професіоналізм, за відданість українській ідеї та формування національної свідомості, за вагомий внесок у розбудову незалежної України чотирьох патріотів-професіоналів нагороджено Медаллю Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка. До речі нагадати, що цієї нагороди був удостоєний нещодавно будівничий Української Національної Церкви Патріарх Київський і всієї Руси-України Святійший Філарет.

Звичайно, знайдуться скептики, які доведуть, що

в державі є й вищі нагороди, аніж просвітянська. Й не матимуть рації.

Як зазначив у своєму слові Віталій Карпенко, «усіякі державні нагороди — при такому невтішному стані справ у суспільстві — є сьогодні явно недоречними». Тож саме просвітянська нагорода, зважаючи на те, що в Товаристві безкорисливо трудяться жменька патріотів, відданих національній ідеї, має тепер неабияку вагу.

Нагорода ця — «зі сплаву почуттів», як влучно назвав її голова Всеукраїнської «Просвіти» Павло Мовчан.

І просвітянський вечір був справді наповнений щирими почуттями, бо зібраних на ньому щирі, в кращому розумінні цього слова, українці. Гармонійно вписувався в двогодинне дійство спів «Золотих ключів» із незрівняними Ніною Матвієнко, Марічкою Миколайчук і Валентиною Ковальською. Особливо сімейного шарму надавала захопливо чудесна музика квартету стародавніх українських інструментів під орудою Костянтина Чечені. Щирим сміхом і оплесками віддячили присутні Нілі Крюковій за дотепні сатиричні й гумористичні мініатюри.

Обстановка невимушеності панувала весь вечір у затишній Кобзарській світлиці. Пролунали й слова вдячності від імені нагороджених.

Олександр Омельченко повідомив прийому новину про те, що Президент України Леонід Кучма підписав за № 401-XIV Закон «Про столицю України — місто-герой Київ», який надає великі можливості для розбудови міста. Мерія, зазначив голова міської держадміністрації, щоденно трудиться над реалізацією ідеї відбудови Києва не лише як європейської, але й передусім української за духом столиці. Наприкінці травня місто відзначатиме свій ювілей та 500-ліття надання йому магдебурзького права і ці свята зустрінє і щирі слова пана Омельченка на адресу Товариства. Багато зроблено «Просвітою», зазначив він, для національної ідеї, яка є стрижневою для держави. Якщо ти любиш Україну — тоді ти націоналіст, якщо не любиш — тоді невідомо ким ти єси. У залі, на його думку, зібраних саме ті, хто любить її.

Чимало добрих слів сказав мер і про «нашу золоту молодь». І це не дивно: у столиці України проживає близько 400 тисяч дітей віком до 16 років, і саме для них працює 440 шкіл, 422 з яких — українські. Бюджет по освіті мерія торік виконала на 128 відсотків. Ще ж у Києві навчається понад 200 тисяч студентів. Тому й не дивно, що серед тих, хто вітав нагороджених, було чимало освітян, керівників вузів.

«Київ і надалі залишатиметься центром високої культури, науки й освіти. І я вірю, що ми побудуємо сильну незалежну державу!» — завершив свій виступ Олександр Омельченко.

На рубежі тисячоліть, як мовиться, усе можливе. Хай справдяться, на радість нам усім, і ці високі слова.

Володимир ГЕРМАН

# ЧИНОВНИК ОБУРЮЄТЬСЯ, А ЗАКОНУ НЕ ВИКОНУЄ...

## Рейд просвітян в райцентрі Томаківка

З дня опублікування Закону про мови минуло понад дев'ять років. Цього часу було достатньо, щоб не лише замінити російські, старі вивіски новими, українськими, але й проникнутися українською ідеєю.

Найкраще стаття 10 Конституції України виконується на Томаківському хлібозаводі. Вивіски тут зроблено тільки державною мовою, документація теж ведеться українською. На заводі існує акт перевірки наявності виконання працівниками постанови Кабінету Міністрів України про обов'язкове застосування державної мови № 998 від 8 вересня 1997 року.

Не гірші справи й у СПТУ-78. Розклад ведеться українською, документи, накази, уроки, таблиці, свідоцтва про освіту — також державною. Українською викладаються механіка, правила дорожнього руху та інші. Учителка української мови та літератури О. В. Топа добре обібрала мовний кабінет вишитими рушниками, портретами видатних українських письменників і зразками петриківського розпису. Її батько Василь Іванович Соколенко — визнаний майстер цього виду мистецтва, родом із Петриківки Дніпропетровської області.

Добрі справи й у районному вузлі зв'язку, держскарбниці, відділенні КРУ, пенсійному фонді, державній податковій інспекції, районній друкарні та Томаківській частині Нікопольської кабельної дільниці Павлоградського центру технічної експлуатації сільських з'єднувальних ліній.

У районному паспортному столі висить російськомовна постанова ВР УРСР про шляхи набуття громадянства в УРСР...

Деякі працівники районного відділу внутрішніх справ погано або й зовсім не володіють державною мовою. «Просвіта» пішла назустріч персональному складові та його начальнику Сергію Сергійовичу Корзуну, пообіцявши допомогти у вивченні державної, української мови. На жаль, у цій установі документи і досі ведуться двома мовами.

Майже нічого не робиться для виконання Закону про мови в Томаківській районній центральній лікарні, головному лікареві якої слід би повчитися в директора районного хлібозаводу Лідії

Михайлівни Качан. Бо в поліклініці (завідувач А. Олійник) вивіски — російською мовою, назви кабінетів, агітаційний куток ще часів радянської імперії, розмова з пацієнтами, діагноз на «общепонятном». Свої професійні обов'язки державною мовою виконують лише лікарі О. Устименко, Н. Завгородня та М. Самчук. Про вищезгадані проблеми в медичному закладі свідчить назва стенду «Очередные задачи здравоохранения» та вивіски на дверях: «Кабинет функциональной диагностики», «Кабинет массажа», «Инфекционное отделение»...

Не кращі справи і в ошадній касі, агропромбанку «Україна», автостанції, районній санітарно-епідеміологічній станції, аптеці, цеху технічної експлуатації електрозв'язку, районному суді, управлінні капітального будівництва, центрі зайнятості населення, прокуратурі, спецколгоспі «Прогрес» та інших організаціях.

Прокурор Томаківського району І. Горська зауважила, що діти погано відрізняють українську мову від російської. У прокуратурі, до речі, документація ведеться переважно російською.

У Центрі зайнятості населення документи оформлені російською мовою. Директор Н. Левандовська зазначила, що переважна більшість безробітних осіб заповнює власні справи на «общепонятном».

У страховому агентстві «Оранта» начальник В. Лук'ячук і не намагається виконувати Закон про мови. Обурюється Василь Васильович тим, що не виконуються інші статті Конституції (про працю, відпочинок, пенсійне забезпечення тощо). Але так воно й виходить, що чиновник Лук'ячук не бажає виконувати статтю 10 Основного Закону, хтось інший — 43-ю або 46-у. А тому й не виконується Конституція в цілому. Через це всі ми й живемо гірше американських негрів. А ще висить у кабінеті начальника портрет ката України Володі Ульянова, який, до речі, у своїх творах (т. 30, с. 141) писав: «Зважаючи на те, що українська культура (мова, школа...) протягом століть придушувалася російським царизмом і експлуаторськими класами, ЦК РКП ставить в обов'язок всім членам партії всіма засобами сприяти усуненню всіх

перешкод до вільного розвитку української мови і культури... Члени РКП на території України повинні на ділі проводити право трудящих мас вчитися і говорити в усіх радянських установах рідною мовою...». Отож, як бачите, В. Лук'ячук не виконує не лише законів України, а й вказівок свого «геніального наставника».

У Центрі технічної експлуатації електрозв'язку працівники володіють українською, а от директор підприємства В. Дрозд, який, здавалося б, повинен подавати приклад, говорить російською, недержавною, мовою. Ну що ж, бува й таке, що поручик йде в ногу, а вся рота не в ногу. Та добре, що Володимир Денисович хоч російською володіє, а що було б, аби він розмовляв, скажімо, тільки німецькою?

На базарі продають лише російськомовні книжки, аудіокасети.

Приватна радіостанція «ЛПК» (власник Л. Дрозд) виголошує привітання у вигляді непрофесійно написаних віршів, колектив студії знає і передає лише російські, англійські... пісні.

Деякі вчителі томаківських шкіл не володіють державною мовою.

У Томаківському Будинку школяра директор Т. Федоркіна розмовляє російською мовою. На автостанції оголошення роблять виключно російською.

На приміщеннях багатьох установ, зокрема, аптеки, управління капітального будівництва, санепідемстанції й досі висять таблички комуністично-радянських часів.

Як бачимо, в Томаківці чиновники, в переважній більшості, якщо не ігнорують Закон про мови, то й не поспішають його виконувати. З боку ж селищної та районної влади за цим немає належного контролю. Все пущено на самоплив. Тому не буде дивним, якщо й, скажімо, ще через дев'ять років висітимуть тут таблички часів УРСР.

**Олексій БІЛИЙ,**  
голова Томаківської  
районної «Просвіти»,  
Орій ЮРИК,  
юнкор, член «Просвіти»,  
Дніпропетровська область

## «ДНІПРО» БЕРЕ ПОЧАТОК У ПЕРЕДГІР'ЯХ АРАРАТУ

Не так уже й часто приходять до нас, на жаль, інформація про організоване життя українства на теренах колишнього Союзу, тому й кожне таке повідомлення викликає передусім захоплення.

Цього разу з приємністю повідомляємо про надзвичайно важливу подію: у квітні українська громада Вірменії відзначатиме дворіччя виходу у світ першої і поки що єдиної в Закавказзі газети української діаспори під велелюбною назвою «Дніпро».

І хоч видається газета тиражем 1000 примірників, відіграє вона надзвичайно важливу роль у справі об'єднання місцевого українства, забезпечує мовні та інформаційні потреби наших співвітчизників у Республіці Вірменія, є важливим джерелом об'єктивної інформації про Україну в державі перебування. Сприяє виданню газети Посольство України в Республіці Вірменія.

Українці важливо те, що газета дублюється й вірменською мовою, тож мають нагоду її читати й жителі небагаточисельної гірської країни.

Разом із тим, українцям непросто залишатися фінансово становиче видавців. Тож Надзвичайний і Повноважний Посол у Республіці Вірменія Олександр Божко звернувся до централі Товариства «Просвіта» та інших патріотичних організацій з проханням підтримати видання.

Працівники газети сподіваються на налагодження тісних контактів із редакціями періодичних видань «Просвіти», подібних газет і часописів української діаспори за кордоном і просять надсилати посильні пожертвування на розрахунковий рахунок № 1700172 в Армімпексбанку м. Єревана, код 00019823. Адреса редакції: Республіка Вірменія, м. Єреван, пр. Аршакуняц, 2, кімн. 24; тел. 53-86-28.



Редакція газети «Слово Просвіти», усе просвітянське братство просять відгукнутися небайдужим на прохання наших співвітчизників, аби газета «Дніпро», гаслом якої обрано слова Т. Шевченка «Обніміться ж, брати мої!», виходила регулярно. Ми, в свою чергу, друкуватимемо на шпальтах нашого часопису оперативну інформацію про життя українців у Закавказзі.

Не цураймося, признаваймося!

В. Г.

Володимир ГЕРМАН

### ВАЛЕОЛОГІЯ: ПОШУК ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ

Відомо, що валеологія — наука синтетична. Але сумлінні педагоги здатні — й повинні — одухотворити цю нововведену (1994) в шкільні програми дисципліну, прищеплюючи школярам навички здорового способу життя. Ось такий основний вислід «Котехизація освіти. Валеологія. Плюси та мінуси», проведеного 3 лютого в столичному Будинку вчителя за участю представників просвітянської централі, науковців, освітян, медиків, священників, журналістів, працівників міністерств охорони здоров'я та освіти, учителів і вихователів дошкільних навчальних закладів.

Синтетичність науки валеології полягає в тому, що постола вона на пограниччі інших наук й охоплює широке коло різноманітних аспектів, бо само поняття «здоровий спосіб життя» за суттю своєю багатомірне і включає в себе вивчення не лише фізичного, але й психічного, морального (етичного) й духовного здоров'я як окремого індивіда, так і суспільства індивідів. А що воно є наукою прикладною, то, на думку фахівців, повинна, у свою чергу, підсумовувати всі інші науки. Дехто навіть веде мову в конкретному випадку про валеологізацію всієї системи освіти, маючи передусім на увазі її одухотворення.

Введення до шкільних програм валеології як окремої дисципліни за такої короткої час поруч із наявним позитивом виявило й чимало спірних і негативних аспектів, що пов'язано передусім з новизною предмета, відсутністю відповідного досвіду викладання, фахівців, вичерпних підручників і вивчених програм і підходів. Щодо останнього, то особливе непорозуміння викликає духовний аспект валеології. Саме кризь шлюзи його різноманітності під виглядом народних традицій в окремі школи інколи проникають усіякі псевдоучення, невласитиві українцям світоглядні засади, а то й лукаве марновір'я, деінде зчоста запроваджуються різні «екстрасенсорні», «медитативні», «гіпнолітичні» та інші практики чи форми впливу на психіку дітей, які призводять до непоправних наслідків (наочний приклад такого впливу — зомбування юних душ ліховісімим «білим братством» новоявлених «месій» Кривоногова з «втіленою» Марією Деві Христовою).

Аби поставити заслін цим та іншим негативним тенденціям у системі валеології, виробити спільні для всієї держави підходи викладання цієї українової дисципліни в школі, Всеукраїнське товариство «Просвіта» й започаткувало низку науково-практичних заходів із залученням найширшого кола фахівців. Напрацьований матеріал, віритись, наповниться конкретикою дій.

Своїм баченням шляхів удосконалення шкільного курсу валеології й подолання наявних проблем поділилися голова Всеукраїнської «Просвіти» Павло Мовчан, члени Центрального правління Товариства Катерина Матрич, Анатолій Погрібний, Олександр Пономарів та Микола Нестерчук. Чимало корисних напрацювань є в активі Інституту українознавства Національного університету імені Т. Шевченка, з якими присутні ознайомили директор інституту Петро Кононенко та завідувач відділу національної освіти Тамара Усатенко. В обговоренні взяли участь провідні фахівці з проблем валеології Міністерства освіти, психологи, філософи, медики, духовенство...

Були водночас висловлені й поодинокі думки про небажаність викладання валеології у школі, зокрема доктором біологічних наук Юрієм Вервесом, священником Олександром Вербою. Й усе ж, конструктивний підхід до проблеми переважив і був висловлений чітко й коротко: слід відкинути те, що заважає вихованню здорового способу життя у підлітків, але зважати, щоби, образно кажучи, «з купіллю не виплеснути й дитя». Тобто валеологія у школі жити й удосконалюватись.

Розмову — корисну й потрібну — започатковано, ухвалено перші конкретні рішення і замість крапк щодо вирішення проблеми валеології можна наразі поставити трикрапку, поки остаточно не буде вироблено оптимальні методи викладання.



# ДЕРЕВО МІЦНЕ КОРІННЯМ, А ГАЗЕТА — ДРУЗЯМИ

Президенту України  
п. Леоніду КУЧМІ

Прем'єр-Міністру України  
п. Валерію ПУСТОВОЙТЕНКУ

Голові Верховної Ради  
п. Олександру ТКАЧЕНКУ

Копії:  
депутатам Верховної Ради  
п. Павлу МОВЧАНУ,  
п. Михайлу КОСІВУ

Відкритий лист

Шановні провідники Української держави!

Ми, члени Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка інституту Львівдіпронафтохім, глибоко стурбовані ганебним вчинком депутатів Верховної Ради України лівого крила — комуністів і їхніх підпісувачів з інших партій, які проголосували за вилучення 7-ї статті з законопроекту про середню освіту в Україні, де йшлося про обов'язкове вивчення державної мови в усіх закладах середньої освіти. Те, чого не змогли зробити ні «емські» укази, ні «валусьські» циркуляри шовіністів царської Росії, ні більшовицькі санації проти української нації після жовтневого перевороту 1917 року, завершують депутати — «борці за благо трудящих» Верховної Ради незалежної України.

Для нас слова: Батьківщина, Мати, Мова — це святі поняття, і ми не можемо допустити, щоб українофоби у Верховній Раді України знущалися над нашими святинями. Депутати, які нехтують Основний Закон нашої держави, — це безбаченки і яничари.

Тому, звертаючись до Вас, шановних провідників Української держави, вимагаємо не допустити знищення нашої держави, зупинити більшовицьку вакханалію у Верховній Раді України і вжити відповідні заходи для повернення 7-ї статті на своє місце при другому читанні законопроекту.

Сподіваємось, пане Президенте, що Ви застосуєте повноту влади, дану Вам народом і Конституцією, виявите твердість волі і рішучість своїх дій і не дозволите папложити і знущатись над нашими святинями, над нашим народом і державою з трибуни найвищого законодавчого органу Верховної Ради України.

За дорученням Ради осередку  
Всеукраїнського товариства  
«Просвіта» імені Т. Шевченка  
інституту Львівдіпронафтохім  
Богдан САВЧУК,  
голова осередку Товариства

Шановні народні обранці!

Схаменіться, ви одверто нас зневажаєте, — це ясно, як Божий день.

То порада вам: поважайте хоча б самі себе, не ганьбіть ім'я депутата — обранця народу. Живіть у злагоді із законами, які самі ухвалили, з Конституцією держави. Вивчіть державну мову, не смішіть людей! Невже ми вибрали у Верховну Раду самих нездар? Невже так важко згадати рідну мову, а росіянам вивчити її і поважати закон? Може, вам не вистачає коштів для вивчення мови? То ми, знедолені і покинуті вами, допоможемо вам. Приїжджайте в округ, ми безкоштовно будемо вас вчити рідної мови. Обіцяємо виконати це, на відміну від того, скільки ви наобіцяли, та так нічого і не зробили.

Сім'я ПЕТРУКІВ  
м. Чернівці



Вельмишановний пане Президенте! Ми українці-галичани. Мову свою українську свято бережемо, шануємо і цим гордимось. Тому висловлюємо гарячий протест проти порушення фракцією комуністів Конституції України — вилучення із законопроекту про середню освіту в Україні 7-го пункту, в якому йдеться про обов'язкове вивчення української мови як державної. Вважаємо такий акт недопустимим і просимо Вас разом з нами стати на захист нашої мови і нашої культури.

З повагою

Товариство «Просвіта»,  
Конгрес українських націоналістів,  
Всеукраїнська Ліга українських  
жінок Сколівського району  
Львівської області



ЗВЕРНЕННЯ

до депутатів Верховної Ради  
України, до голів партій та  
організацій національно-  
патріотичного спрямування

Рада алуштинських міських громадських та партійних організацій національно-патріотичного спрямування із засобів масової інформації з обуренням дізналась про ганебні висловлювання Голови Верховної Ради Олександра Ткаченка під час переговорів депутатської делегації з керівництвом Державної Думи Російської Федерації.

Наміри комуносоціаліста Олександра Ткаченка приєднати Україну найближ-

чим часом до Міжпарламентської Асамблеї СНД, створити єдиний Російсько-Український Чорноморський флот, єдину оборонну систему, єдину грошову одиницю, єдиний економічний простір є зухвалим посяганням на незалежність нашої держави, намаганням, всупереч КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ, втягнути нашу державу в воєнні блоки, підставити нас під імперський чобіт північного сусіда.

З нас достатньо соловків, голодоморів, гулагів, авантюрного нападу на Афганістан!

Ми не хочемо віддавати своїх дітей умирати на війні за чужі інтереси!

Ми не хочемо, аби Україна, як миролюбна нейтральна держава, розділяла долю агресора!

Ми одностайно приєднуємось до вимоги десяти національно-демократичних партій про негайну відставку з поста Голови Верховної Ради України Олександра Ткаченка!

В. ЛЕОНОВИЧ,  
голова Алуштинського відділу  
Комітету «Крим з Україною —  
Соборність»,

М. МАТВІЙЧУК,  
голова Алуштинської міської  
організації (АМО) «Конгрес  
української інтелігенції»,

Д. КОЦЕБЛЮК,  
голова АМО Товариства «Просвіта»  
імені Т. Шевченка,

С. КОЗИЦЬКИЙ,  
голова АМО Товариства  
репресованих та політ'язнів,

Г. ЖАРІЙ,  
голова АМО ОУН,

М. ШПОТАК,  
член АМО ДемПУ



Час застосувати заходи ЦК КП(б)У?

До цієї пропозиції спонукала мене відповідь Донецького ошадного банку російською мовою на мій лист українською мовою. Пам'ятаю незаконні «опросы населения» Донецької та Луганської областей щодо двомовності в 1994 р., коли збаламучені московськими шовіністами донбасівці голосували за двомовність, тобто рівноправність української та російської мови.

Відповідь з Довецька ясно доводить, що на Донбасі боротьба за двомовність була «ленінським» обманом для збере-

ження російської (правильніше: московської) одномовності. 18 січня 1994 р. донецькі мовознавці й історики на конференції, присвяченій 340-літтю Переяславської угоди, навіть повторювали валуєвську тезу, що «малоросійського язика не было, нет и быть не может». Я протестував і наступного дня мене не допустили на продовження цієї конференції. Я зрозумів, що в самостійній Україні московські шовіністи не визнають ні української держави, ні українського народу, ні української мови.

Тепер у самостійній Україні, за яку ми боролися й каралися в концтаборах, депутати Верховної Ради пропагують суржик й наголошують склад ра в прикметникові український, тобто підкреслюють, що ми люди з країни Московської імперії, в ярмо якої затуляє нас Голова Верховної Ради, який досі не вивчив граматичних правил і лексики української мови.

Щоб нас не прокляли майбутні покоління і не осміяв світ, пропоную повторити заходи ЦК КП(б)У 1920-х років, коли всі урядовці здавали іспит з української мови, а тих, що вперто ігнорували заходи уряду УСРР щодо впровадження державної української мови в шкільництво, установи й виробництво, звільняли з праці. Наслідуймо прогресивний приклад Російської Федерації та інших країн!

Петро ЛАВРІВ



ТУПОГОЛОВИМ —  
ПЕРЕКЛАДАЧА!

Згідно з Конституцією в Україні державною мовою є українська. Але, на жаль, в парламенті та уряді вона не посідає належного місця. Це ганьба для України, для українського парламенту, для Голови Верховної Ради України. В якій країні депутати парламенту і чиновники в уряді не знають державної мови?

Вимагаємо: в парламенті, в уряді виступати тільки державною мовою!

Тупоголовим — виступати з перекладачем!!! Так вважає більшість культурних та інтелігентних людей. Бо знання мови — це ознака високої культури людини! Не може бути самостійної і незалежної держави, якщо офіційні особи розмовляють мовою іншої держави!

З повагою  
Д. БІЛИНСЬКИЙ,  
ветеран збройних сил і праці,  
м. Львів

## КРУТИ — НЕЗГОЙНА РАНА УКРАЇНИ

29 січня столиця України традиційно відзначала чергову, 81-у річницю подвигу Героїв Крут. Від «Арсеналу» до Аскольдової могили, де покоїться прах кількох юних захисників Києва, що загинули від рук більшовиків Муравйова, рушила колона студентів столичних вузів, військовиків, курсантів, ліцейців, представників громадськості та духовенства.

Традиційною є й участь у крутянських заходах просвітан столиці, керівництва Всеукраїнської «Просвіти». До символічної братської могили Героїв Крут лягають вінки і букети живих квітів... У небо ліне щира поминальна молитва по невинно убієнних, нагадуючи живим про тих, хто склав на вівтар Вітчизни, за її свободу, найдорожче — життя.

## ВИБИРАЄМО НОВІ ШЛЯХИ

Гідно відзначили тернопільяни 10-ту річницю відродження «Просвіти» в краї та 130-річчя Товариства «Просвіта». У кінотеатрі імені Івана Франка провели ювілейну міську конференцію. Заступник міського голови В. Машевський вівальним словом відкрив урочистості, вручивши голові правління міської «Просвіти» Доріє Чубатій диплом за плідну працю.

Завітали на ювілейну конференцію заступник голови облдержадміністрації В. Литвинчук — перший голова Товариства «Просвіта» в Тернополі, начальник обласного управління культури О. Совка, завідувач міським відділом культури С. Коптон, начальник міського управління освіти В. Тригубо, голова товариства «Лемківщина» І. Дудо, голови обласних організацій Спілки письменників Г. Петрук-Попик, Спілки художників Б. Ткачик, обласної «Просвіти» Б. Головин...

Від Львівської «Просвіти» привітання виголосив голова організації Р. Лубківський. Всесеснішні отці Р. Гридчук та Р. Кузьменко зі спудеями духовної семінарії відправили молебень, освятили пропор міської «Просвіти».

Юні просвітанки сестри Зояць виконали пісню «Моя Україно». Вітально-пізнавальну промову «Гідно несе свій смолоскип Тернопільська «Просвіта» виголосила голова правління Товариства Доріє Чубато.

Про душпастирів-просвітан Тернопіль розповів декан Тернопільського деканату УГКЦ о. Р. Гридчук. Про етапи відродження «Просвіти» Тернополя нагадав першо-проходець-просвітан Олег Герман — про-реktor Тернопільського технічного університету імені Івана Пулюя.

Спогадами про просвітницьку діяльність у 1940—1950 роках поділилася С. Бойко.

Про «Загартовану Просвіту» зворушливо розповів п. Ярослав Онуферко — колишня політкаторжанка.

Меценатами свята були берія міста, управління освіти та культури, обласна рада народних депутатів, дирекція кінотеатру імені Івана Франка, ВО «Текстерно», ПТУ-4, технічний університет імені І. Пулюя.

Можна було оглянути виставки умільців декоративно-прикладного мистецтва шкіл і технікумів, літописи первинних осередків «Просвіти», віддруковану вузами українську літературу, виставки «Просвіти-130», «Просвіти-10».

Надія БОРИСЯК,  
лікар, просвітанка,  
м. Тернопіль

## СЕЛО ВЕРБІВ МАЄ КНИГУ ПРО СВОЮ ІСТОРІЮ

Великий інтерес серед численних минуло-річних ювілейних заходів викликала в односельців презентація книги «Історичний нарис села Вербова» (Львів), автором якої є Степан Хамар — виходець із села, а нині мешканець Львова.

Переповерена зала Народного дому села Вербова. Над сценою — гасло: «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине». На сцені — гості, серед яких однодумці автора, живі свідки історії, друзі, зокрема Василь Олесків — зв'язковий центрального проводу; Слава Занячик — зв'язкова Р. Шухевича, головнокомандуючого УПА (до речі, Р. Шухевич тричі побував у Вербові); Марта Берест (Балт) — поетеса, дочка священника, якого замордували енкаведисти, а самій довелося пізнати Сибір; Мирослава Чорна — порадник автора, учителька-методист зі Львова і автор «Бухваря»; Катерина Костів — член Спілки народних майстрів України і Братства УПА, дружина Григорія Лужецького — в минулому члена ОУН, співграцівника «Просвіти», члена легіону Р. Шухевича, одного з охоронців уряду Я. Стецька відновленої Української державності, проголошеної у Львові 30. 06. 1941 року; Марія Кая — сільський голова, автор поеми про трагедію на Голодівці (одній з вулиць села) 1944 року, багатьох віршів і пісень про село.

Високо оцінив роботу автора громадський діяч, письменник Василь Щеглюк. Слід зазначити, що Степан Хамар усе своє життя працював інженером. Але його постійно бентежила забута історія, доля України, свого села. Ось чому він переключився на деякий час в історика.

Тон презентації задає дует зі Львова «Дві Лесі» піснею «Дозволь, дозволь, єдиний Боже, щоб діло в добрий час зачати». Молитовно і водночас піднесено звучало їхнє «Благослови цей день і час, благослови і діло, й нас».

Учителька місцевої школи, депутат Марія Бідула — дочка Григорія Іваника, сім'я якого зазнала сибірських поневірянь, — представила автора книги «Історичний нарис села Вербова».

І ось стоїть на сцені перед схвильованим залом схвильований і сам Степан Хамар, але з почуттям виконаного обов'язку. «Я радий, — широко мовив пан Степан, — що маю можливість представитися перед земляками своєю титаничною працею, яку я робив з великою любов'ю, від щирого серця, з однаковою повагою до всіх односельців». Він висловив сподівання, що хтось продовжить цей короткий (на 250

сторінках) нарис, глибше висвітлить окремі сторінки історії села, поповнить її новими іменами.

Презентація книги С. Хамара — це загалом перша презентація книги в селі. Марія Бідула назвала цю подію першою ластівкою і висловила побажання й надію, що за нею з'являться інші: «Читаймо, обговорюймо і значаймо історичний нарис села» разом зі своїми дітьми у сімейному колі, з внуками і правнуками, поки є живі свідки історії і герої книги. Бо хто не знає минулого, той не вартий майбутнього».

Презентація книги С. Хамара перетворилася у вечір-спогад, вечір-роздум про минуле і прийдешнє, вечір поезії і пісні, вечір зустрічей ровесників усіх поколінь. Ознайомлення односельців з розділами книги дуже вдало перепліталось з віршами, піснями, спогадами. Дует «Дві Лесі» виконав пісні «Не можна жити без любові», «І снилося з ночі дівчині», «Навіть молитись ворог не дає», «Заплакали карі очі», «Червона калина, чого в лузі гнешся». Марта Берест поділилася спогадами про страшний час розправи більшовиків над священнослужителями, жінками і дітьми патріотів України. Прочитала й власні вірші. Хвилюючим був момент, коли С. Хамар запалив свічку і запропонував хвилиною мовчання вшанувати пам'ять загиблих, а парох села отець Михайло Немилівський привів до молитви присутніх у залі.

Теплотою і щирістю були сповнені слова отця Михайла про автора, який довів справу до кінця. Адже вже були написані штрихи до історії села і в І. Макогена (нині пенсіонера), і у Д. Семчишина (бувшого вчителя історії, нині покійного), і у М. Кузика (проживав в США), і у самого отця.

Оплесками дякували односельці С. Хамару за книгу про їхнє село, про них самих, про їхніх рідних та близьких. Завершальним акордом урочисто лунав у залі гімн «Ще не вмерла України».

Презентація книги С. Хамара закінчилась, але люди не поспішали додому, гортали сторінки «Історичного нариса села», бесідували з автором, гостями.

Від вдячних жителів села Вербова С. Хамару і гостям діти подарували квіти і вірш «Вербів і вербівчани», написаний М. Канею. Для всіх велично прозвучало «Многож літа!».

«Історичним нарисом села Вербова» поповнилися сільська, шкільна бібліотеки, краєзнавчий музей та музей книги.

Ярослава ПАВЛІВ,  
с. Вербів — м. Тернопіль

Кисно-Святошинська районна організація Товариства «Просвіта» носить ім'я відомого українського поета, прозаїка, драматурга та літературного критика Володимира Самійленка. Усього один рік прожив він перед самою смертю в м. Боярці, але залишив по собі добру пам'ять. Його прах покоїться біля Боярської церкви.

1989 року гурт працівників заводу «Іскра» робить рішучий крок до створення громадської організації національного спрямування — Товариства

і йшли з ними до людей. Знищували вони й перейменування вулиць у Боярці та Вишневому, сприяли відкриттю в місті краєзнавчого музею.

Цікавими були зустрічі мешканців району з Іваном Драчем, Василем Скуратівським, Левком Лук'яненком, Славою Стецьком, народними депутатами України. Неперіодично виходить у районі інформаційний вісник «Просвіти» — «Засів». За ініціативою просвітян проводилися толоки, екскурсії місцями козацької слави.

## У НАШОМУ АКТИВІ БЕЗЛІЧ ДОБРИХ СПРАВ

української мови імені Т. Шевченка. Ініціатором став працівник заводу Микола Дикий, а першим головою — Анатолій Фолітарчук, інженер за фахом. Товариство відразу поповнилося 18 патріотами.

Згодом на базі Товариства української мови в Боярці створено Товариство «Просвіта». Відтак виникають просвітянські осередки в Забір'ї, Вишневому, Крюківщині, Білогородді. На ґрунті цих осередків 20 червня 1990 року створюється Києво-Святошинська районна організація Товариства «Просвіта» імені В. Самійленка з юридичною адресою: м. Боярка, вул. Білогородська, 45. Першими членами цього районного осередку були Микола Дикий, Олександр Кора, Олександр П'янов, Любов Вакулук, Володимир Якимчук, Олег Халко, Іван Іванов, Микола Пашинський, Андрій Куц, Павло Радченко, Олекса Миколишин. Тепер у районній організації 68 просвітян.

Основна робота об'єднання спрямована на утвердження української національної ідеї та піднесення духовності і добробуту наших країн. «Просвіта» має свій статут. Протягом 10 років у районі ведеться робота. Це і впорядкування могил В. Самійленка та збір історичного матеріалу до його поетичної скарбниці, і літературно-мистецькі вечори до дня народження Т. Шевченка, збір краєзнавчих матеріалів про художника М. Пимоненка, який жив і працював у Боярці. Проводилися дискусії про історичні постаті Івана Мазепи, Пантелеймона Куліша, Богдана Хмельницького. Просвітяни вивчали шедрівки, колядки

у м. Вишневому просвітяни провели семінар «Писанкарство», де навчали учнів і методистів дитячих садків майстерності виготовлення писанок, літературно-мистецькі вечори, підтримали акцію «Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову!», організували конкурси на кращий вірш про Україну, ініціювали і брали участь у святкуванні Дня неза-лежності України.

У 1991 році просвітяни району брали участь у перших виборах до парламенту незалежної держави. Приємно, що перший депутат до Верховної Ради від Києво-Святошинського округу О. Нечипоренко був висунутий від «Просвіти» і здобув перемогу. Він увійшов до складу опозиційної Народної Ради в парламенті.

Тричі просвітяни перемогли у виборах до вищого законодавчого органу. Дячі нашим обранцем був Євген Жовтук — член Товариства «Просвіта».

Активну участь взяли просвітяни у виборах 1998 року. Чимало кандидатів у депутати погодились балотуватися від «Просвіти» району до обласних, районних, міських рад. Так, у Вишневому до міської ради від «Просвіти» було обрано 21 депутата з 30-ти. Тож сподіваємось на тісніші зв'язки з органами влади та районною газетою «Новий день». Адже в усіх нас, українців, спільне коріння і спільна мета — побудова багатой, щасливої України та виховання патріотів рідної землі.

Валентина ДОНЕЦЬ,  
голова Києво-Святошинського  
районного об'єднання Товариства  
«Просвіта»

## ПАТРІОТИЗМ — ЗАПОРУКА УСПІХУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

ДУМКИ УГОЛОС з приводу авторської програми Анатолія Погрібного «Якби ми вчилися так, як треба»

У нашій державі сьогодні очевидний факт: духовно-культурний поступ здійснюється за надзвичайно несприятливих економічних та соціально-політичних умов. Але найголовніше, як влучно і образно окреслив А. Погрібний, «...Україні в Україні ще замало».

Суспільно-національна свідомість — основа патріотизму, ключовий фактор об'єднання нації, зміцнення держави. Сьогодні дається взнаки 340-річне нещадне витоптування культури, мови і душі нашого народу. Повністю погоджуюся з велимишоновим Анатолієм Погрібним, що мусять докладати всіх зусиль, аби наша українська мова була одним із головних знарядь побудови свого українського дому.

Міністр освіти в Центральній Раді, учений-мислитель, педагог-філософ, церковний діяч Іван Опенко шляхом слушно зауважував: «Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, ступінь нашої свідомості».

Проблема української мови завжди була, за переконанням Михайла Грушевського, проблемою політичною як у царській Росії, так і в радянській добу.

Український народ нарешті має власну

державу. Та проблема функціонування державної мови загалом, і в державній системі освіти зокрема, дотепер залишається гостроактуальною. Адже, одна річ — проголосити (навіть закріпити в Конституції) українську мову державною, і зовсім інша — забезпечити насправді державність мови.

Отже, з огляду на це виникає ряд закономірних думок.

**Перше.** Державні службовці усіх рівнів (чиновництво від освіти передусім) є насправді державниками і патріотами чи міанерами іншої країни і ретроградами минулого?

**Друге.** Оцінка професійної компетентності чиновництва в цивілізованих, демократичних країнах світу безпосередньо пов'язується з володінням державною мовою, а небажання знати мову своєї нації означає професійну непридатність.

**Третє.** Мова — показник культури людини. Тож кожний із нас, а керівники усіх рівнів насамперед повинні постійно дбати про мовленнєву культуру, помітаючи, що не лише людина володіє мовою, а й мова володіє людиною.

**Четверте.** Сьогодні, як не раз було в

історії українського народу, мовне питання є перевіркою на справжність проголошеної ідеї національного відродження в системі оновленої освіти.

Без відродженої мови не можна побудувати національну школу, а відтак і незалежну державу. Саме на це і повинна бути спрямована робота первинних осередків «Просвіти» в новчальних закладах. На Миколаївщині відповідна робота проводиться систематично і цілеспрямовано. Моємо глибоке переконання, що період економічної стагнації та занепаду мине і прийде час, коли Україна відродиться і її громадяни матимуть усвідомлені почуття гордості за незалежність багатомільйонного народу, який виплекав і вистраждав свою свободу.

Леонід РЖЕПЕЦЬКИЙ,  
учитель-методист, заступник голови  
Миколаївської обласної організації  
Всеукраїнського товариства  
«Просвіта»  
імені Т. Шевченка

### З КОЛЯДОЮ І КУТЕЮ ДО ГВАРДІЙЦІВ

Уже стало традицією, що члени Тернопільського районного об'єднання «Просвіта» відвідують воїнів військових частин м. Тернополя на Святий вечір і Різдвяні свята.

6 січня цього року у військову частину Національної гвардії України прибули два автобуси і автомашини з сід Білої, Великого Глибочка і Чистилова. Вечірню тишу біля будівлі військової частини порушив співколядачник, вертеп і дівчат. Нездовго колядачки переступили поріг військової свідальні, де на них уже чекали воїни. Більшість воїнів у залі було за східних областей України.

До присутніх звернулася голова осередку Товариства «Просвіта» с. Білої Марія Федів. Її традиційне звернення підтримали члени хору «Просвіта» ім. Софії Кривельницької, заспівавши новорічні і різдвяні вішунья та колядування. Найбільше зацікавлення викликали виступи вертепа с. Білої та Великого Глибочка. З вітальним словом від Великоглибочківського осередку Союзу українців до господарів звернувся Богдана Романівич. Від Тернопільського районного об'єднання «Просвіта» і районної спілки політв'язнів і репресованих воїнів привітали Мирон Сагайдак і Степан Проць. А далі задунали пісні у виконанні дівочого ансамблю «Просвіти» і Союзу українців з с. Великого Глибочка, який керує Стефанія Моравська.

Святковий вечір було проведено у військовій їдальні. На столах блискі традиційна різдвяна куток, тирюки та різні ласощі. До воїнів з духовною настановою і молитвою звернувся парох с. Білої о. Роман. Запаливши свічки на столах, він поблагодійно присутніх і побажав здоров'я, щастя та злагоди на довгі роки.

Мирон САГАЙДАК,  
голова Тернопільської «Просвіти»



«Квітуча калина». До речі, про «Квітучу калину» писалось у «Слові Просвіти» в числі 1 за 1998 рік.

Де молодь, там мають бути і свята. І вони у нас були: Шевченківські, Лукашеві, народні, походи в ліс, концерти, конкурси, вечорниці, поїздки на Тернопільщину, в Київ. Це були справді щасливі дні — свята всіх поколінь людей. Свята історичної пам'яті, свята рідної мови. Здебільшого були вони наслідком власного ентузіазму. Але допомагали нам і земляки-благодійники. Їхні імена в літопис «Просвіти» записані червоним рядком. Серед них не лише теперішні кролевчані (дай, Боже, їм стати новітніми Харитоненками і Терещенками!), а й колишні. Серед останніх: Зореслав Зорян — поет і громадський діяч, що нині мешкає в США, Віра Смерека — письменниця і громадська діячка з Англії. Щиро вдячні ми й директорів Національної опери видатному співакові Анатолію Мокренку, що забезпечив нас безплат-

## ХТО ЙДЕ — ПОДОЛАЄ ДОРОГУ!

Кролевець — невелике містечко, районний центр на Сумщині, станція на залізничній Москва—Київ. Але історія його давня (не менше 400 років) і славна. Чого варті хоча б кролевецькі рушники, відомі у цілому світі!

Правда, славу цю відроджувати треба. Бо, як і все національне, затоптували її різні запродавці, особливо в часи недавні, радянські. І не тільки запродавці, а й рядова інтелігенція... Не вдалося, що творили!..

Отож є до чого докладати сил кролевецьким просвітянам. Найактуальніші теми:

— про перебування Тараса Шевченка в Кролевці, зв'язки Кобзаря з нашим краєм, вшанування місць, пов'язаних з його іменем;

— вивчення життєвого шляху і творчості нашого видатного земляка, великого українолюбця, письменника-перекладача Миколи Лукаша, якого Кролевець донедавна майже не знав;

— вивчення і популяризація творчості ще одного видатного кролевчанина, великого українця Олексія Грищенка — художника і мистецтвознавця, картини якого експонуються більш як у 20 музеях світу, а Кролевець про нього нічого не знав.

Є багато різних тем і напрямків просвітницької роботи. Але братися за все — справа безнадійна. Тим більше, що ні на один день не можна випускати з поля зору найголовнішу турботу «Просвіти»: справу утвердження української мови як державної в усіх сферах життя нашого краю.



Початком відродження «Просвіти» в Кролевці є червень 1992 року. Отже, до 140-річного ювілею «Просвіти» мали ми шість з половиною років напруженої роботи.

Переглядаємо наш «Літопис Кролевецької «Просвіти». 1992—1998. Подумки оцінюємо: чи якісна наша робота? Чи багато зроблено?

Наче й немало: понад 60 масових заходів і акцій, виступів перед людьми безпосередньо, радіопередачі. Ті акції зафіксовані більш ніж у 40 фотознімках, публікаціях у часописах. Наших репортажів і повідомлень лише в «Кролевецькому віснику» (це районна газета) близько 45. А ще в сумській «Новині», в газетах «Зірка», «Українське слово», в журналі «Дніпро». Писали про нас і «Сумщина», і «Урядовий кур'єр», і навіть закордонні українські видання «Свобода» і «Рідна школа». Публікації рясніють десятками імен учасників нашого об'єднання.

Робота наша — на виду. Велике розуміння і підтримку мали ми майже в усіх своїх заходах. І непотрібно було б називати всю оцю статистику, якби не пригнічений стан нашої інтелігенції, неможливість допомогти в її безгрошів'ї. Глибоке співчуття викликає її сьогоднішня хресна дорога, щира жертвність кращих її представників — справжніх просвітян.

А що ж наша Кролевецька міська «Просвіта»? Вона теж фактично не має ніякої матеріальної бази, навіть своєї постійної кімнати. Хоча немало зробила для її обладнання. Правда, час від часу має в неї доступ. Ось такі справи...

Немає де розмістити нашу бібліотеку (не менше 300 примірників, більшість із них надіслані діаспорою). Хоч наче і влада — міська й районна — ставилися до нас із розумінням.

На щастя, стосунки з владою не набули в нас таких трагічних форм, як у деяких інших місцях. Мабуть, це тому, що актив об'єднання складається з людей, глибоко закорінених у місцевий ґрунт, які добре знають кролевчан, їхній характер, традиції, звички. Це краєзнавець І. Кобизький, учителі О. Завгородня, В. Дуля, В. Островська, О. Рядя, Б. Квеш, В. Дима, художник М. Литвин, фотомайстер І. Яковина та інші. Дуже важливою є участь у багатьох наших справах студентів КУКМ Людмили Антоненко і Євгена Бондаренка. Багато цінної просвітницької інформації надав нам місцевий поет Василь Сухомливіч.

Що додавало нам оптимізму в дуже нелегкі оші шість з половиною років?

Робота з дітьми, з молоддю. Адже, хто працює з молоддю, той дбає про майбутнє. Вдалося нам створити навіть молодіжний гурт з 24 хлопчиків і дівчаток та вдягти їх у виготовлені нами українські костюми. Не один чудовий концерт уже підготувала і провела наша молодь, гурт

ними квитками в театр під час нашої екскурсії в Київ у березні 1998 року. Ніколи не забудуть наші діти також екскурсію по Києву, яку провів під час тієї нашої туристичної поїздки письменник Леонід Череватенко.

Постійно допомагав нам у просвітницькій справі Бог! І це додавало упевненості: хто йде — подолає дорогу.



Розуміємо: ще неблизька наша дорога до омріяної мети: торжества української державності, відродження української мови.

Великі наші заходи по вшануванню видатних митців-українців Миколи Лукаша, Олексія Грищенка, Володимира Руденка та інших ще попереду. Маємо провести й велике районне свято рідної мови.

Робота продовжується...

**Іван ДУДАР,**  
голова Кролевецького міського об'єднання «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, член Спілки художників України,

**Ніна ВІТУШКО,**  
відповідальний секретар Кролевецького міського об'єднання «Просвіта», вчитель української мови та літератури, історії

**На світлинах:**  
Поет Зореслав Зорян із Америки в гостях у «Квітучої калини»

Юний бандурист Євген Бондаренко

Людмила Антоненко читає вірші на ювілейному вечорі поета Василя Сухомливіча

## СВЯТО ЮНИХ УКРАЇНЦІВ У МАКІЇВЦІ

У рамках святкування 2000-річчя Різдва Христового і 130-річчя Товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка в палаці культури Макіївського металургійного комбінату відбулося фольклорне свято «Без верби і калини нема України». Його проведено завдяки старанням працівників бібліотеки цього культурного закладу.

Приміщення прикрасили квіти, грона калини. Скрізь — на вікнах, стінах — українські візерунки, у кутку піч, розмальована дивовижними квітами; поруч — глечики, макітри, рогочі й навіть гарбузи.

На свято прийшли учні загальноосвітньої школи № 21 та їхня вчителька української мови і літератури О. Вострякова, учні педагогічного училища разом із керівником мовознавцем М. Міщенко. Звітали також голова Товариства «Просвіта» М. Суконник, отець Валерій — настоятель церкви Іоана Зотворника Української Православної Церкви Київського Патріархату, майстер-кулінар професійно-технічного училища Л. Нікітіна, бунчужний Макіївського козацького полку імені І. Сірка Ю. Гілевський із козаками та інші.

Гостей зустрічали діти в національному одязі. Дівчинка в українському строї вносить запашний коровай. Звучать вірші:

*Ми в калині родились,  
В калині зростали.  
Ми в сопілці з калини  
Журбу виливали,  
І калину на серці  
Несли в домовину.  
На могилах у нас  
Виростали калини.  
І цвіла наша доля  
Калиною в лузі,  
Розливалась піснями  
В скорботі і тузі.*

Запалено свічки. Лунають дзвони скорботи. Отець Валерій молиться за Україну, її святу Православну Церкву і християн та всіх присутніх у залі, виголошує напутні слова.

М. Суконник у своїй промові розповів про знаменну дату — 130-річчя Товариства «Просвіта», яка має тісний зв'язок з невольними закладами, культурними центрами.

Перший конкурс для учнів «Мова калинова» проводить ведуча Тетяна Шинкорьова. Звучить «Молитва до мови» Катерини Мотрич. З великою повагою слухають учні слова: «Мова мудра берегине, що не давала погаснути земному вогнищу роду нашого і тримала народ на небесному олімпі волелюбності, слови і гордого духу...»

Подорож по країні Мовландії була цікавою і для дітей, і для їхніх батьків. Вони пояснювали значення відомих українських фразеологічних висловів, наводили прислів'я та приказки про мову, брали участь у ролевих іграх «Скажи без затримки», «Дикторський текст».

У старовинному національному одязі вишло до дітей майстер української кухні Л. Нікітіна, пригостило всіх стравами української кухні. Діти ставили майстрові запитання про традиції української кухні, обрядову їжу і дізналися багато нового навіть про звичайнісіньку кашу.

Захоплено всі вітали козаків, які дотепно, з гумором розповіли про свої справи. Бо не перевелись ще козаки в Макіївці! Вони беруть участь у всіх козацьких святах; уже діє школа джур «Пласт» під керівництвом полковника українських козаків О. Зінченка; мріють козаки створити і свою дружину для охорони громадського порядку.

Ведуча Валентина Легка проводить «козацькі розваги». Серед них народна обрядова гра «Калита». Ось пан Калитовський високо тримає на палиці коржа, густо намазаного медом. Хлопці сідують на коня-коцюбу, примовляючи: «Іду, іду на коні, на коцюбі кусати калиту». Скільки було сміху, коли хлопці та дівчата стрибали, щоб вкусити смачний корж-калиту, скільки висловлено жартівливих порад.

Конкурс «Дотепний сміх» нікого не залишив байдужим. Бо діти і дорослі знали безліч гуморесок, анекдотів, жартів. Найдотепніші були гуморески Павла Глазогого та український народний гумор «Пан, який по-німецькому балакав», що в дійових особах виконали учні 9 класу школи № 21.

А як не згадати про пісню — сумну і веселу, радісну й тужну. Саме такі пісні співали солісти хору народної пісні під орудою К. Дзігори. Танцювальні мелодії виконали для присутніх тріоїсти музики під орудою О. Шатохіна.

Швидко закінчилося свято. Підбито підсумки. Гості та учні отримали подарунки — книги. Всі довго згадуватимуть веселу «Калиту», подорож у світ чарівної української пісні, дотепного гумору.

**Г. БАРИНОВА,**  
бібліотекар

# ДУША СПІВУЧА УКРАЇНИ — НЕ «...СЛОВНИКОВІ ХОЛОДИНИ»



Сьогодні наше життя лихоманяє таклізми суспільства: аморальність, бандитизм, хабарництво, українофобство тощо. Партійні лідери чубляться між собою і тому молода держава нагадує зачумленого дивака, який, переплутавши черевики, лівий одягнув на праву, а правий на ліву ногу і тепер спотикається на кожному кроці, дивуючись, сиріч, не розуміючи, в чому ж причина, що йому так важко ходити? І ось на тлі всього цього неймовірного бедламу все частіше і гостріше починає відчуватись наша бездуховність і вторинність особистості. Вони, як ракова пухлина, ненажерно розповзаються по зачерствілих душах, першочергово руйнуючи найсвятіше і найбезцінніше — національну рідну мову. Саме ту, про яку так боляче, радісно і хвилююче в різночасі відгукувались великі співвітчизники:

*Наша дума, наша пісня  
Не вмере, не загине...  
От де, люде, наша слава,  
Слава України.*

Тарас Шевченко

*Рідна мова! Рідна мова!  
Що в єдине нас злива, —  
Перші матері слова,  
Перша пісня коліскова.*

Олександр Олесь

*Бо то не просто мова, звуки,  
Не словникові холоди —  
В них чути труд, і піт, і муки,  
Чуття єдиної родини.*

Павло Тичина

До речі, навіть у Корані сказано: «Кожному народові Бог послав пророка, який розмовляє його власною мовою». А що ж у нашій державі діється на восьмому витку її незалежності? Атаки українофобів на праотчу мову корінного народу щоденно своїми брутальними і цинічними патьоками заповнюють шпальти місцевої преси. Україноненавистники, втративши глузд і сором, заявляють, що російська мова — також рідна для українців, а отже, треба узаконити офіційну двомовність, підправивши Конституцію. Ось тут і вперу згадати нашого славетного земляка Василя Сухомлинського, який свого часу зауважив, що дві рідні мови, це — таке ж безглуздя, як і дві рідні матері, які народили спільну дитину...

Десять літ тому, під час святкування 175-річчя від дня народження Т. Шевченка я брав участь у міжнародній конференції шевченкознавців на теплоході «Маршал Рибалко». На його борту зібралися літературознавці, поети і прозаїки із 120 країн. Тобто митці, які перекладали твори Тараса на різні мови світу. За два тижні роботи форуму я почув, як поезія нашого генія тисячолуноно віддзеркалюється в красному слові англійців, індійців, китайців, японців та інших народів. Прямі дивувало і вражало

те, що більшість гостей, особливо канадці, чехи, поляки, угорці, румуни, італійці, французи спілкувалися з нами, господарями конференції, українською мовою. Вони нею не розмовляли, а сливе виспівували кожне слово, ніби дивуючись його чарівному звучанню.

Та зустріч на теплоході «Маршал Рибалко» все частіше мені згадується сьогодні, коли чую, як біля мікрофону в сесійному залі Верховної Ради «балакають» наші шановні народні депутати. Як вони, — не з розумінням ставляться до наших проблем, а чомусь... відносять до них. Хто їх туди відносить? І звичайно ж, нардепи не вважають, що потрібно поліпшити життя, а рахують. Що вони рахують? Свої мовні огріхи чи що?

Пятаємо, базикаємо, теревенимо, плещемо і тільки не говоримо нашою прекрасною і неперевершеною мовою. Господи, як ми над нею тільки не знущаємося!

...На тролейбусній зупинці в годину пік ледве проштовхуюсь у переповнений салон і раптом чую з гучномовця сердитий голос водія: «Да суньтєся всерььодку! Всерььодку, кажу вам ішо раз! Бабушка, ну шо ти стоїш, як на собственном похороне! Та наконец же сожмітєсь в заднем проходе, бо двери не закриваються! Все. Хватє. Тронулись!».

Далебі, ми давно вже «тронулись». Пригадую своє перше відрядження в ролі кореспондента газети «Молодий комунар». В один із колгоспів мене зголосився підкинути на службовому авто знайомий інструктор обкому партії, який також мав відвідати це село. Приїхали ми відразу ж на молочнотоварну ферму. Доярки в засмальцьованих халатах і важких кирзачах згуртувалися біля дверей першого корпусу і похмуро дивилися на нас з-під насуплених брів. Представник обкому партії, весело посміхаючись, звично засуєсловив:

— Здравствуйте, товарищи! Как работается? Как жизнь?

«Товарищі» нічого не відповідали. Затягнута непримна пауза. Нарешті якась язиката молодиця не витримала і вступила в діалог з обласним начальством:

— Да кака жизнь? — вибухнула вона, — корів нема чим годувати! На фермі болото таке, що можна чоботи в ньому загубити. Кака це работа! Це ж каторга!

— Нічого, товарищі, — заспокоював її усміхнений партчиновник, — сьогоднішні труднощі переборєм, зато какая завтра у нас с вами будет жизнь!

— Не знаю, кака буде завтра, а сьогодні вона — ніяка! — сердито відповідала розпашіпа жінка. — Да кака там работа! Кака там трудовая победа!..

Словом, вони вдвох навперербі «покакали» на тему трудової звитяги і на цьому розійшлися, нічого не з'ясувавши і не порозумівшись.

Сплинуть роки і я вже не дивуватимусь, коли, з високих трибун виступаючи, спіські парторги, механізатори і буряківники будуть неймовірно калічити свою і російську мови, проголошуючи здравіці на честь лєнінської партії і дорогого товариша Лєоніда Ілліча Брежнєва. Боже мій, яку тільки ахінею вони не несли всеукраїнським суржиком на кшталт: «Да здравствє комуністичєська партія і єїо мудрий ЦК в головє з генєральним секретарєм ЦК КПРС Лєонідом Іллічєм Брежньєвим!».

Як відомо, тоді українські школи закривалися, і в таких містах, як Харків, Донецьк, Луганськ, Миколаїв та інших їх

уже взагалі не було. Коли, працюючи в Миколаєві в редакції газети «Лєнінське плєм'я», я в магазині ризикував до продавщиці звертатись українською мовою, то вона відразу ж нахабно мене обривала, злісно кидаючи в обличчя: «Гаварітє нормальним язиком. Ето вам не бандєровщина, а юг!».

Безумовно, як українець, котрий не соромився в цьому зізнатись у себе на Батьківщині, я відразу ж потрапляв до людей вторинного гатунку. На превеликий жаль, ця вторинність в Україні і досі відчувається повсюдно...

Не знаю, як прикрашають нові барвисті латки стару свиту, але коли у рідному місті ковзаю скептичним поглядом по галасливих примітивних вивісках і рекламах, які будь-що намагаються бути оригінальними в транскрипції іноземних мов, не перестаю дивуватись, чим це, приміром, слово «сурма» гірше від слова «горн»? Свого часу В. Маяковський сказав:

*Разучитє эту мову на знаменах алых —  
эта мова величава и проста:  
«Чуєш, сурми заграли,  
час розплати настав...»*

Отже, російський поет набагато глибше і краще розумів слово Шевченка, аніж ми «славних праддів великих правнуки погані». Він не тільки з повагою, але і з великою любов'ю ставився до української мови. У цьому ряду я міг би назвати багатьох майстрів красного слова, які полишили незгасний слід на терені рідної літератури. А вони ж за національністю не були українцями. Маю на увазі Марка Вовчка (Марію Вілінську), Агатагела Кримського, Майка Йогансена, Василя Вишиваного (справжнє прізвище плємніника австрійського імператора Франца-Йосипа — Габсбург-Льотрінген Вільгельм), Арона Копштейна, Абрама Качнєльсона, Євгена Адєльгейма та багатьох інших. Усіх їх поєднало магнетичне і невмируще українське слово.

Сьогодні, як це не дивно, воно перебуває під загрозою лютої дискримінації з боку недругів України в усіх її регіонах. Російськомовні видання повністю захопили книжкові полиці, газетні і журнальні шпальти, все більше і нахабніше витісняють державну мову з радіоэфіру і телебачення. Треба не бити тривогу, а стати сміливо і рішуче на герць із україноненавистниками, взявши на озброєння Конституцію, відчуття первинності на своїй землі, несхитний патріотизм і палку любов до своєї багатостраждальної і прекрасної Батьківщини.

Р. С. Свого часу в одному із віршів я сказав:

*Вірю,  
Що в майбуттє — молоду основу  
Ляже слово — не з нього чад.  
Бо народу, що втратив мову,  
Більше нічого вже втрачатє.*

Далебі, це так. Слава Україні! Шануймося!



## ПАРТІЯ ДОВЕДЕ Пародія-памфлет

*О прекрасний час!  
Неповторний час!  
П. Тичина, 1933-й рік*

*Та нехай не галасують,  
а дружніше голосують  
за більшовиків:  
і тоді нам, як до мами,  
всім — у ями, всім — у ями,  
ще й без зайвих слів,  
непотрібних слів.*

*Адже це уже не дивно,  
що ми так несупротивно  
ноги простягли  
в тридцять третім, в тридцять сьомім.  
І відомі й невідомі  
сталінські орли  
к дідьку загули.*

*Умертвляєм гори, води,  
зупиняємо заводи,  
ще й не те утнем.  
Бо у нинішній Верхраді  
комуністи верховодять,  
як вчорашнім днем,  
як вчорашнім днем.*

*Гірше СНДу ці зануди,  
ці нові комунолюди,  
ще й мойсеєнки ж є:  
найсмердочіші зарази —  
більшовицькі унітази,  
знову за своє,  
знову за своє.*

*Партія комуністична  
дулі нам в кишенях тичє,  
та вона затє  
до могили всі народи  
через тюрми, через броди  
владно доведе,  
ох і доведе!*

*Не в Китаї, не в Каїрі,  
а у вільній Україні,  
це ж у нас, у нас  
обіцяють комуністи,  
що всіх будуть зубочиститє.  
О прекрасний час!  
Неповторний час!*

*Безтурботний, безпросвітний,  
хто ж од нас терплячіш в світі  
із яких країн?  
У селі, в райцентрі, в місті  
ми тупцюємо на місці  
рік вже не один,  
рік вже не один.*

*Це тому, що у держзраді  
вірні лєнінці насправді  
Україну знов  
по-холуйському шельмують,  
і пљондрують, і руйнують  
майже до основ,  
до самих основ.*

*Та нехай собі як знають:  
божеволіють, конають,  
нам своє робитє, —  
всіх іуд у чорній справі,  
лівих зрадників держави  
будем, будем бити!  
будем, будем бити!*

**Валерій ГОНЧАРЕНКО,**  
член Спільки письменників України,  
м. Кіровоград

Нашого світу по всьому світу

## Євгенові Федоренку — 70

Ведемо мову про одного з яскравих представників української діаспори у США Євгена Васильовича Федоренка. Народився він 28 січня 1929 року на Харківщині. До війни встиг закінчити 3 класи Люботинської початкової школи. Далі навчатися не мав змоги, бо під час німецької окупації школи закрили. У ті страшні окупаційні роки родину Федоренків було насильно депортовано на примусову працю до Німеччини.

Після закінчення Другої світової війни Федоренки опинилися в американській зоні окупації. Шістнадцятирічний юнак хотів навчатися і батьки всіляко сприяли цьому. Перебуваючи в таборі для переміщених осіб у м. Пассау, що в Баварії, 1945 року він склав іспити одразу за два роки, 1946-го теж успішно впорався з дворічною програмою. Разом із приятелем Григорієм Неліпою створив юнацький гурт Пласту під назвою «Тигри». Потім поклали й інші гуртки, об'єднані в курінь імені Б. Хмельницького. Товариші обрали Євгена куріньним. Тоді ж він очолив Міжнародний клуб молоді. Полубляв спорт, особливо футбол, шахи та пінг-понг. Згодом уся родина Федоренків перебралася до Регенсбурга. Навчаючись тут, в українській гімназії, Євген продовжував керувати пластовим куренем імені Б. Хмельницького.

Щоб уникнути насильницького репатріації до СРСР, родина Федоренків наприкінці 1947 року переїжджає до Бельгії. 1948 року хлопець екстерном склав матуру (іспити на атестат зрілості) в українській гімназії м. Ганновера (Німеччина) і, отримавши стипендію, навчався в Лювенському католицькому університеті в Бельгії упродовж 1953—1955 років. Закінчивши навчання, він отримав диплом магістра політичних і дипломатичних наук. Обирався головою Демократичного об'єднання Українських Студентів (ДОУС).

1954 року Євген Федоренко вперше зустрівся з відомим українським письменником і політичним діячем Іваном Багряним і постійно підтримував з ним тісні зв'язки. Наступного року, переїхавши до Сполучених Штатів Америки, Євген Федоренко брав участь у роботі п'ятого ювілейного з'їзду ОДУМ Америки, на якому був обраний головою Президії з'їзду, а згодом і головою Центрального Комітету ОДУМ. Після закінчення Фордхамського університету (Нью-Йорк) отримав диплом магістра слов'янських мов і літератури. Відтак навчався в Нью-Йоркському університеті на відділі слов'янських мов і літератур (1962—1969), де від 1963 року почав працювати викладачем мови і літератури. Ставши доктором на філософському факультеті Українського Вільного Університету (Мюнхен) у галузі славистики, 1971 року отримав ступінь доктора філософії. За час своєї трудової діяльності Євген Федоренко був викладачем української та російської мов і літератур у Нью-Йоркському університеті (Нью-Йорк), в Ратгерському

університеті (Ньюарк), в Українському Вільному Університеті (Мюнхен, Німеччина). Окрім цього, упродовж 1969—1976 років працював кореспондентом українського відділу «Голосу Америки» та редактором літературно-культурних передач. На радіо найчастіше виступав під псевдонімами Євген Слобожаня та Євген Борловський. Упродовж 1962—1965 років був співробітником радіо «Свобода», редактором сторінок культури української мови «Мова про мову».

1973 року Євгена Федоренка було обрано до Управи Шкільної Ради при Українському Конгресовому Комітеті Америки (УККА), де він працював головою Видавничого Комітету та заступником голови Управи. Редагував підручник для англійськомовних учнів «Слово рідне», підручник з історії «Княжа доба» та програми Шкільної Ради. 1983 року був обраний головою Управи Шкільної Ради при УККА і на цьому посту перебував дотепер. 1978 року Євген Федоренко очолив редакцію часопису «Рідна Школа», який виходить тричі на рік і подає найширшу інформацію про діяльність шкіл українознавства на теренах США та Канади, містить ґрунтовну інформацію про шкільне життя в Україні. Управа Шкільної Ради УККА, особисто доктор Є. Федоренко, надають матеріальну допомогу школам України, надсилають сотні книжкових посилок з українознавства.

Але чи не найширше слово подяки заслуговує ювіляр за активну участь у створенні фундаментальної праці «Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.» у чотирьох томах. З-під пера професора Євгена Федоренка вийшли також праці «Іван Франко — митець і мислитель» (1981), «Хрестоматія української літератури ХХ ст.» (1978), «Стилеві шукання Михайла Коцюбинського» (1975), «Рух опору і самооборони в Україні» (1977), «Альманах ОДУМу» (1965).

1998 року професор Євген Федоренко за заслуги на українознавчій педагогічній ниві у США та в Україні був обраний почесним членом АН вищої школи України.

Як активний просвітянин Євген Федоренко тішить тим, що Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка робить справді велику справу в ім'я утвердження України і українства на рідній землі, на жаль, дуже повивеченій за роки панування тоталітарного режиму.

Такий він, виходець із Слобожанщини, член Спільноти письменників України, відомий громадський діяч української діаспори, невтомна, наполеглива і працююча людина — Євген Федоренко — Слобожанянин у свої 70 років!

З роси й води, шановний ювіляр!

Іван Пасемко,  
науковий працівник Інституту  
українознавства Національного  
університету імені Т. Шевченка



згадає Михайло Васильович. Це, мабуть, завдяки їй він упевнено обрав педагогічну діяльність.

Життя склалося так, що Михайло Васильович уже 20 років учителює в Садовій середній школі і його творча діяльність вирує саме тут, на Київщині, де й побачила світ друга збірка «Жайвороночку мій» (1989). Але цьому передували наполегливий пошук своєї поетичної стежки. І в цьому йому дуже допомогла підтримка Дмитра Павличка, Миколи Ільницького та Максима Рильського, якому молодий поет послав свої вірші і одержав доброзичливу і приємну відповідь: «Вірші, які Ви мені надіслали, є початком якоїсь майбутньої своєї пісні». Михайло Васильович заслуговує таких слів. Ось як він говорить про світ своєї лірики:

*Бо ти не просто тихий сад —  
Душа моя, одкрита людям.*

Якось у пориві відвертості Михайло Васильович сказав: «Поезія для мене — це напоєне озоном післягрозове повітря, яке

## ДИВОСВІТЛ ПОРУЧ

*А диво поруч. Можна бачити  
Й на камені росу,  
Якщо у грудях серце зряче,  
Закохане в красу.*

Михайло Пилатюк

Нелегким і тернистим був літературний шлях Михайла Пилатюка від видання першої збірки віршів «Гуцулові птиці» до свого 60-літнього ювілею. Народився він 2 лютого 1939 року в мальовничому гуцульському селі Трач Косівського району на Івано-Франківщині. Саме тут мрійливий сільський хлопчик, зачарований тихим затінком смєрєк, зробив свої перші поетичні спроби. Прикладом для нього був уже на той час відомий український письменник Роман Іванчук. А любов до рідного слова прищепила Михайлику його перша вчителька, сестра Р. Іванчука Наталія Іванівна, про яку майже щодня з особливою теплотою і лагідною усмішкою

дає сили серцю і душі, це духовне крило мого життя...». В цьому переконується, коли читаєш його найновішу книжку «Матерія і мати» (1998).

Я шире вірю в цю великодушну і духовно багату людину. Упевненість у тому, що його ліричне слово та оптимістичний дух западуть у душу багатьом і проростуть золотими зернами добра і любові, додає мені життєвого оптимізму і віри в незнищенність духу справжніх талантів нашої Батьківщини.

Не уявляю свого життя без Михайла Васильовича, без Ніни Дмитрівни Лябук. У цих талановитих педагогах я відкрила для себе справжню, своєрідну і рідкісну любов до життя, яка не може залишити мене байдужою, яка кличе до постійних шукань і спроб, домагань і стверджень.

Віта КУПРІЄНКО,  
випускниця Садової середньої  
школи 1996 року

## «Просвіто» дорога!

Спасибі за книги — неоціненний дар Загребській українистці! Уклін Вам від мене, викладачів славистики, студентів нинішніх, колишніх та тих, що прийшли після нас.

Вірю: в Загребському університеті завжди звучатиме українська мова — мова народу великої і старої культури, бо хорвати — духовно високий народ, близький нам по духу, історії, долі...

Широ дякують Вам українці і русини Хорватії, в яку вони вросли корінням, люблять і захищають її, вона — Батьківщина, то прадіди їхні зберегли і передали їм у спадок мову пробатьківщини — українську, щоб були вони повноцінними серед людей, бо на Заході людину, яка не знає материнської мови, зневажать, скількома б іншими вона не володіла, і тут ніколи ніхто не збогнє, як може нормально людина відчужитися рідної мови. «Просвіто» рідна! Сто тридцять років ти освітлюєш шлях українцям, очищаєш душі, борешся за них, надихаєш, посилюєш віру, а в найтяжчі хвилини, як мати, знімаєш останню сорочку, щоб допомогти. Світі! Палаю! І хай твоя мудрість, краса й благородство просвітують усіх нас, як сонячний промінь!

З широк повагою  
Раїса ТРОСТИНСЬКА,  
м. Загреб

## РОСІЯ ЗНОВУ НАСТУПАЄ НА ГРАБЛІ ЦЕЗАРОПАПІЗМУ

Прес-конференція, організована Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Т. Шевченка 20 січня у прес-центрі УНІАН, засудила чергові спроби Російської православної церкви діяти в незалежній уже Україні, як і триста років тому в підколоніальній, за принципом «розподіляй і владоруй». Ініціаторів і учасників заходу обурило ініціатива РПЦ і Державної Думи Росії проведення в українському місті Одесі зустрічі депутатів парламентів православних країн. Мета такої зустрічі очевидна — політична підтримка на теренах незалежної України проімперської Української православної церкви Московського Патріархату та потурання Московському Патріархату в реалізації антиукраїнського імперського гасла: «Бог, Православ'є, Росія», що не сприяє процесові об'єднання українських церков в єдину Помісну Християнську Церкву.

Як блюзнірство слід розцінювати участь у цьому до інших аналогічних «духовних» заходах представників лівих атеїстичних партій: КПУ, СПУ, ПСПУ...

Зі словами осуду антихристиянських вчинків московського духовенства на прес-конференції виступили голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка Павло Мовчан, голова Всеукраїнського педагогічного товариства імені Г. Вошенка Анатолій Погрібний, директор УНІАН Михайло Батіг, голова КУІну Іван Драч, голова Біблійного товариства України Дмитро Степовик, голова Українського православного братства Святого Апостола Андрія Первозваного Олександр Гудима, представник Держ-комнацрелії Дмитро Молій... Прийнято відповідні заяви. Поставлено водночас діагноз подібним вчинкам: Росія в особі своїх владних та церковних інституцій вже вкотре наступає на граблі цезаропапізму, себто зрощення світської і духовної влад. Тож слід їй час від часу нагодувати, що саме такою болячкою хворіла Візантійська імперія. Від неї вона, як відомо, й «у Бозі спочила».

Володимир ГЕРМАН

## В СУМАХ НЕ СУМУЮТЬ!

Просвітяни Сумського обласного об'єднання Товариства «Просвіта» помітно поживали свою роботу: наприкінці минулого року проведено науково-практичну конференцію «Роль «Просвіти» в розбудові Української державності», вивчено стан упровадження української мови як державної в усіх сферах функціонування і розроблено конкретні заходи для зміцнення її позицій, активізовано впровадження нової символіки та заміни радянських топонімів в області, обговорено за «круглим столом» виконання місцевими засобами масової інформації Закону «Про мови»...

Можливо, саме тому було людно на просвітянських заходах, присвячених 120-річчю Олександра Олеса: і на республіканській конференції, і на виставці картин в міському центрі «Собор», і на «Олесевих читаннях» в обласній науковій бібліотеці.

Нині обласне об'єднання Товариства веде активну роботу щодо створення в Сумах «Українського дому» та проведення в навчальних закладах свята кобзарського мистецтва.

Власкор «СП»

# ТРИЛОГІЯ ІДЕЇ ДІЯЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ

Номінація: «Журналістика і публіцистика»

Карпенко Віталій. Книги «Поодинокі вмирають — виживають гуртом», «Як повернути манкурту пам'ять», «На нашій, не своїй землі».

Представлено київським Інститутом журналістики Національного університету імені Тараса Шевченка, Спілкою журналістів України, факультетом журналістики Львівського університету імені І. Франка, Київською організацією Спілки письменників України, редакційною колегією газети «Українські вісті» (Детройт, США).



Віталій Карпенко

Головний «нерв» публіцистики Віталія Карпенка, що пронизує все його трикнижжя, — національний. Нам потрібна національна державна ідеологія, — стверджує автор, — поки що ж — її нема.

Саме од її відсутності — всі наші біди в економіці, соціальній сфері, культурі. Тому журналіст послідовно виступає проти будь-яких проявів тупого манкуртизму, рабського духу «хохлацтва» (статті «Дещо про національну гордість», «Комплекс неповноцінності тягнеться за нами, немовби першорідний гріх», «Права нації і права людини» тощо).

Автор наполегливо бореться за утвердження української мови як державної, всебічну розбудову духовності нації.

Неодноразово В. Карпенко підкреслює: ейфорія та бездіяльність демократичних сил завдає шкоди незалежній Україні. І як висновок: за незалежність держави треба було боротися з першого дня її проголошення.

Читаючи книги Віталія Опанасовича, відчуваш, як болять йому наші негаразди, розбрат і чвари в націонал-демократичному русі, химерна мозаїка численних партій, амбіційність і особистий потяг деяких їхніх лідерів до атаманування, що відтісняє на задній план інтереси народу і держави. Статті В. Карпенка — досить точні діагнози наших соціально-економічних чи духовних хвороб. Автор вже на початку 1991 року, після перших президентських виборів, передбачав, що ліві сили в Україні хоч і «не мають широкої соціальної бази, однак вони набиратимуть вагу і популярність серед населення, якщо нинішні негаразди триватимуть, зубожіння народу продовжуватиметься, а заходи президентської влади не дадуть швидких і помітних результатів».

Прогноз публіциста-політика (а як на мене — і відумливого політолога), на жаль, підтверджується по висхідній. Адже економіка і далі занепадає, а кризові процеси в житті країни загрозливо ростуть.

Висновок з цього спостереження один — незалежність країни необхідна об'єднання всіх патріотичних сил навколо національної ідеї творення незалежної, демократичної, соборної України. Пригадуються слова великого українця Олеса Гончара: «З каміння розбрату не збудувати світлицю».

У книзі «Як повернути манкурту пам'ять» автор досліджує природу цього потворного феномену. Він робить історичний аналіз відносин між Україною і Росією, починаючи з військово-політичного союзу, укладеного Б. Хмельницьким з московським царем (так званого «возз'єднання України з Росією»), що обернувся нескінченим лихом для українського народу.

Публіцист успішно розвінчує сучасні антиукраїнські міфи, зодягнуті в псевдонаукову машкару. Вигадані для замакоцвітнення наївно-довірливих голів, вони служать одній новоімперській цілі: аби Україна існувала як територія, а не самостійна держава, а український народ являв собою не самодостатню історично сформовану націю, а звичайне собі зманкуртизоване населення. Для цього, зокрема, продовжу-

ють розгойдувати знайому нам з тоталітарних часів офіційну «колицку трьох слов'янських братів», підступно нав'язують суспільній свідомості ідею двомовності в Україні (хоч у нашій Конституції державною мовою закріплена українська — мова титульної нації, як і належить бути) та інші абсурдні ідеологеми.

Віталій Карпенко — гострий, дотепний опонент, його думка приперчена іронією.

Жива динаміка аналітичної думки публіциста помітно виявляється в статтях, що заторкують больові вузли нашої дійсності: дикий характер ринкових відносин, повільне впровадження реформ, до того ж за рахунок обібраного вже народу, а не на його добробиток, занепад духовного життя і посилення наступ русифікації, правовий нігілізм, нестримне зростання чиновництва, хабарництво і мафіозність, з якими ще нема ефективної боротьби, хоч про неї часто говорять у силових структурах і на найвищому державному рівні. І всі найпекучіші проблеми сьогодення (політичні, економічні, соціальні, мовні тощо) збігаються в одному фокусі — кадровому. Капітан і вся команда українського державного корабля ведуть його, не маючи національного компасу. Тому синдром тимчасовості вразів правлячу верхівку, що дестабілізує ситуацію в країні. Все це з боєм душевним відчуває автор і про це лише з відвертою прямою. Як підкреслює він, страшна хвороба спіткала наше суспільство: зневіра, песимізм, апатія, пасивність. Це підступний внутрішній ворог, що об'єктивно змикається з антиукраїнськими діями «п'ятої колонії».

Тож один із головних мотивів книг Віталія Карпенка — «Діяти, а не скіяти!». Автора непокоїть «мікроб байдужості», що проник у суспільний організм, душевна глухота у ставленні до нужденних людей. Він підкреслює: співчутливість, милосердя — традиційні для українського менталітету. Закликає дати рішучий бій хамству на побутовому і державному рівнях. Останнім часом воно тхне українофобським духом.

Слід нам, українцям, розібратися і в характері патріотизму, — акцентує публіцист: є показний, «майданний» патріотизм, а є негучний, скромний, що виявляється в повсякденній діяльності громадянства України, себто діяльний патріотизм. Його й сповідує автор.

Про патріотизм таланту — цікава думка. Таланти мають не тільки поцінувати себе, але й повсякчас почуватися патріотами України. В Карпенкових книгах — ряд публіцистичних портретів українських патріотів — Патріарха Володимира та Олеса Гончара (нині покійних), Віктора Скопенка, Євгена Товстухи.

У своїх книгах автор посилається на результати соціологічних досліджень (опитувань респондентів), листи читачів «Вечірки», яку очолює багато років, документи, що виходять з урядових канцелярій, прийняті Верховною Радою закони, а, головне, на нелегко зажитий власний досвід журналіста і політика. Віталій Опанасович був народним депутатом України 12-го скликання, входив до демо-

кратичної «Народної Ради» у парламенті, мав щастя голосувати за суверенітет і незалежність України, брав активну участь у конституційному процесі, у створенні Конгресу української інтелігенції (КУІну). Очолує його Київське відділення, Асоціацію української національно-демократичної преси. А точніше сказати — один із правофлангових боротби за розбудову істинно національної Української держави.

Інтелігенція і життя — одна з ключових проблем, порушених В. Карпенком. Адже ідеологічна і політична стратегія КУІну висуває мислячу силу народу на передній край українотворення. Сама реальність історичного моменту вимагає об'єднання, згуртування демократичних верств суспільства навколо національної ідеї. Давно настав час національного самозахисту, але, на жаль, українська інтелігенція сповна ще не відчула драматизму цієї ситуації, коли сумління тривожить гамлетівська дилема: бути чи не бути нашій державі — незалежній, цивілізованій, багатій, авторитетній у світі.

Все залежатиме від успіху боротьби патріотичних сил за національні кадри по всій вертикалі влади. Без таких кадрів Україна українською не може бути. Ця авторська думка червоною ниткою проходить через усю трилогію.

В. Карпенко, зокрема, передбачив ущербність нового виборчого закону, оскільки перехід на змішану мажоритарно-пропорційну виборчу систему, для країн з високим розвитком демократії справді прогресивну, був поспішним, непродуманим, і, як уже видно, марним для України. Це просто-таки рентгенівський знімок стану суспільства напередодні виборів до Верховної Ради 14-го скликання. Він вельми невтішний. «Нинішній парламент буде не кращим, а набагато гіршим і ще

антиукраїнським, ніж попередній», — писав тоді автор — і ніби у воду дивився.

Уже вкотре неობільшовики показали свою яничарську сутність, заробляючи у вимученого постійними нестатками, значною частиною зденационалізованого електорату політичні дивіденди, потрібні їм для розгортання президентської виборчої кампанії цього року.

Віталій Карпенко знає ім справжню ціну, а у своїх книгах викриває езусітські методи їхньої партійної боротьби — популізм, демагогію, шантаж, зриває з комуністичних масок «захисників народу». Але, як не парадоксально, саме завдяки цим методам, при своїй організованості і дисципліні, вони завоювали у парламенті найбільше депутатських мандатів і при слушній нагоді намагаються скористатися своїм вигідним становищем.

А блок національно-патріотичних партій «Національний фронт» — і це теж було очевидним авторові — зазнав поразки через роз'єднаність своїх партійних «квартир», слабкий вплив на передвиборний процес. Може, ця прикра обставина стане предметним уроком для наших демократичних політиків?

Будучи від природи оптимістом і справжнім борцем-патріотом, автор застерігає нас: «В українській націонал-демократії немає іншого шляху, як об'єднатися і діяти заєдно. Тільки так можна здобути все. Інакше можна все втратити».

Книги Віталія Карпенка — широка політична панорама нашої тяжко народжуваної державності. Пройняті волелюбним, гордим Шевченківським духом, вони гідні високої відзнаки імені великого Кобзаря.

Віктор КОЧЕВСЬКИЙ,  
м. Київ

## УПІЙМАНЕ СЛОВО ПОЕТА

За довгі роки роботи на освітянській ниві я переконався, що поетичне слово в середовищі школярів — золото. Чимало літ спостерігав за діяльністю Миколи Сома, Андрія М'ястківського, Володимира Капустіна, які пішли у початкову школу і ввели в шкільне життя малюків елементи літературної освіти. Кожен з цих письменників не лише виступав з власними творами, але й відкривав перед учнями величний храм літератури, рідної мови, української історії.

Нестандартні уроки, сміливі думки зарекомендували письменників талановитими педагогами. Чи не тому 19 малюків потяглися до вчителя-поета М. Сома, стали авторами дитячої сторінки в газеті «Вечірній Київ».

Було б добре, аби Міністерство освіти ширше залучало письменників до педагогічної роботи. А скептикам скажемо: послухайте, як вітають школярі багатоголосим «Ура!» появу Миколи Сома в стінах рідної школи, як захоплено декламують В. Симоненка:

— Здрастуй, сонце, і здрастуй, вітре!  
Здрастуй, свіжосте нив!  
Я воскрес, щоб із вами жити  
Під шаленством весняних злив!

Микола ПАРФЬОНОВ,  
заслужений учитель України,  
м. Київ



# ТИСЯЧОЛІТНІЙ СКОЛОЗДРА

Номінація: «Народне та декоративно-прикладне мистецтво»

Після відходу Катерини Білокур та Марії Приймаченко високу традицію народного малярства підхопив на свої могутні плечі Іван Сколоздра із села Розвадів Миколаївського району на Львівщині.

Іван Сколоздра міг би стати зразковим господарем та порядним сім'янином, або й п'яничкою чи повеласом. Міг би бути і компромісний варіант: так би мовити, 50 на 50. Це і є шлях посередності. Але митець — людина щира і безпосередня, міцного козацького кореня, великої душі чоловік. Коли йому відкрилася краса творчості, він плакав як дитина. Може, й не проливав даремних сліз, але душа його напнула вітрило, щоб перейти цей океан натхнення і випити сію чашу до дна.

Відомо, що посередниками між людьми однієї культури, між людиною і Абсолютом, між живими, мертвими і ненародженими людської раси стають о д и м и ц і. До них належить і Іван Сколоздра.

Неможливо описати чи переказати роботи Івана Сколоздри. Навіть, здавалось би, зайві елементи в окремих його творах, ті чи інші недоліки його картин, є ж и в н и м и, бо геніальні і Богонатхненні. Про масштабність і народність мислення Сколоздри засвідчує тематичне розмаїття, зафіксоване в назвах: *Різдво; Дударик; Народження писанки; Веснянки; Великдень; Паска; Колядинки; Вертеп; А вже весна скресла; Зелені свята; Миколай; Івана Купала; Українське весілля; Не вмере, не поляже; Весна; Козака несуть; В'язниця; Чумацький шлях; Кобзар; Довбуш; В турецьку неволю; Дерево життя; Катерина; Лебеді материнства; Взяв би я бандуру; Козацька могила; Подольночка; Батько; Жар-птиця; Марія Приймаченко; Катерина*

Сколоздра Іван. Цикл художніх композицій «У турецьку неволю», «Маруся Богуславка», «Катерина», «На Івана Купала», «Слава не вмере, не поляже!».

Представлено радою Львівського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

*Білокур; Чекання; Вікно; Смерть козака; Визволення невільників; Ой у полі нивка; Обжинки; Святковий концерт; Квітковий базар; Ярмарок; Весілля; Сільська ідилія; Страта; Мамина світлиця; Несе Галя воду; Козак Мамай; Сільська новина; Маруся Чурай; Коломийка; Скасування кріпацтва; Українська мелодія...* Весь календар людського життя, проживально-переживальна філософія української душі, мудрість і сила народного досвіду — вільно і натхненно переливаються у незбагнено світлі і барвисте священнодійство...

Ось козацька могила. Вічно юна, зелена, жива. Нема нічого могутнішого за могилу. Із неї природно виростає (чи її увінчує, увічнює) голова дівчини, жони, матері, України. Це — родителька. Смерть — мати життя... На її проминаючому (але й непроминальному) тлі, тілі — як хоче — дrevньоюний і сивоколий козак. Він іде, не торкаючись землі, такий не затопче життєвого р'ясту, він летить у немислимо легкому і натхненному танці, він розбуджує і буде, він не захищений, бо сильний.

Це сам Бог зійшов на Землю, це життява спромога, дух творчості — животворять. Це — сама ПРАВДА, що батьком життя є саме ЖИТТЯ. Бо «не шукайте живого серед мертвого», бо ось воно — начало начал.

Твори Івана Сколоздри народжені з

пречистих небес його великої душі, з його ніжності і любові. Тут він себе реалізовує сповна. Тут він перегукується зі Скородою, якого світ ловив, але не спіймав. Воістину, не схопити Бога за бороду... Але ж його можна наслідувати, і це незрівнянно вдячніша справа, аніж наслідувати земні авторитети. Тут ми підходимо до ідеалу або ж визначення мети і смислу людського існування. Якщо метою стає прагнення досконалості і цілістності, то за темою справа не стане. Життєва проблематика багата, як Бог. Нема такого явища, характеру, типу, які б не годились для образотворення. Це не всеїдність і не примирення, це прозирання і одухотворення усього суцього. Отак мета стає темою, тобто темою творчості Івана Сколоздри є сам Сколоздра, у генетичній матриці якого записано тисячі поколінь і який прозирає цілість, а найбільше боїться осколків, бо ж скло, під яким розкривається світообраз його душі, — таке ж крихке і раниме, прозоре та енергетично відображене, як і людське серце.

Картини Сколоздри треба бачити. Не обов'язково всі «триста, як скло», хоч саме стільки він породив, виношуючи кожну, як дитину, під серцем. Треба бачити не кількість, а якість — поза всіма дефініціями і формальними ознаками. Через своє побільшувальне скло Сколоздра



Діду мій, дударіку

зрить саму сутність людської природи, всі барви нашої життєвої присутності.

Львівська «Просвіта» недаремно висунула його доробок (300 картин живопису на склі і 200 скульптур малих форм) на здобуття Шевченківської премії. Попри все наше безпросвіття, ми не втратили здатності бачити і відчувати вічне у проминальному, світло в кінці тунелю, талант у безталанні суєти. Величезний духовний заряд творчості 65-літнього Майстра створює неповторну ауру в нашій культурі, дає новий імпульс для будівництва в цьому контексті такого проживально-переживального оптимізму, який би давав підстави для оптимізму і душевного радіння напередодні повстання нової ери в людському поступі.

Незалежно від земних відзнак його давно благословила із Небесної України безсмертна душа великого Тараса.

Богдан ЧЕПУРКО,  
м. Львів

## Книги — події



### НЕ ВІДКЛАДАЙТЕ ПЕРА!

1969 року в Києві з'явилося гарно оформлене видання «Збройні сили України першої половини XVII століття». Цю незвичайну як на той час подію радо зустріли всі, хто цікавився правдивою історією рідного краю. Так, вихід у світ цієї книги на тлі ідеологізованих видань був непересічним явищем. Адже, враховуючи тодішню довіру до друкованого слова, у такий спосіб визнавалося не лише існування Української незалежної держави, а й наявність її військової потуги.

Пізніше було ще багато книжок і статей Олени Михайлівни Апанович,

присвячених історії козацтва, зокрема запорозького, але ця особливо запам'яталася. Сьогодні ж, за часів іншої скрути, вже не ідеологічної, а видавничої, кожна книжка є неабиякою подією. Особливо, якщо авторство належить високообізнаному фахівцеві — історику, письменниці, лауреатові високих Державної премії імені Т. Шевченка і наукових нагород.

У книжці Олени Апанович «Чортомлицька Запорозька Січ» (Українське козацтво (Київ, 1998) уперше в історіографії висвітлюється більш як піввікова історія Січі, що проіснувала найдовше з усіх восьми січей, до 1709 року, коли була знищена разом з усіма мешканцями військами царського полковника Яковлева. В ці роки Січ перебувала у нутрі відчайдушних змагань за відновлення Української гетьманської держави, боролася проти іноземних завойовників,

виконуючи історичну місію Запорозжя. У цей час жили й діяли найвидатніші кошові отамани Іван Сірко та Кость Гордієнко; запорожці засновували хутори й зимівники, залюднювали південноукраїнські землі, торгували, рибалили, тримали переправу через Дніпро.

Написана у притаманній Олені Апанович манері історичної оповіді, гарною літературною мовою, книжка читається на одному подиху. Просимо ж Олену Михайлівну, кожна праця якої є визначною подією в культурному процесі, й надалі не відкладати пера.

Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

## «ВАЖЛИВА Й ДОРОГОЦІННА СОЛІДАРІСТЬ...»

Довно не було так людно на вечорах у київському Будинку вчителя. Повідомлення про презентацію монографії «Українська літературна цивілізація» Оксани Пахльовської та вручення медалі Святої Володимира (нагорода Світового конгресу українців) Ліни Костенко зібрало тут багато шанувальників їхньої творчості.

Власне літературно-науковий Київ уже кілька місяців живе новиною про видану в Римі монографію Оксани Пахльовської, яка ось уже тривалий час викладає в Римському університеті українську мову й літературу. А свою працю написала італійською, бо призначено вона для тих, хто тільки відкриватиме для себе нашу мову й нашу культуру. До речі, монографія має 1104 сторінки. Ще в жодній великій європейській державі не видано її мовою історію української літератури саме для тамтешнього читача. Італія — перша. Оксана Пахльовська — перша авторка книги такого характеру. За короткий час по виході в світ «Української літературної цивілізації» в італійській пресі вже з'явилася кілька рецензій, у яких високо оцінюється ця книга. Появу її справді дуже важко переоцінити. Україна починає розповідати світові про себе мовами Європи. (Як не згадати в цьому зв'язку й видання англійською мовою «Історії України-Руси» М. Грушевського, що його фінансує президент Ліги українських меценатів Петро Яцик.) Побільше б нам таких важливих справ і подій!

Директор Інституту літератури НАН України академік Микола Жулинський продемонстрував присутнім монографію О. Пахльовської, розповів про значення її творчої діяльності в українській культурі. Про відповідальність митця за свою культуру і місце його в житті суспільства говорило, приймаючи нагороду, Ліна Костенко — велика поетеса й мати Оксани Пахльовської. А семерічна доня О. Пахльовської Ярослава-Франческа також урочисто привітало маму й бабуню.

М. Жулинський нагадав, що виданням монографії опікувалася Ліга українських меценатів, і надов слово її виконавчому директору Михайлові Слабошпицькому. Директор ЛУМ сказав, що ніби й далеко одне від одного такі міста, як Рим і Торонто, але вони поєдналися незримим духовним зв'язком. У Римі живе Оксана Пахльовська, а в Торонто — член Ліги українських меценатів Юрій Ємець, прекрасний благородний чоловік, який багато допоміг діячам української культури та літератури. До речі, він нещодавно профінансував фільм «Вічна пам'ять» — про комуністичні репресії в Україні. Фільм цей англійською мовою, в ньому говорять такі видатні політики й науковці світу, як Збігнев Бжезінський (до речі, нещодавній лауреат премії ім. В. Смиренки, заснованої Лігою українських меценатів), Роберт Конквест, Роман Шпорлюк, М. Слабошпицький передав відеокasetу фільму О. Пахльовській для показу в Італії і привітав її, а заодно й усе українське літературознавство з появою цієї принципово значущої монографії.

Про Україну і Європу, про те, як почнеться їхній діалог, про «етичну присутність» української культури і про такі сумні явища, що зустрічаються в деяких її представниках, як цинізм і національний нігілізм, говорило Оксана Пахльовська. І вся зала, затамувавши подих, уважно слухала. Важко згадати презентації чи прес-конференції останнього часу, які б мали таку інтелектуальну напругу.

Наприкінці Оксана Пахльовська виділила в окремий пункт тему меценатської участі в появі її книги. Дякуючи виконавчій дирекції Ліги та Юрієві Ємцю, вона сказала, що це була важлива й дорожочіна солідарність з нею та з її роботою. Приклади такої солідарності дають віру в те, що спільними зусиллями ми можемо зробити справді багато. З цією думкою згодилися всі промовці того вечора.

Мирослав ІВАНЮК

Продовження. Початок у ч. 7—11 за 1998 рік; ч. 1 ц. р.

*Білі цуцки гуляють на соломі,  
Сонце гріє мордочки смішні;  
Тні віт дрижать на білім домі,  
Плине чапля в синій вишині, —*

такою молодий поет Максим Рильський побачив оселю свого дитинства — Романівку, колишнє старостинське містечко, а нині невеличке мальовниче село на Житомирщині.

Починає свою історію Романівка з кінця XVI століття, коли тогочасний польський король Сигізмунд III надав князеві Миколаєві Ружинському, нащадкові литовського князя Наримунта (засновником роду Ружинських був у XIV столітті Наримунтін син Олександр, що володів містечком Ружин у Київському князівстві), «пусті єрунти в старостві Білоцерківському», над річками Сквирію, Растваницю, Вільшанкою, Унавою та Кам'янкою. Цей королівський привілей було датовано 1591 роком. Саме тоді Ружинськими було відбудовано місто Сквирі, засновано містечка Буки, Ставище, а також Романівку, що вперше згадується в документах під 1603 роком. Розбудова новозаснованих містечок тривала надзвичайно швидко, з року в рік множилося їхнє населення. Ось як характеризував це відомий український етнограф XIX століття, батько поета Максима Рильського — Тадей Рильський: «Родючість урожайних земель, увітнення нових поселенців від повинностей... стягали люд на нові садиби, незважаючи на небезпеку (місцевість лежала на Чорному шляху) та труднощі, з якими це заселення поєднувалося».

Справді, містечко Романівка постало поблизу сумнозвісного Чорного шляху, яким татарські нападники гнали полонених українців до Криму. І перші заїди не забарилися: вже 1615 року татарський загін дощенту спустошив нову оселю. «Татарські напади були в тій місцевості такою звичною річчю, — веде далі мову Т. Рильський, — що документ 1592 року, який окреслював межі староства, говорить: аж до верху річки Сквирі, шляхом татарським, через Растваницю».

Люстрація 1622 року вже згадує Романівку як містечко на 20 дворів, що «на самому Чорному шляху осіло». Побут містечка, простий і нехитрий, лишався незмінним аж до XVIII століття. Знову звернемося до розвідок Т. Рильського: «Старостинська забудова навіть у 1765 р. виглядала так: двір, над самою річкою

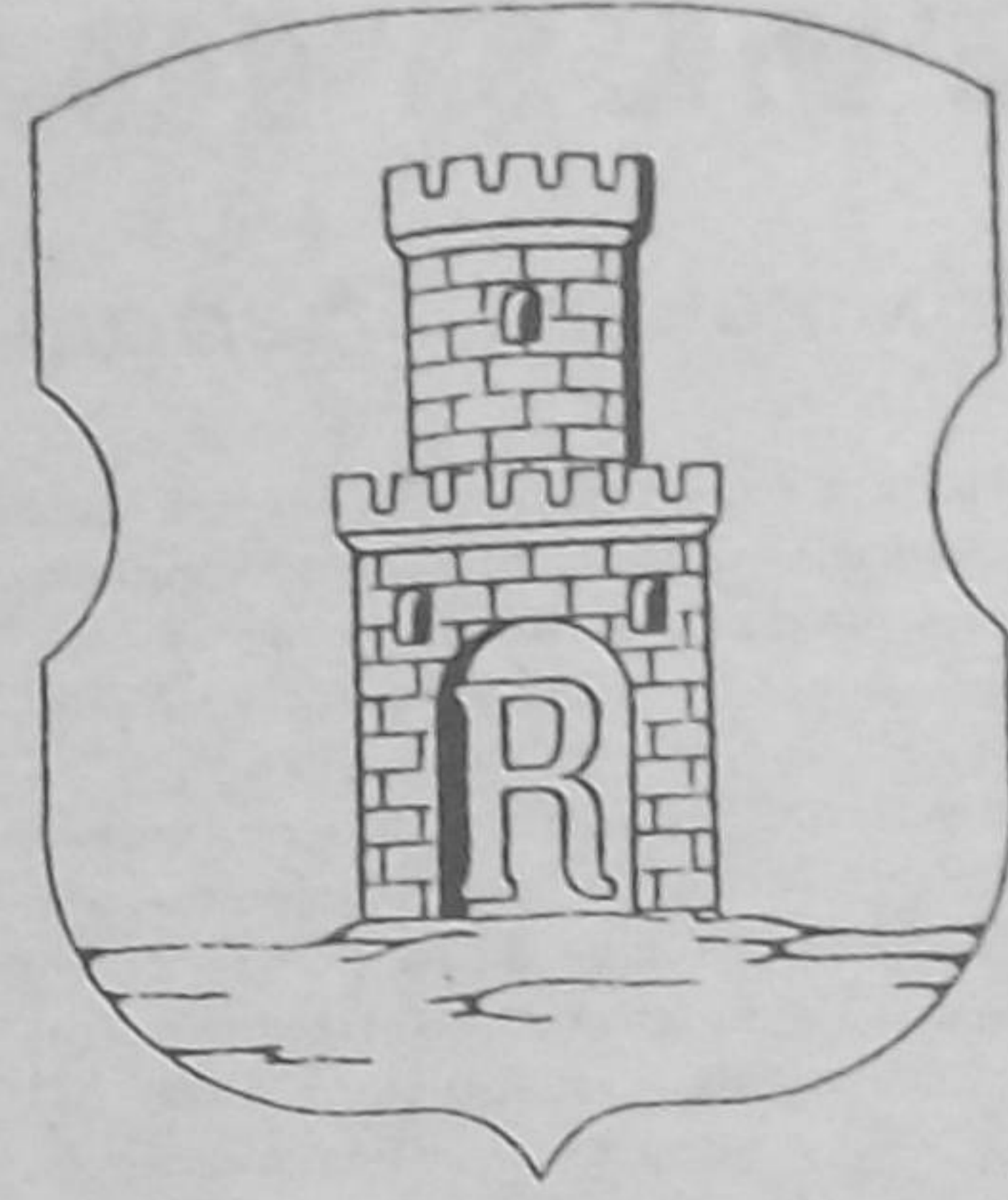
збудований, хата з валькіром та коморою, пекарня з коморою, шпихлір і стання».

По-справжньому проявився волелюбний характер романівців у роки Хмельниччини. Міщани, що здавна відчували, що таке воля, які «не знали панщини й чинш тільки платили», з охотою приставали до війська гетьмана Богдана Хмельницького. Уже в реєстрі 1649 року Романівська сотня згадується у складі Уманського полку на чолі з полковником Йосипом Глухом. Серед місцевої шляхти з'явився навіть прислів'я: «Де крак (кущ), там і козак», — таку підтримку дістала козаччина серед мешканців Романівського староства.

Але пролетіли чорні дні Руїни, потонула в крові та чварах Правобережна Геть-

манщина, — цитував одну з пісень про Палія Т. Рильський. Навіть у королівському привілеї 1710 р., за яким Романівка пере-ходила до шляхтича Бомбека, згадувалося, що містечко «зосталося без власника по смерті войовничого Палія». Збудував славетний полковник у Романівці й церкву, яка до наших днів не збереглася.

Надія на колишнє вільне життя в романівців зажеврила 1791 року, коли король Станіслав-Август Понятовський надав містечку магдебурзьке право й статус «вільного королівського міста». Романівка звільнялася з-під старостинської юрисдикції, діставала право мати власний магістрат та суд; повинності міщан обмежувалися лише ґрунтовим податком. Тоді ж для містечка було затверджено герб: «Брама з піднесеною вежею, всередині якої велика літера «R». За даними Т. Рильського, печатка з цим гербом існувала ще навіть у 1880-х роках і зберігалася в старості сусіднього села.



## РОМАНІВКА

манщина — і ось надходить уже XVIII століття, а Романівка знов є старостинським містечком у Київському воєводстві. Власники староства змінюються один за одним — Бомбеки, Проскури, князі Любомирські. Між сусідніми-шляхтичами весь час точилися суперечки за маєстості: не хотіли поступитися своїми землями на користь романівських старост володарські дідичі Мнішки, брацлавський воєвода Любомирський, білоцерківські старости. Цікавий переказ про шляхтичів Проскур, зокрема, записав Т. Рильський від місцевого селянина Федька Грива. «Мого діда, козака Гриву, — оповідав старий селянин, — не брала куля, аж допіру срібним єудзем втрелася його Проскура. Похилився мій дід на коневі й сказав: збавив ти, пане Проскуро, козакові вік його молодіцький». Усі ці «наїзди» й сварки шляхтичів тривали, здається, без кінця. «Бо колись так бувало — скільки хто землі одвоює, стільки й держить», — пригадував уже знайомий нам народний оповідач Федько Грива.

Але пам'ять про козаччину серед романівців не згасала. Недарма ще близько ста років тому в містечку побутувало стільки пісень та переказів про славетного фастівського полковника Семена Палія! «Палій умів жити з голотою і в разі потреби — скинув з себе зелен жупан, нап'яв намет

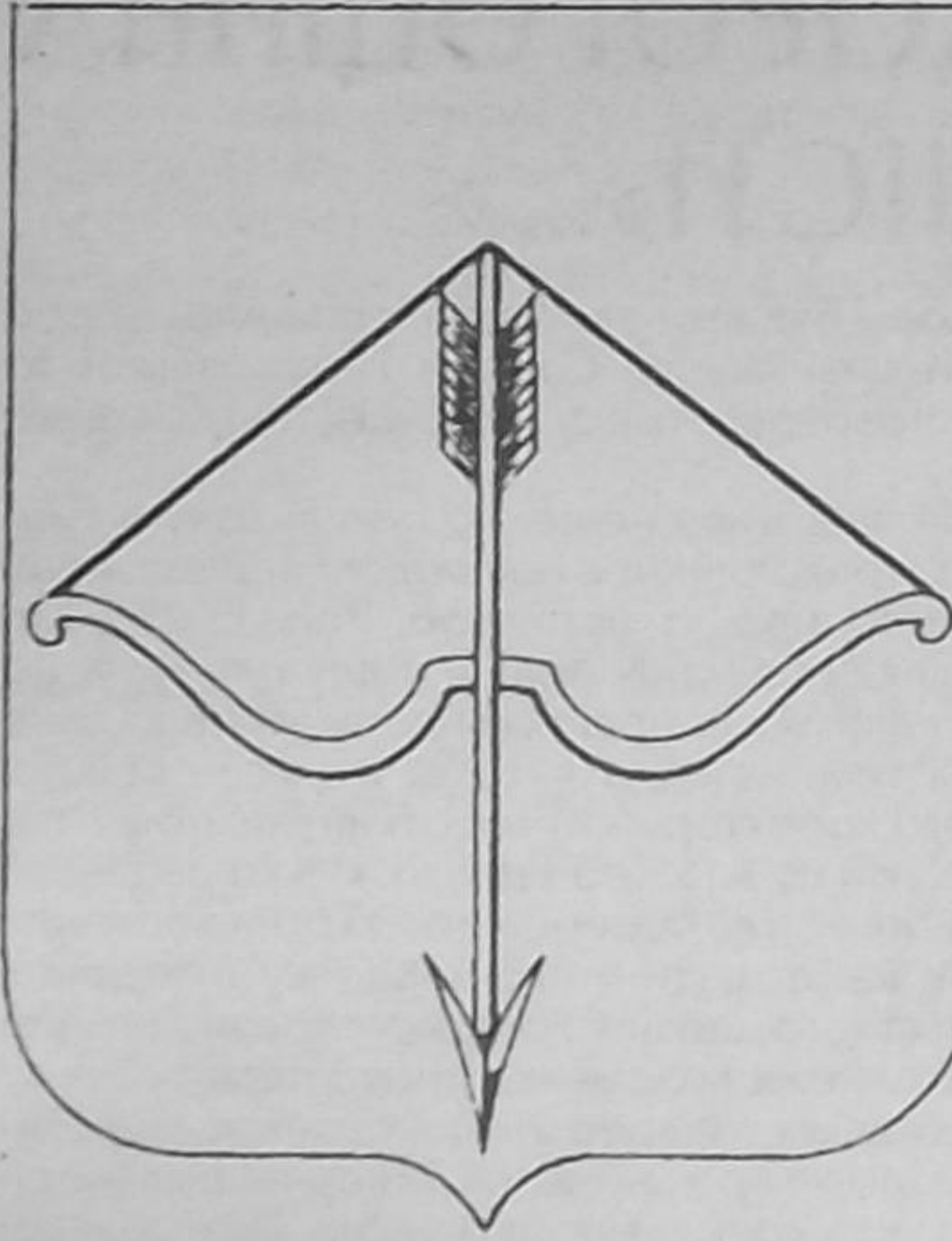
Але вже 1793 року, після другого розподілу Речі Посполитої, Романівка відійшла до володіння Російської імперії, була позбавлена міських прав і приписана до Сквирського повіту Брацлавського намісництва, а з 1797 року — Київської губернії. Ще одна легенда, записана Т. Рильським, розповідає, що того року якийсь царський чиновник, ідучи містечком, почув, як міщани на бенкеті вигукують: «Хай живе король!». «Якийсь чиновник підійшов до них, — переповідає Рильський, — і спитав, що означає той клич. «Таке маємо право». «Яке то право?» Показали вони йому свого документа, а чиновник схопив його — й тікати. П'яні даремно його наздоганяли». Селяни згадували про цю подію так: «Ото цариця за те розгнівалася і оддала наше право Сквирі, то Сквиря виросла на город, а наше міщанство так і осталося».

1834 року Романівці було надано офіційний статус ярмаркового містечка. Минули дні козацтва, минули дні міщанської волонтичності... Але не вмирав предківський дух. Недарма 1855 року, коли над Україною завирували пристрасі «військові козаччини», — селяни, почувши царські заклики до участі в Кримській війні, зрозуміли їх так, що в Україні відновлюється козацьке військо, — романівці були одними з перших у лавах цих селян. Славилася Романівка своїми

шукачами правди й за інших часів: так, 1833 року в містечку було заарештовано селянина, що «виголошував неподобні слова про волю», а 1844 року селяни Хома Дідусь та Максим Грива звернулися до губернського прокурора з вимогою звільнити романівських селян з-під влади поміщика.

На межі XIX—XX століть у Романівці минали дитячі літа сина етнографа Тадея Рильського — видатного українського поета Максима Рильського. Рідним домом стало для поета містечко й пізніше — в буремні роки громадянської війни, коли митці, не бажаючи кривавити руки у братовбивчій різні, шукали собі прихистку в «життєвому морі». Для Миколи Зерова таким прихистком стала Барішівка, для Максима Рильського — Романівка. Саме там поет створив найкращі вірші своєї збірки «Синя далечина», пізніше незаслужено ошельмованої Володимиром Коряком та іншими недалекими в своїй ідеологічній обмеженості критиками. Давно вже поховала історія їхні «літературознавчі» вправи, а слово Рильського, натхненне духом рідної Романівки, й досі чарує людей зі щирою, незачерствілою душею, нагадуючи своє віщування про безсмертя поетової душі: *Так ми, — як день розквітне молодий, — П'їдем зі смертю в шахи погуляти, Ступаючи по стежці кам'яній.*

## ПИРЯТИН



Розкриємо першу сторінку славетного історичного роману Євгена Гребінки «Чайковський». Перша ж фраза, з якою дотепний автор звертається до читачів, звучить несподівано: «Чи знаєте ви Пирятин?».

І справді, веде далі Гребінка, різні люди різне скажуть про це місто над річкою Удаєм. Сумлінний школяр згадає число мешканців, церков та ярмарків у місті; «письменний малорос» — добу Мазепи та лубенських полковників — «хоробріх Свічок»; випадковий подорожник — «широкі, порожні й брудні вулиці» та заїзд, де «на білярді сидить курка»... і лише душа поетична пригадає ті літа, коли Пирятин був «гарним, сильним, багатим сотенним містом у нашій Гетьманщині», коли мешкав у ньому оспіваний у народній думі Олексій Попович, що врятував товаришів-козаків від бурі на морі.

Лише одна глуха згадка про місто Пирятин збереглася в документах доби Київської держави. Лаврентівський літопис, подаючи відомості про княжі усобиці в середині XII

століття, згадує, що 1154 року син Юрія Довгорукого Гліб, воюючи з великим князем Ростиславом Мстиславичем за Переяслав, «узав Пирятин». Очевидно, Пирятин був на той час невеликим оборонним укріпленням у Переяславській землі й залишався в такому становищі аж до монголо-татарської навали.

Нові згадки про місто, очевидно, вщент розорене татарами у XIII столітті, припадають аж на кілька століть пізніше — на 1592 рік. Цього року черкаський і канівський староста князь Олександр Вишневецький, забудовуючи за наказом короля південні кордони Речі Посполитої фортецями, заклав одну з них у давньому Пирятинському урочищі. Нова фортеця дістала назву на честь батька Олександра Вишневецького — Михайлів, але вже невдовзі поступилася місцем традиційній — Пирятин. 9 лютого 1592 року новозасноване місто одержало королівський привілей на магдебурзьке право, заснування цехів, проведення тижневих торгів і «гандлів», а також двох ярмарків на рік. Тоді ж для міста було затверджено й герб, що являв собою частину родового знаку Вишневецьких і водночас натіякав на кріпосний характер міста, — «на червоному тлі золотий напружений лук зі стрілою». 1782 року цей герб без жодних змін було підтверджено російським царським урядом. Про залишки Пирятинської фортеці кінця XVI століття опис Київського намісництва 1786 року розповідає так: «Із залишків зруйнованого земляного міського валу, також із фундаменту й частин мурів, брами й міських веж зрозуміти можна, що се місто задля якоїсь потреби збудовано було».

За доби Хмельниччини місто, опановане козаками, увійшло до меж Кропивнянського полку, а першими пирятинськими сотниками (місто було центром двох

сотень) стали Ничипір Лелет та Іван Миколаєнко. За всі роки існування Гетьманщини сотниками в Пирятині були нащадки таких відомих козацьких родів, як Гамалії, Семашки, Ограновичі. Продовжувала діяти в місті ратуша, що, за словами того ж опису 1786 року, «відала міщанами», зокрема, засвідчувала купчі, дарчі, духовні та інші майнові акти. Деякі з цих актів збереглися до наших днів: усі вони скріплені печаткою з зображенням лука — давнього пирятинського герба.

Неспокійним для мешканців Пирятини був 1709 рік. Не довіряючи гетьманові Мазепі та його планам, місцева сотенна старшина повила пирятинців у біг проти шведів, яких, за словами того самого опису, «до міста не пустили, багатьох побили, а деяких і в полон узяли». Оригінали документів, пов'язаних із цими подіями, ще наприкінці XVIII століття збереглися в місцевому скарбнику Щербаків — також нащадка козацького старшинського роду.

Побут Пирятини часів Гетьманщини був характерним для тогочасних лівобережних міст. Діяли чотири церкви — Преображенська, Вознесенська та дві козацькі: Микільська, збудована 1690 року коштом лубенського полковника Свічки (з Кропивнянського полку міста в другій половині XVII століття було переведено до Лубенського) та Різдва Богородиці, заснована вже 1781 року абшитованим полковним осавулом Андрієм Ільченком. Чотири рази на рік відбувалися ярмарки — на Середопоклонному тижні, на Вознесення, на Різдво Богородиці та на свято Параскеви. «Торгують на них спершу худобою, а потім приїжджають купці з крамом і сукном із сусідніх міст, як-от Прилуки, Лубни, Ніжин, Ромни та інші», — записував у XVIII столітті очевидець. Крім того, згадуваний уже рід Щербаків відкрив у місті цегельню.

Так само колоритним залишався побут Пирятини й у XIX столітті, після ліквідації Гетьманщини й утворення Полтавської губернії, в якій місто стало центром одного з повітів, куди входили також чотири містечка: Городище, Журавка, Теплівка та Яготин. Як і раніше, раз у раз відбувалися ярмарки, де, крім курців з крамом, звичайними гостями були також чумаки з рибою. Множилося населення міста: так, 1809 року воно становило 2687 осіб, з яких найбільше було селян (897) та козаків (819), а на кінець XIX століття складало вже 8449 осіб. Відкрилися друкарня й повітова лікарня, школи.

Історія Пирятини буде неповною, якщо не згадати в ній про двох славетних українських письменників. Перший з них — це, звичайно ж, Євген Гребінка, уродженець села Убіжища Пирятинського повіту; недарма саме в Пирятині відбувається дія його роману «Чайковський», а збірка раннях романтичних і гумористичних оповідань письменника навіть мала назву «Оповідання пирятинця». Щодо ж другого імені, то його найкраще нагадують нам рядки вірша: *Ой маю, маю я оцятата... Нікого, матінко, та оглядати, Нікого, серденько, та оглядати!*

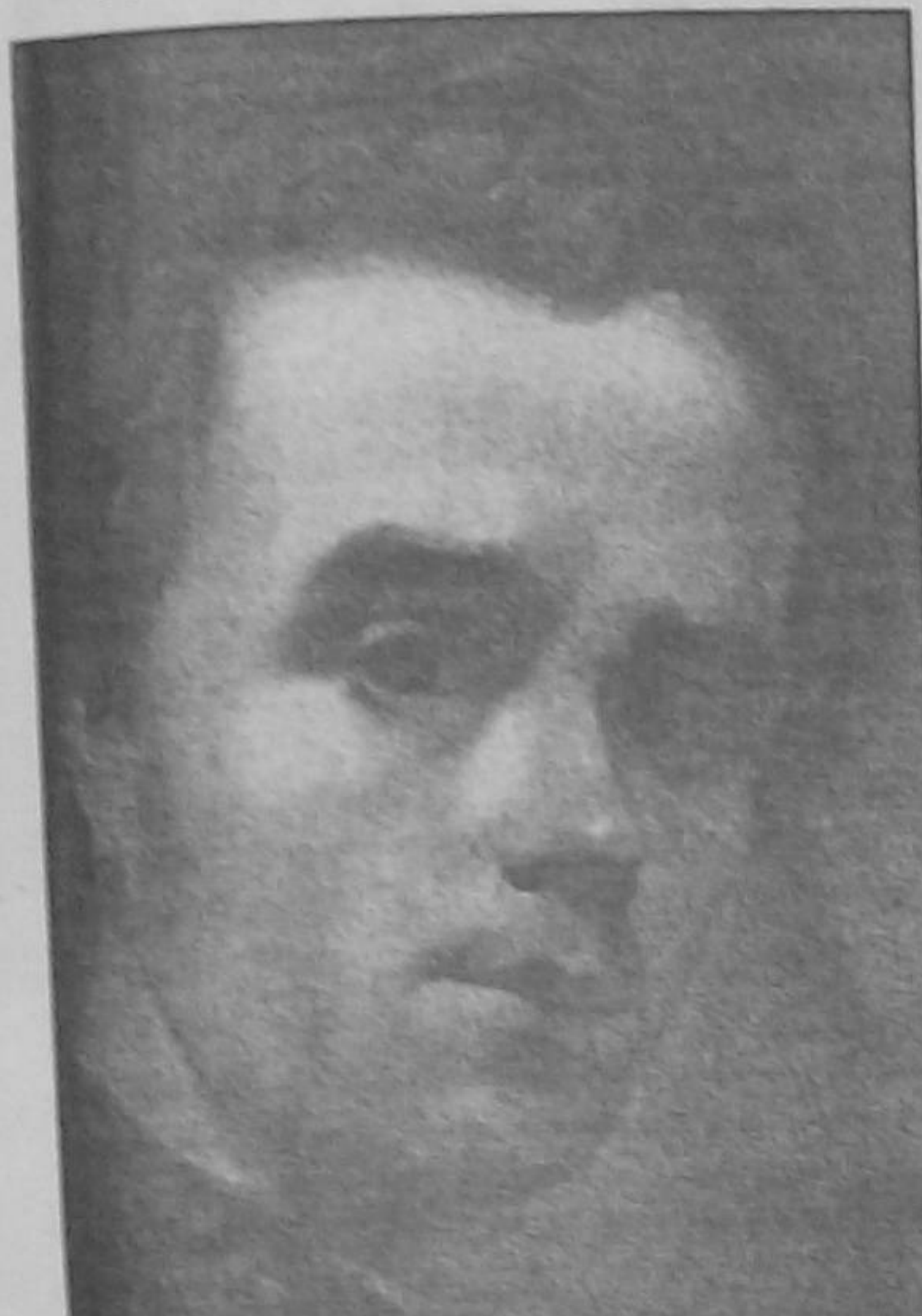
Так, це великий Кобзар — Тарас Шевченко, що написав цей твір 10 червня 1859 року, саме перебуваючи в Пирятині, під час своєї останньої подорожі в Україну.

Проминули літа й століття, не раз і не два змінив своє обличчя Пирятин княжий, Пирятин козацький, Пирятин міщанський; але й досі, немовби урочистий гімн стародавньому місту, звучать у нашій пам'яті Гребінчині слова: «Широко й далеко розлягався він схилами гори над Удаєм; часто блищали хрести церков між його темними зеленими садками; галасливими були його базари; на них гучно гриміли вільні слова, брязкали шаблі й яскравіли козацькі шапки та жупани!»

Володимир ПАНЧЕНКО,  
аспірант кафедри архівознавства  
Київського національного  
університету ім. Т. Шевченка

# УКРАЇНА І ПОЕТ

До 185-річного ювілею Т. Г. Шевченка



Т. Г. Шевченко. Автопортрет

Коли читаю «Мені тринадцятий минало», «Якби ви знали, паничі», «І досі сниться: під горою» та інші поезії Т. Г. Шевченка, то відразу перед очима постає моє дитинство, що припало на початок тридцятих років. Як і в багатьох моїх ровесників, було воно босоногим, проходило в старенькій селянській хаті, що «під соломою і «на долівці», при вбогому її вбранні, при постійних злиднях, бо мати-вдова була безсилою хоч як-небудь поліпшити життя своїх малих діток.

У моїх хаті був старенький «Кобзар» — сімейна книга нашої чималої родини. Її зміст вражав мою дитячу душу. Ще не вмючи читати, знав напам'ять чимало рядків з багатьох віршів, бо уважно слухав, коли їх читав старший брат та співала його молода дружина. З її вуст частіше звучали «Кохайтесь, чорноброві», «Ой три шляхи широкі», «Думи мої», «Зоре моя вечірняя».

Пам'ятаю, як довгими зимовими вечорами при тьмяному світлі каганця Іван починав читати, а ми, менші, амостившись зручно на теплій черині великої печі, слухали, та так уважно, що не пропускали жодного слова. Вразлива менша сестричка інколи плакала, коли брат читав «Катерину», чи «Тополю», або «Наймичку». Мені більше до вподоби були чоловічі образи, яких я уявляв сильними і відважними, та сивий Дніпро — лийкий для ворогів і рідний батько для козаків. Часто усі разом сміялися, уявляючи худу-худощу царю, яка була, «мов опеньок засушений», та царя, який з ведмедем перетворився на кошеня.

Так ще з дошкільця познайомився я з Поетом. Тоді ж дав собі клятву прочитати весь «Кобзар» відразу ж, як тільки навчусь читати. І дотримав того слова!

Пізніше переконався, що цю «Книгу народу», цю «Книгу одкровення», цю «Нашу Біблію» необхідно читати знову і знову, протягом усього життя.

Для мене спілкування з «Кобзарем» стало постійною духовною потребою. Постійний доробок Т. Г. Шевченка порівняно невеликий: усього 228 поезій — від об'ємної поеми «Гайдамаки» до найменших чотирнадцяти рядків віршів. Та в них уся Україна з її чарівною природою і драматичною історією, з його неперсвершеною любов'ю до неї та її народу, з відкритим

осудом її недругів, з постійними доріканнями на адресу «братів незрячих, гречкосіїв» за їх байдужість до власної тяжкої долі, з гнівними зверненнями до національної еліти в особі «панів лукавих», які «Людей запрягають В тяжкі ярма. Орють лихо, Лихом засівають!».

Мене, вже старого, не перестає приворожувати незгасима любов Поета до України. Як тільки починаю відчувати хоч невелике її послаблення, то відразу відкриваю «Кобзаря», аби ще раз повчитись, як треба любити свою Вітчизну, особливо тепер, коли вона, ставши волею Бога незалежною, опинилася в неймовірній скруті.

Та любов Поета була безмежною, він підніс її до небачених висот, і неабияк, а крізь призму розвінчування її гнобителів.

«Я так її, я так люблю Мою Україну убогу, Що проклену Святого бога, За неї душу погублю». Таку любов-клятву зміг висловити лише Поет: задля неї він ладен іти на найбільший гріх. Саме через ту любов царські чиновники полювали за ним і за його короткого життя, і після його смерті у вигляді всіляких заборон на поширення і пропаганду його патріотичних поезій. А до того ж, не багату, не розкішну, як про це, до речі, писали поети радянських часів, а убогу Україну любить Поет, отже, пригнічену, знедолену, якою вона й була аж до 1991 року.

«Люблю, як ширю, вірною дружину, Як безталанну свою Вкраїну!» Знову оте безталання змушує Поета стати її заступником, бо талан сам себе захистить.

«А все-таки її люблю, Мою Україну широку», — знову наголошує Поет, підсилюючи ту любов рядками: «Якби сказати, що не люблю, Що я Україну забуваю... Йй-богу, братія, прощаю І милосердному молюсь...».

Ще більш нездоланною постає любов Поета до України у віршах-роздумах, коли його гнітила болісна туга за Вітчизною в далеких казахських степах. «Холоне серце, як згадаю, Що не в Україні поховано, Що не в Україні буду жить». Холоне серце... Це любов-пристрасть, любов вищого гатунку. Або: «Благав і досі ще благаю, Щоб хоч умерти на Дніпрі, Хоч на малесенькій горі» чи «Або хоч крихотку землі Із-за Дніпра мого святого Святії вітри принесли». І Дніпро, і Україна, і навіть вітри з неї для Поета святі, тобто такі, які не любити було б великим гріхом.

Ось ще кілька рядків з поезії «Сон» («Гори мої високі»): «Простіть, високі, мені! Високі! і голубі! Найкраші в світі! Найсвяті! Простіть!.. Я Богу помолюсь...» Поет звертається не до Карпат чи Кримських гір, бо він там не бував, а до звичайних українських пагорбів, що на правобережжі Дніпра, про які каже, що вони «Не так і високі, Як хороші, хороші, Блакитні здалека». Знову ж таки це звертання засвідчує незбориму любов до рідного краю. Невисокі ті гори, а дорогі й рідні, бо кожна з них — то часточка Вітчизни, що й підтверджує рядками: «Із хмарі тихо виступають Обрив високій, гай, байрак, — Хатки біленькі виглядають, Мов діти в блих сорочках У піжмурки в яру гуляють».

Та Поет не вдовольняється лише власною любов'ю до України. До неї він рішуче закликає своїх співвітчизників: «Свою Україну любіть, Любіть її... Во время люте, В останню тяжкую минуту

За неї Господа моліть». Ці слова є пророчими, бо вони звернені і до нас сьогоднішніх. Адже сьогодні, на восьмому році незалежності, зустрічаємо ще непоодиноких співвітчизників, які бездумно волюють вільну Україну підмінити «відродженням СРСР». Так, переживаємо ми біди і негаразди, та все ж таки живемо не «во время люте» і поволі, але впевнено долаємо скруту. Сьогодні немає впевненості, що благодатні часи не за горами, а ось «время люте може оскалитись, і перебороти його зможемо лише через любов до Вітчизни та до братів своїх, як на це знову наголошує Поет: «Любіться, брати мої, Україну любіть І за неї, безталанну, Господа моліть...».

Безмежну любов Поета до Вітчизни засвідчує ще й той факт, що він Україну зробив головним образом своїх поезій, найулюбленішим своїм персонажем. Сотні (!) разів він звертається до неї як до живої істоти. Свою опоетизовану Україну він кохав, пестив, захищав, возвеличував, інколи люблячи, дорікаючи їй. Скільки ласкавих і ніжних слів він знайшов для неї! *Моя ненька, бідна моя Україна, вдова-сиротина, сердешна Україна, Україна мила, бездітна вдовиця* та десятки інших зворушливих епітетів.

Не можна обминути того факту, що ту велику любов Поет сміливо заповів «і мертвим, і живим, і ненародженим землякам» своїм у тяжкий період розгулу реакційних сил по всій імперії, посилення соціальних і національних утисків та процвітанню найганебнішого устрою — кріпаччини. Навколо Поета Чічикови та Собакевичі, а він переповнений пророчими ідеями, в його мріях виплакана німб ненька-Україна, а офіційно вона лишалася Малоросійською губернією, він її хоче бачити вільною, а реально про це заборонялося й думати; в його голові проноситься тяжке і водночас героїчне минуле народу, а в офіційній історії утверджувався статус «єдиної і неподільної»; він прославляє національно-визвольний рух гайдамаків, а буржуазні історики настирливо навішують на них ярлики «розбійників» і «зłodів».

Та нездоланна любов Поета до України переборала всі супротиви, в ній він черпав енергію до нерівного двобою з царизмом аж до загибуні, про що засвідчують рядки: «Дай дожити, подивитись, О Боже мій милий! На лани ті зелені І ті могили! А не даси, то донеси На мою країну Мої сльози, бо я, Боже! Я за неї гину!».

І арешти, і постійні нагляді, і заслання лише посилювали любов Т. Г. Шевченка до України, яку він мріяв бачити коліскою вільнолюбства і непокори. Про це читаємо в рядках: «Та іноді старий козак Верзеться грішному, усатий, З своєю волею мені На чорнім вороні-коні! А більш нічого я не знаю, Хоч я за це і пропадаю Тепер в далекій стороні...».

...Знову і знову читаю «Кобзаря», знову і знову переконуюся, що творчість Поета невичерпна, а сам він — тайна Неба. Водночас усвідомлюю, що викладені вище думки — це всього-на-всього крихта з неосяжної теми любові Поета до України, яку не те що перевершити, але й повторити неможливо.

Ананій ЗАКРЕВСЬКИЙ,  
краснавець, голова осередку  
Товариства «Провіта», с. Григорівка,  
Обухівський р-н, Київська область

## ЕТЮДИ ПРО МОВУ

Наробила всім клопоту нова грошова одиниця! Не казати про базарних бабусь, які за звичкою називають ціну товару «в рублях» і тільки на іронічне: «в яких — совієцьких чи російських?», — хопливо підправляють себе: «гривнів, гривень». Бабусям вибачимо — що з них візьмеш. А от коли різні відповідальні особи та й журналісти серед них незрідка оприлюднюють недопугий родовий відмінок, мимоволі думаєш: шановні, ви що, читати розучилися? Та візьміть будь-яку купюру, більшу за дві гривні, і кращої шпаргалки не треба.

Журналіст і видавець розмовляють у радіопередачі про наболіле: калічну мову українських видань, навалу помилок на їхніх сторінках. Мимоволі переймаєшся тим запалом. І раптом:

— А як ви відноситесь до...

— Приймаємо участь у...

І все, далі можна не слухати. Й так зрозуміло, звідки беруться ті помилки.

Літературне життя в Україні за кількістю премій можна вважати квітучим садом. Ну то добре, хай буде й так: мало літератури, багато премій. Може, завдяки цим преміям пропорція зміниться на користь літератури. А от з газетних інформацій дізнаюся: названо лауреатів премії імені Андрія Головка — за роман «Маргінал», імені Василя Симоненка — за поетичну збірку «Маргінес». Твори, може, й українські, не читав. А от назви... Ну просто невеличкова пошесть — потяг до «красивого» імпортного. Й, на жаль, не тільки в ширпотребі.

Так хотілося б хоч день пожити в країні України — де лунає українська мова з ефіру, в кіосках української газети і журналі і до тебе звертаються українською в крамницях, на транспорті, в державних і недержавних установах — щоб не почуватись якимось упослідженим нащемом. Було б у світі десь така країна, бодой зовсім, як Монако... Та, видно, не судилося. Принаймні у найближчому столітті.

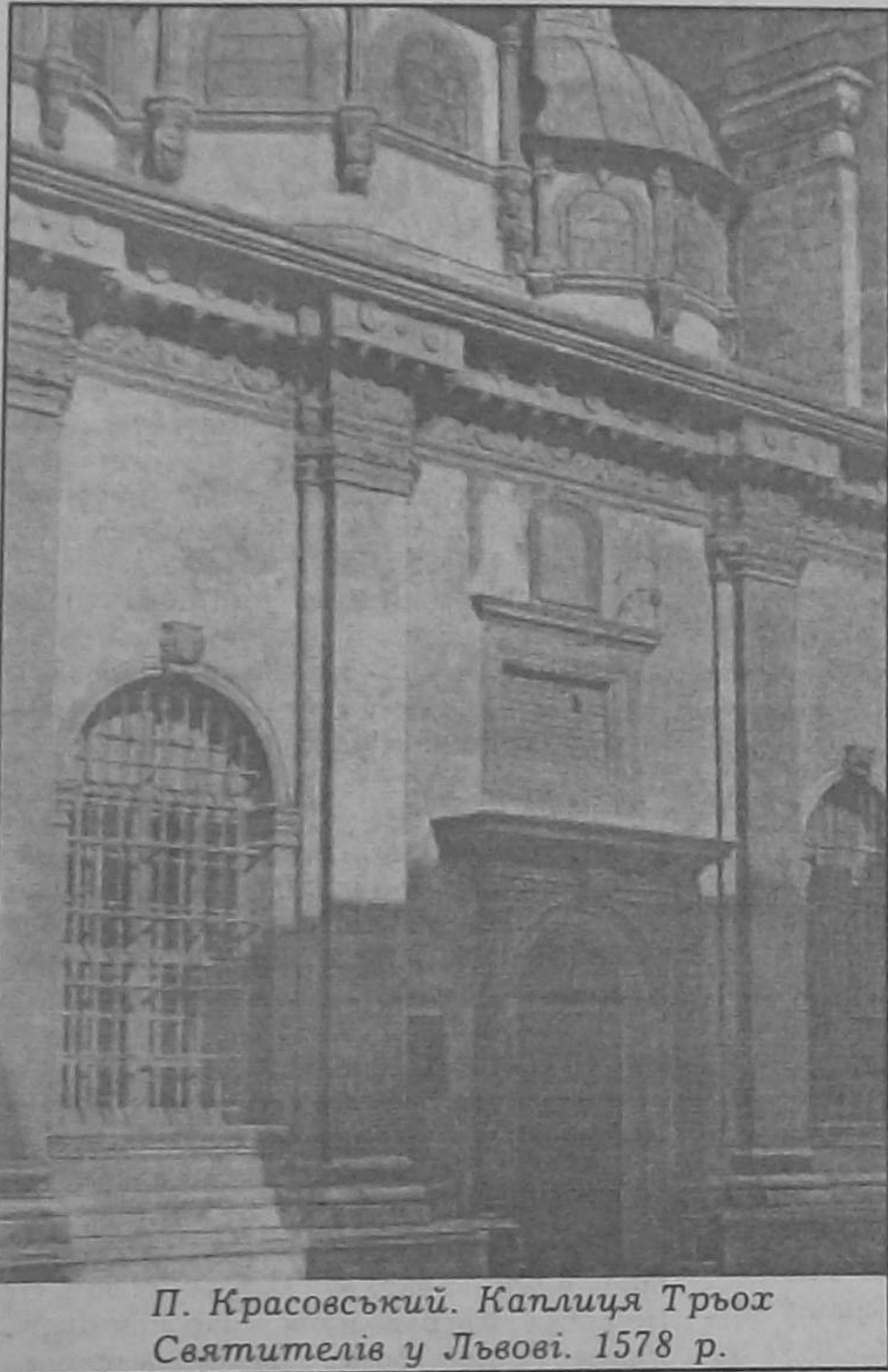
Є, правда, маленька оаза — Ірпінський будинок творчості, куди з'їжджаються самі лиш члени Спілки письменників України. Та варто з'явитися парі енергійних осіб із зрусифікованого регіону, як на догоду їм й інша братія переходить на «інтер'язик», хоча, здавалося б, чому не навпаки?

Інформаційний простір — все одно що атмосфера. Затруєна вона — і всім кепсько. Останнім часом цей простір у нас ледь не всуціль іншомовний. Ноче поганин, плодяться видання, барвисті, як мухомори, і так само отруйні змістом. Думаєш: куди ж дивиться Міністерство інформації — чи не в кишеню засновників? Багато ж розуму не треба, щоб розібратися в суті — гляньте он лиш на газетно-журнальні кіоски бідне українське «преса» затиснуте з обох боків «прессой» та «the presse». І, як кажуть, що на вітрині, те й у скрині.

Розшарпаний отими іноземними вивісками, засиллям незургарної реклами, грубими помилками, тиражованими на офішах, часом сповнюється зухвальством: узяти б відерце з фарбою та квача й іти патраку це діло виправляти. Але ж і багачко б зробив? Тут, як у страшній казці, на місці однієї змієвої голови виростає три нових.

Потрібен Державний комітет, що опікувався б збереженням, захистом й розвитком української мови, — хай би взяв на себе й обов'язок пильнувати, як де виконується Закон про мови, і при потребі питав, а й навіть карав — штрафами чи іншими заходами — його порушення у кожному конкретному разі. Бо всі ці товариства, комісії — як у Гончаровому романі лише ристуванням давкала сабару, що його ніхто не збирається лагодити, тільки видимість створюють.

Петро ФЕДОТЮК



П. Красовський. Каплиця Трьох Святителів у Львові. 1578 р.

#### ГУМАНІСТИ

XVI сторіччя, час сподівань на близький гармонійний лад між людьми, на земний рай, на життя без страждань, виповнене насолодою і душевним спокоєм. Розквіт мистецтв і літератури. Доба Леонардо да Вінчі, Рафаеля, Тіціана, Джорджоне, Мікеланджело... Які імена!

Ренесанс має ще одну назву — доба Відродження. Найосвіченіші люди намагалися розшукати і відродити античну культуру. Історія назвала їх гуманістами — від латинського *humanus*, що означає — людяність.

Художники Ренесансу часто малюють мадонн — не богородиць-страдниць, а земних жінок у розквіті молодості і краси, одухотворених своїм материнством.

Церква вважала все земне гріховним і воліла зануритись у маленькі келії з вузькими вікнами, щоб гріховний світ не проникав до святині. Парадокс — саме в цих маленьких стільниках найосвіченіші богослови, інколи ризикуючи життям, переховували та переписували твори письменників античності, першими їх відроджували. Їхній доробок успадкували гуманісти Відродження. Але ніде правди діти — не дуже-то вони згадували своїх попередників. Де там! Коли йшлося про ченців, гуманісти висміювали їх: одних за надмірну побожність, других — за лицемірство, пияцтво, розпусту. Джованні Бокаччо так весело реготався над папотцями, що відлуння його сміху докотилося і до нас у «Декамероні».

Ідеальний герой гуманістів — людина сильна, вольова. Щоправда, ще й замощна: щоб раювати, потрібні гроші. Багатство стає ознакою доблесті, а бідність, на противагу середнім вікам, сприймається як нещастя. Конструюючи утопію щасливого майбутнього, гуманісти під впливом античної історії припускали існування в цьому суспільстві рабства. Комусь же треба виконувати тяжку й брудну роботу.

#### РЕНЕСАНС КРОКУЄ ПО ЄВРОПІ

У XV столітті вплив гуманістів у Італії і Франції швидко зростає. Їхній ідеал яскравий, сильної особистості припав до вподоби монархам і купцям — тогочасним господарям життя. Потіснивши схоластів, гуманісти посіли чільні місця в європейських університетах.

У мистецтві панують ідеали краси і гармонії. Урівноваженість і симетрія композицій у творах П'єро делла Франческа, Леонардо і Рафаеля; гераклієвська довершеність персонажів Мантеньї, ніжність жінок Перуджіно, досконалі пропорції нагих, схожих на олімпійських богів постатей нідерландця Мемлінга. У мистецтві мирно співіснують і античні міфи, і християнські легенди.

Чернечі ідеали терпеливої печалі, як запоруки раю небесного, зненацька зблякли у проміннях Золотого віку, що його, на думку гуманістів, от-от встановлять на землі освічені монархи. Вірніше, монархії, бо ж урядувало під ту пору в Європі жіноцтво, чий випещені руки впевнено лягли на кермо державних справ. Хто саме? Довгий перелік тодішніх царствених дам подав знаменитий учений Кампанелла в трактаті «Місто Сонця»: серед європейців, писав він, запанували Руська в Туреччині, Бона в Польщі, Єлизавета в Англії, Катерина у Франції, Марія в Шотландії, в Іспанії Ізабелла, за якої Колумб відкрив Америку...

Відтак, найпомітніша у тій престижній списку — українка, або за тодішньою термінологією, Руська (латиною — Роксолана). На другім місці — Бона Сфорца, яка мала резиденцію в Україні.

#### ПОСАГ ГЕРЦОГІНИ СФОРЦА

Краків був столицею Зигмунта I, короля польського, князя литовського, українського та білоруського. Він узяв собі за дружину представницю однієї з наймогутніших

родин Італії — герцогів Сфорца. «Сфорца» означає сила. Династія, родоначальником якої був простий селянин, силою, підступністю, жорстокістю здобула не тільки казкові багатства, а й титул герцогів Міланських.

При дворі Сфорца шанували мистецтво. Придворним художником Лодовіко Сфорца якийсь час був Леонардо да Вінчі, і меценатство стало традицією родини. З герцогинею Бонаю Сфорца й одружився Зигмунт Перший.

Бона привезла з собою до Польщі, України та Білорусії ренесансні моди, ідеї, мистецькі смаки. У Кракові італійські архітектори збудували для неї та її чоловіка міцні, як фортеця, багаторівнево-приземкуваті, прямокутні і симетричні палаци, які нагадували давньоримські будівлі. Резиденцією подружжя було також місто Кременець на Волині. Гору, де розташовані руїни королівського замку, і досі мешканці Кременця називають «Бона».

Новий стиль викликав у Польщі і в Україні жвавий інтерес, особливо у тих, хто здобув освіту в університетах Європи. На італійських архітекторів і художників з'явився попит у Львові, Перемишлі, Самборі, і вони подалися на заробітки до великих міст і маєтків. Без перебільшення можна сказати, що у своєму посагу Бона Сфорца привезла на нову батьківщину Ренесанс.

Посіяне архітекторами Бони дало пишні сходи. У Львові виросли споруди в стилі Ренесансу — Чорна кам'яниця, облицьована гранчастим камінням, що імітує діамант; вхід до церкви Трьох Святителів вирубано як тріумфальну арку з колонами, з виноградними гронами, трояндами, акантами — античними символами олімпійських богів.

Серед наближених людей при дворі Бони опинився і відомий у ті часи поет-гуманіст Станіслав Оріховський з Перемишля. Певний час він був учнем самого Лютера, який навіть дав йому притулок у своєму домі. Станіслав Роксолан (Руський), як себе називав, тішився тим, що його батьківщина Русь, «лагідна, спокійна, врожайна, виявляє великий потяг до літератури грецької і латинської, щорічно відправляє в Італію до Падуї багатьох юнаків. У Падуї їх



П. Барбон. Італійський дворик будинку Корнякта у Львові. 1580 р.

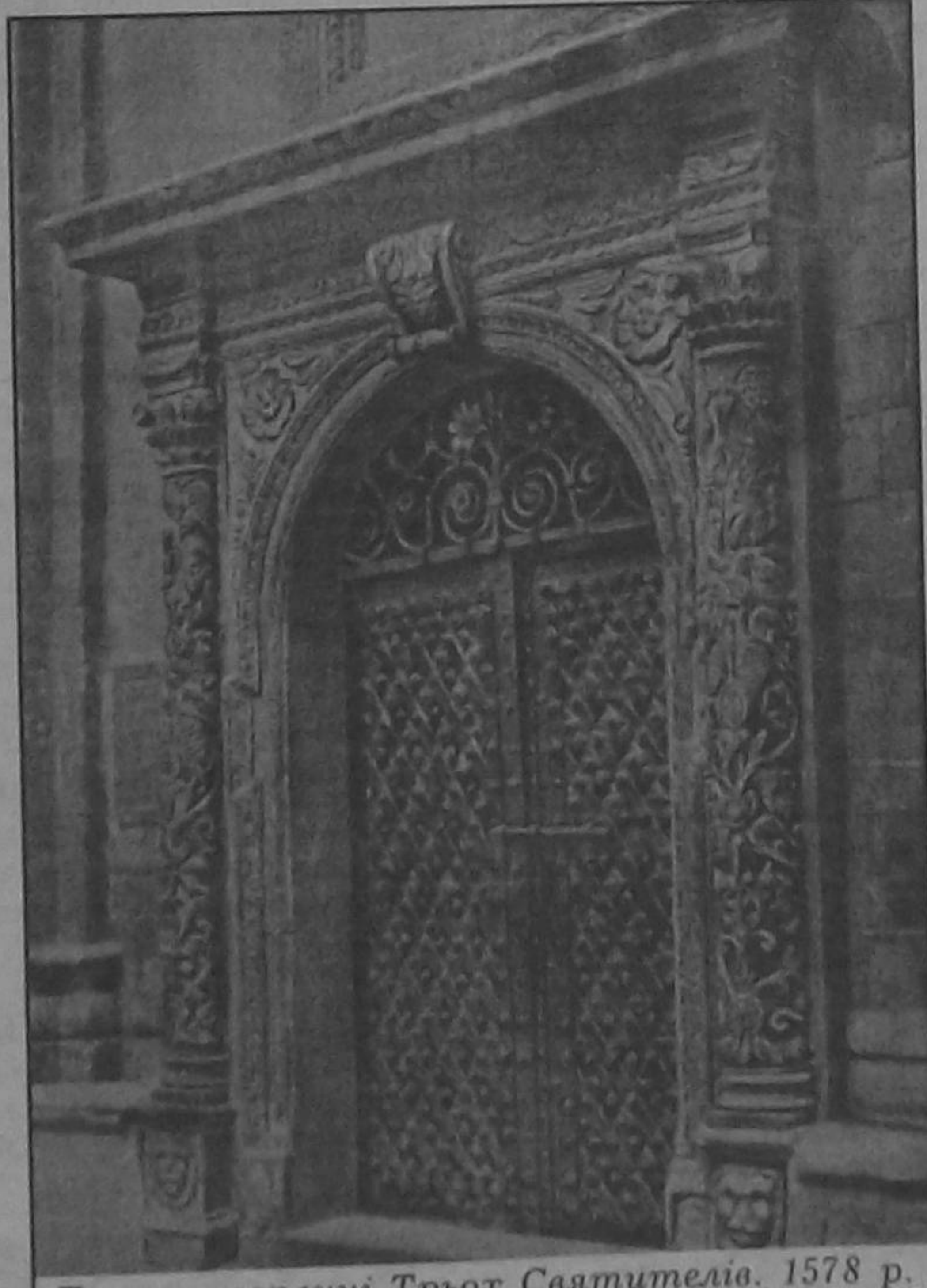
## Дмитро Горбачов, Паола Утевська

# ПОДОРОЖ У РЕНЕСАНС

зараховують до поляків, бо Русь належить Польщі». Оріховський, як більшість гуманістів, проявляв віротерпимість. Пояснював це тим, що був занепокоєний загрозою турецької експансії в Європі, вважав своїм обов'язком закликати усіх християн до об'єднання проти спільної загрози турецької навали. А щоб його голос чути було по всій Європі, він побував і в лютеранах, і в католиках, і в православних. Радив польському королеві: «Прямуй на Русь. Коли вороги почують брязкіт твоєї зброї у Кременці, у Перемишлі чи на Київщині, переймуться страхом».

Коли Зигмунт I помер, жалобну промову над ним виголосив саме Станіслав Оріховський.

Бона Сфорца запрошувала до свого двору художників, поетів, учених — тих, кого об'єднували гуманістичні ідеї.



Портал каплиці Трьох Святителів. 1578 р.

А гуманістів у ті часи на наших землях було чимало. Варто згадати хоча б Юрія Дрогобича. Вчений європейської міри, він 1482 року обраний ректором Болонського університету. Сам герцог Д'Есте запросив Юрія Дрогобича до Падуї навчати його дітей. З 1488 року стає професором медичного факультету Краківського університету.

Та повернімося до двору Бони. Серед її наближених помітна постать — ученик Калімаха, знаний у Львові, Кракові, в Дрогобичі. До його порад прислухалася ще одна жінка, якій теж судилося відіграти неабияку роль у поширенні ренесансних ідей та смаків, — Софія Палеолог.

#### ВІЗАНТІЙСЬКА ПРИНЦЕСА

Вона — з родини Палеологів, останньої династії візантійських імператорів. Від турків утекла до Італії. Ще вдома здобула високу освіту, тому її гостинно зустріли в Римі. За порадою папи римського, Іван III, князь Московський, виписує з Риму наречену. Князю дуже кортіло стати царем Росії, і він охоче погодився одружитися з візантійською царівною. Так Софія опинилася в Москві. Услід за нею в останні десятиліття XV століття з Італії сюди прибувають архітектори, яким належить звести парадні споруди у Кремлі. Серед них — Аристотель Фіораванті — видатний архітектор та інженер.

Довга дорога до Москви, а Фіораванті вже немолодий. Та все його цікавить, все він прагне роздивитися, вивчити. Побувши якийсь час у столиці, Фіораванті їде до міста Владимира, щоб оглянути Успенський собор, споруджений у XII столітті. Повернувшись до Москви, він відтворює його на терені Кремля.

З цим храмом пов'язане ще одне славетне ім'я — художник Діонісій. Ідеальні пропорції нових, багато в чому ренесансних храмів Московського Кремля викликали до життя і новий напрям в іконописі. Згадаймо попередників Діонісія, зокрема Феофана Грека. У нього блискавкоподібна манера письма. Вона відтворює ту мить натхнення, коли людина, здається, втрачає зв'язок із земним і потрапляє в орбіту ідеальних, божественних почуттів. Небесним, ідеальним проінняті й жертвовні образи Андрія Рубльова.

Діонісій та його сини де в чому наслідують своїх попередників. Але ренесансні настрої захопили їх. Діонісій вніс у доти неспокійний світ іконопису дух умиротворення. Кольори згубили свою напругу, стали м'якшими, як пастелі, а персонажі позбулися внутрішнього буревію Феофана Грека, філософськи спокійно розмірковують про добро і зло.

Вітри гуманізму ще наприкінці XV століття долинули в Україну. Про це свідчить передусім «Красівська Богородиця», ікона, знайдена в селі Красіві, нині вона зберігається у Львівському художньому музеї. Своім гармонійним ладом вона цілком відрізняється від напружено трагедійного, страждально-мученицького «Блакитного Успіння» Андрія Русина. Замість конвульсивних

гострих і  
овали і п  
схожий на  
небуття і  
матері М  
як «Воли  
«Оранта»  
плачуть і  
духа і тіл  
Доміную  
Він ненач  
колір в ік

Венеці  
з перлин  
канали —  
ня — гон  
каналів в  
Відродж  
Госпо  
років в є  
та азійс  
з слов'я

Та не  
мало не  
можна б  
митців:  
го зразі  
багатів-  
Ісуса, М  
східного

Украї  
іншими  
ім надт  
креслив  
персоні  
Джорд  
молито  
про соф  
глибини  
прониз  
улюбле  
і давнь  
то — р

До  
Чорног  
тут. Ве  
Декотр  
ікони,  
земля

Рол  
мистец  
склапо  
серед  
зобраз  
малюк  
турец  
тонах.

У ч  
венеті  
венеті  
Як на

у  
книжк  
підпис  
часи м  
лад. Н  
Селюк  
означ  
патної  
Як

у  
книжк  
підпис  
часи м  
лад. Н  
Селюк  
означ  
патної  
Як

у  
книжк  
підпис  
часи м  
лад. Н  
Селюк  
означ  
патної  
Як

у  
книжк  
підпис  
часи м  
лад. Н  
Селюк  
означ  
патної  
Як

у  
книжк  
підпис  
часи м  
лад. Н  
Селюк  
означ  
патної  
Як



Ікона «Богородиця» з села Красів на Львівщині. XV ст.

гострих і колючих ліній — співають пісню радості плавні овали і параболи. Ісус з високим чолом, хоч і немовля, схожий на філософа, який збагнув своїм розумом таємницю небуття і виборів безсмертя. Широке заокруглене обличчя матері Марії дихає гордовитим спокоєм. Вона не докоряє, як «Волинська Богоматір», не оплакує долю сина, як «Оранта» Алімпія. У цьому світі душевної рівноваги не плачуть і не сміються, а розмірковують про гармонію духа і тіла — так, як у філософській академії Платона. Домінуючий коричневий колір то темнішає, то рожевіє. Він наче заколисує глядача. Забуваєш, що цей брунатний колір в іконописі символізував «стражденне терпіння».

#### ДО ВЕНЕЦІЇ

Венеція... Приморське місто, яке нерідко порівнюють з перлиною. Бруківки у ньому обмаль. Замість них — канали — дочірні розтоки Адріатики. Засоби пересування — гондоли з не раз оспіваними гондольєрами. Уздовж каналів височать палаци, більшість яких теж перлини часів Відродження.

Господарі міста — купці: Венеція протягом багатьох років є центром європейської торгівлі. З усіх країн Європи та азійського Сходу приїздили сюди торговці. Чимало їх і з слов'янських країн.

Та не лише вони постійні гості Венеції. Гуманісти вважали мало не своїм обов'язком побувати тут. У палацах Венеції можна було побачити поплотна та скульптури найвидатніших митців: в обрамленні тріумфальних арок давньоримського зразка — портрети вчених, художників, імператорів, багатів-банкірів, запозятливих купців і навіть євангелістів, Ісуса, Марії. Палаци прикрашав химерний, на зразок східного, декор, близький до візантійського.

Українські художники віддавали перевагу Венеції перед іншими мистецькими центрами Італії. Флоренція здавалася їм надто раціоналістичною. Флорентійські художники креслили чітку перспективу, опрацьовуючи обличчя і тіло персонажів скульптурно і об'ємно. А венеціанці — Джорджоне чи Тіціан — олімпійський спокій уявляли як молитовний стан, поетичну журливість. Вони не забувають про сонце, про всевіт, про небесну височину і духовні глибини. Їхня живописна матерія — м'яка і податлива, пронизана золотистим сявом. Синій і золотий — їхні улюблені кольори, а це так близько до традицій візантійських і давньоруських, де синє — любов до ближнього, золото — рай.

До того ж, у Венеції багато слов'ян з Дубровника, Чорногорії. І книжки слов'янською мовою вперше з'явилися тут. Венеціанці завжди шанували візантійський живопис. Декотрі митці навіть картини малювали на золотому тлі, як ікони, сперечаючись тим з флорентійцями і своїми земляками — Джорджоне і Тіціаном.

Роль Венеції у дальшому розвитку українського мистецтва досить помітна, навіть зображення Мамая склалися не без венеціанського впливу. Людину, яка серед поля журливо награв на лютий (кобзі), вперше зобразив Джорджоне, і українські художники XVIII століття, малюючи зажуреного козака-кобзаря, який сидить, по-турецькому підбиваючи ноги, малювали в золотисто-синіх тонах.

У часи розквіту Венеція володіла великими територіями, навіть мала свій квартал у Константинополі. У Львові венеціанські купці відкривали контори, торговельні склади. Як на прощу, їздили українські художники до Венеції.

#### АНДРІЙЧИНА МНОГОГРІШНИЙ

У бібліотеках Москви та Новгороді зберігаються книжки, ілюстровані художником, який скромно підписувався: «Мазав Андрійчина Многогрішний». У ті часи модним було переіменувати свої імена на латинський лад. Німецький гуманіст Бауер (у перекладі з німецької — Селюк) гордовито іменував себе Агріколою, що, до речі, означає «селюк» латиною. Андрійчина Многогрішний не латинізує своє ім'я, залишається українцем.

Якби навіть, крім кількох мініатюр Андрійчини, ми не

мали жодного українського ренесансного малюнка, все одно було б ясно, що ренесансний живопис існував в Україні.

Ми дуже мало знаємо про Андрійчину Многогрішного. Деякі етапи життя художника можна уявити з певною ймовірністю, якщо уважно роздивлятися його книжкові ілюстрації.

У ті часи заможні й освічені люди збирали для своїх бібліотек книжки, здебільшого писані на пергамені, багатоілюстровані. Друковані їх не цікавили — дешеві й безбарвні.

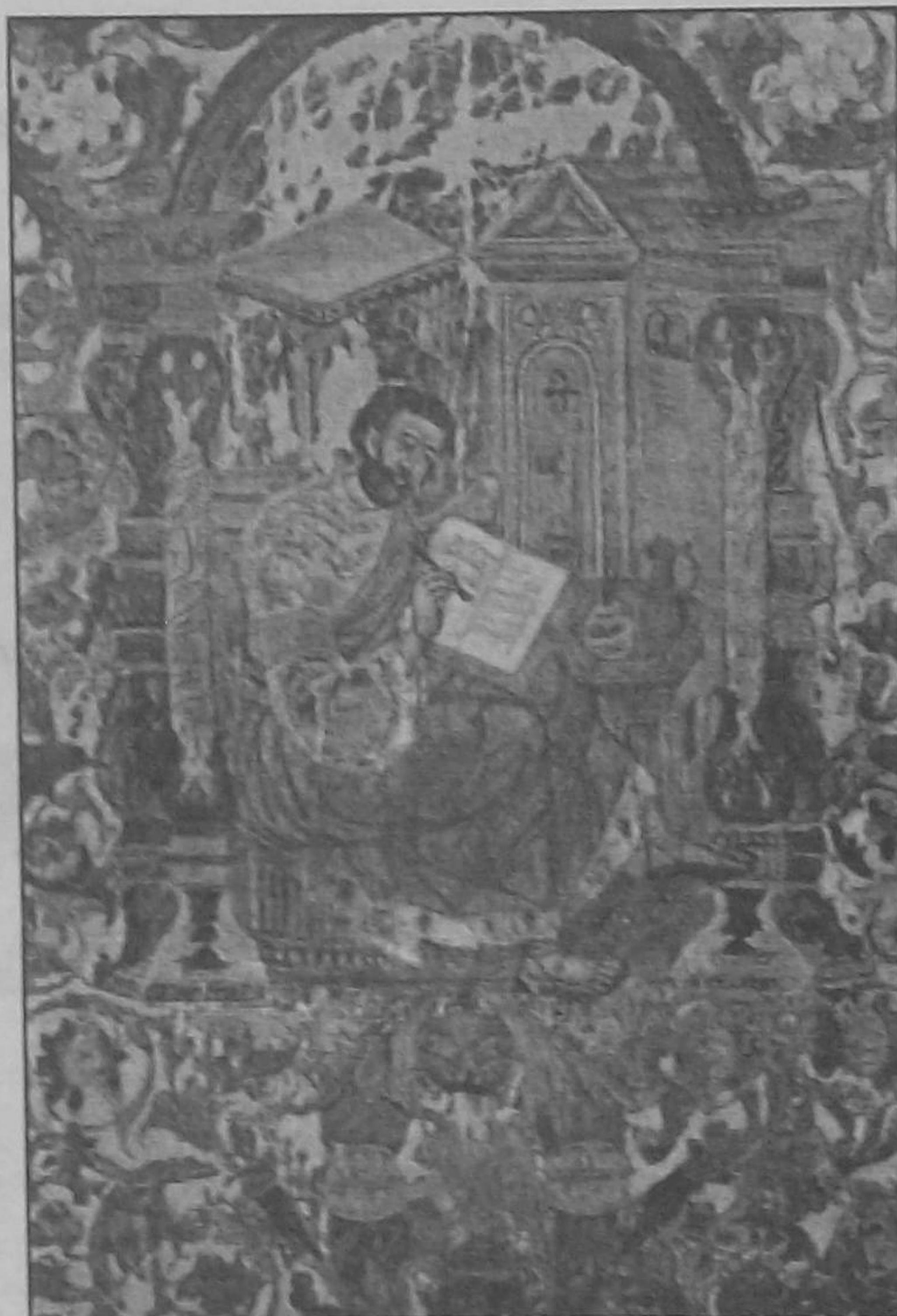
Найвідоміша книжка, проілюстрована Андрійчиною, — так зване «Холмське Євангеліє». Саме Євангеліє датується XIII століттям. А ілюстрації Андрійчини — це вже XVI століття.

На хвилюку уявімо собі, що сучасник Андрійчини, якийсь холмський книголюб придбав рукописне «Євангеліє» XIII століття, ілюстроване, але так, як ілюстрували 300 років тому.

— От біда! — скаржиться він. — Надто вже ці малюнки якісь варварські. Прости Господи, але здається, що намальованих тут святих схопили корчі! І які вони всі худі, виснажені!

Він замовляє Андрійчині нові ілюстрації, щоб осучаснити давню книгу. Чому саме Андрійчині? Може, художник був його земляком?

Місто Холм — сусід Любліна і Кракова. Коли король Ягайло заснував у Кракові університет, його дружина влаштувала при університеті бурсу для незаможних православних юнаків. Бурса існувала і за часів Андрійчини, він міг там навчатися. Тоді ж у Кракові при бернардинському



Андрійчина Многогрішний. Мініатюра «Євангеліст» з рукописної книги «Холмське Євангеліє». XVI ст.

монастирі працював скрипторій — майстерня, де виготовляли рукописні книги, що мали характерну, чисто місцеву прикмету — перенасиченість орнаментикою. Таку перенасиченість орнаментом бачимо і в декотрих малюнках Андрійчини. Можливо, навчався він в університеті, був у скрипторії, спілкувався з ченцями, хоч і був православний, а вони — католики.

Віротерпимість — ознака Ренесансу. Євангеліста Луку Андрійчина намалював з католицькою тонзурою на голові... Трішки смішно, а може, зворушливо: прототипом для Луки міг послужити хтось із його приятелів-бернардинців. А може, художник товаришував з якимось ревним католиком у Львові — хто лише не бував у цьому місті, центрі гуманізму й освіти в Україні. Бував — не міг, не бувати там і Андрійчина.

У його малюнках відчутті давньоукраїнські та ренесансні впливи. З одного боку — традиційні для України сині, червоні та золоті барви, але нова, ренесансна гармонія їхніх сполучень. Архітектурні куліси позаду євангелістів, як і на іконах, символізують місто, зборки традиційних хітонів та гіматів мальовано витонченими кольоровими і золотими штрихами, як у Софії Київській. Але фігури обрамлені, як це робили венеціанські майстри, пишними тріумфальними арками. Очевидно, наш земляк побував і у Венеції. Малюнки перенасичені античним декором: важкі, соковиті рослинні орнаменти наче вихлопуються з рогів достатку, захоплюючи мало не весь аркуш.

Але в них немає геометричної точності, на відміну від флорентійських. Ці орнаменти розміщені на аркуші без жорсткої системи, трохи довільно, навіть хаотично. Вони м'які, податливі, насуваються, тиснуть одне одного. Так міг малювати художник, у якого не вщухла емоційність і холодні правила інтелекту не здолали душевної животрепетності.

Орнаменти на мініатюрах Андрійчини утворюють навкіп тріумфальних арок вінок слави, водночас символізують Едем — «Земний рай», а ще — нагадують розкішний східний килим.

Андрійчина воліє малювати рай на землі, а не на небі.

І хоча він зображує небо не голубим, як італійці, а золотим, іконописним, воно, в порівнянні з рослинним орнаментом, займає незначну площу.

Одяг на героях Андрійчини — традиційний для іконопису, але по-ренесансному просторий, це робить його персонажів кремезними богатирями. Як вони різняться від щуплих, безплотних зображень середньовічних святих!

Такі художники, як Андрійчина, мали вплив на своїх земляків. Доказ тому — «Пересопницьке Євангеліє», те саме, на якому присягають президенти України.

#### ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ

У XVI столітті польські та українські магнати змагалися одне з одним за найпишніший палац, найкоштовнішу бібліотеку, хоч і не всі полюбляли читання — куди цікавіші лови й веселощі!

Православна княгиня Заславська не пошкодувала грошей на дорогі цінну рукописну книгу «Пересопницьке Євангеліє».

15 серпня 1556 року в селищі Двірці син протопопа Василевича Михайло розпочав переклад з болгарської та переписування тексту. А завершив роботу 1561 року архімандрит Пересопницького монастиря Григорій.

Книга переписана пізнім уставом, літери чіткі, витончено красиві. Хоч Михайло та Григорій перекладали на мову книжну, однак зберегли чимало рис живої, народної мови.

Якщо, приміром, у тексті залишаються іноземні терміни, на берегах подаються їхні українські відповідники: спекулятор — кат, алектер — півень, сандалія — черевки, житница — клуна або стодала.

Пергамен для «Пересопницького Євангелія» виготовили розкішний, тонкий. На книгу довелося пожертвувати цілу череду телят. Чорнила зробили з найстіткішого барвника. Книжка і досі вражає свіжістю, жодна літера не поблякла, не вцвіла.

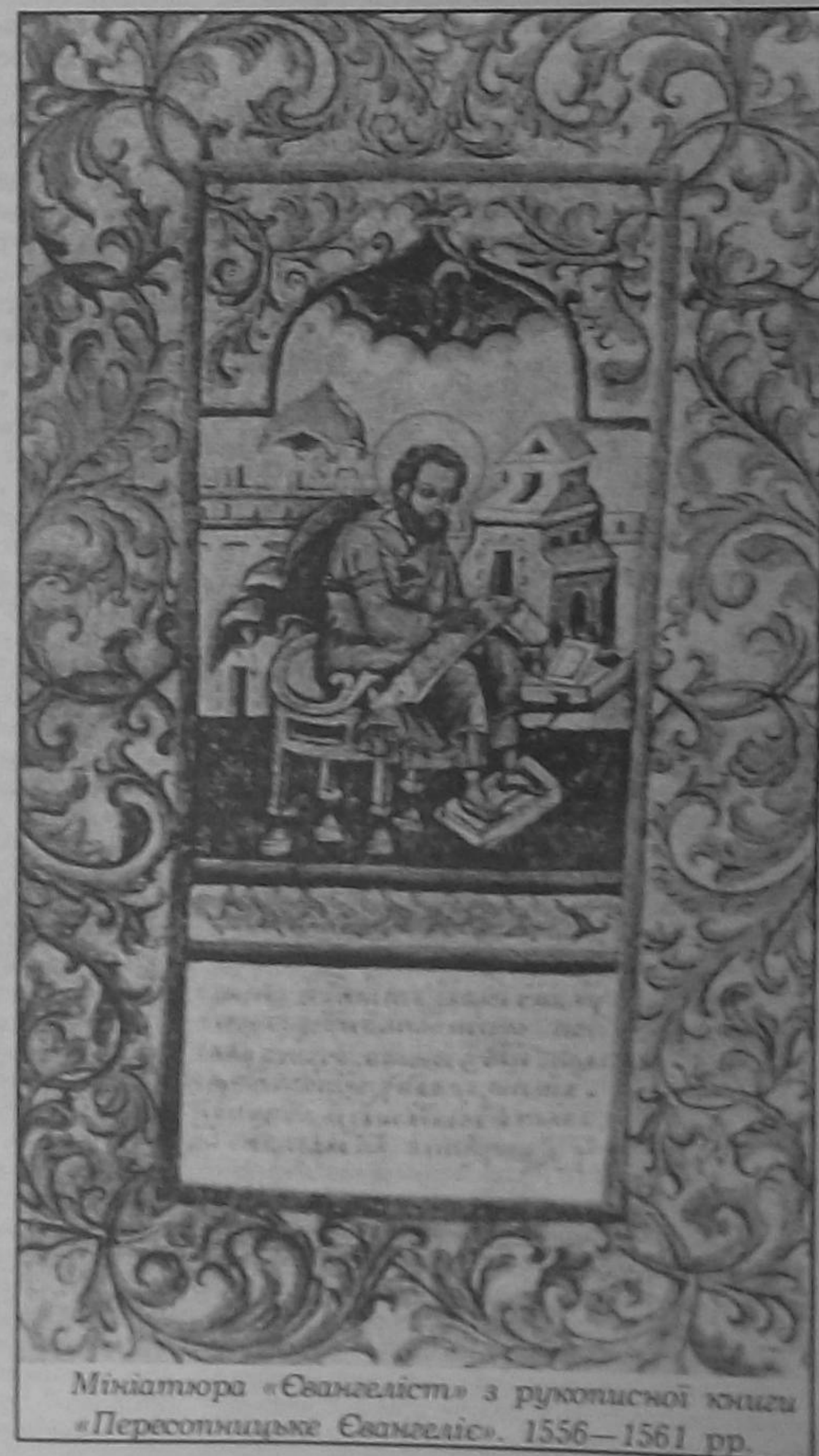
Княгиня Заславська сама знайшла і художника. Ім'я його не дійшло до нас. Він, як і Андрійчина, поєднував традиційні образи євангелістів з ренесансним італійським орнаментом. Одяг, постанти нагадують галицько-волинський іконопис. Середньовічна витонченість у постатях, мальованих тоненькими штришками, і водночас — обважніла рослинність на берегах мініатюр. Орнаментальний бордюр широкий, барвистий, випсаний з явною насолодою і натхненням. Він відлунює венеціанською пишністю і виртюзністю.

Традиційні для України сині, червоні і золоті барви та новітня гармонія їхніх сполучень справляють незабутнє враження.

На одній мініатюрі орнамент трохи колючий — далекий відгомін тернового віття готики, яку не забували й у Венеції XVI століття. Інші мініатюри м'якші, багаті на кольори і відтінки; тло пергамена вкрите блискучою, незатьмареною золотою півкою.

Ми точно не знаємо, що саме спонукало княгиню замовити «Євангеліє»: пиха чи побожність. А от Михайло і Григорій добре усвідомлювали, в ім'я чого працюють. У післямові, якою, за традицією, закінчували свою роботу переписувачі, читаємо: «А иже есть Прекладана из языка Българского на мову Роускоюу. То для ліпшо вырзоуменя Люду хрстіанского Посполитогоу».

(Закінчення у наступному номері)



Мініатюра «Євангеліст» з рукописної книги «Пересопницьке Євангеліє». 1556—1561 рр.



Шлюб арша переважав у жрецьких родинах, як визначений давніми мудрецьми-ріші, через що й назва шлюбу.

Вищим від шлюбу арша вважався шлюб *дайва* — «божественний», коли батько віддавав дочку з прикрасами жерцві за жертвопринесіння, бо дарування дочки робилося задля пожертви богам. Дарування дівчини в дружини за виявлені послуги згадують уже давні джерела, проте насправді це був не шлюб, а спілання. Він побував здебільшого в трьох вищих станів — брахманів, кшатрїїв і вайш'їв. Вважалось престижним віддавати дочок жерцям, проте згодом, із занепадом жертвопринесіння, занепав і цей шлюб.

Останній, восьмий різновид шлюбу, найбільш бажаний — шлюб *брахма*, оскільки він личить брахманам. Дівчину одружував батько, даючи женихові за неї стільки прикрас, скільки міг, а жених мав певне становище й ученість; батько нареченої сам запрошував його в зяті, приймав з шанобою і нічого не брав назавні. Прототипом цього шлюбу вважався шлюб Сур'ї-Сонці й Чандри-Місяця, згаданий ще в «Рігведі» й відбитий в українському весільному обряді, [Памдей, 145—153].

Якщо порівняти ці форми шлюбу з українськими, то бачимо, що деякі з них

Проте в українців порівняно донедавна існував ще один різновид шлюбу, досить специфічний як на теперішнє сприйняття, але він знову-таки має індійську паралель. Цей весільний звичай зафіксував француз Боллан, праця якого «Опис України» (XVII ст.) тривалий час було єдиним авторитетним джерелом з історії запорізького козацтва й звичаїв українців. У розділку «Як дівчата залицяються до парубків» він, зокрема, пише:

«Тут, на відміну від звичаїв і традицій інших народів, дівчина першою сватается до парубка, якого собі владобала. Їхній традиційний та незламний заборон майже завжди дівчині в цьому допомагає, та й вона більш певно успіху, ніж парубок, коли б наважився першим свататися до обраної дівчини. Ось як це виглядає. Закохана дівчина йде до хати парубка, якого любить, у той час, коли сподівється застати вдома батька, матір і свого судженого. На порозі вітається словами «Помагай боже!», які значать майже те саме, що наше «Хай благословить Господь!» і є звичайним їхнім привітанням, коли заходиш до чужої господи. Служи в хаті, дівчина береться вихвалити того, хто прилав їй до серця. Звертається до нього, називаючи Іван, Федір, Дмитро, Войтик, Микито, одним із тих найбільш поширених тут імен, та каже: «Бачу

## Сваямвара: індоарійський весільний звичай в Україні

Стародавні народи надзвичайно високо шанували шлюб, вищим мотивом якого було народження нащадків, спадкоємців, аби рід людини не урвався, а оселя не стало пустою. Тож пошлюблення було скоріше справою всього роду, аніж окремої людини. У Греції шлюб мався за священне дійство. Плутарх розповідає, що в Спарті неодружений чоловік позбавлявся певних прав і належної поваги. Римляни розглядали шлюб як священну і вкрай важливу дію, тавруючи безшлюбність громадським осудом, як негідну і державі, і роду, і родині, яка потребувала синів для продовження роду і здійснення домашніх жертвопринесіння.

Так само і для індійців шлюб вважався найважливішим обрядом, початком і центром усіх домашніх жертвопринесіння. Гріх'ясутри — твори, присвячені домашнім обрядам, мовлять, що кожний нормальний чоловік за нормальних умов мусить одружитися і проводити життя домогосподаря. Шлюб був не лише соціальною необхідністю, а й релігійним обов'язком кожного, він розглядався як своєрідне жертвопринесіння. Хто не вступає у шлюбне життя, називався «позбавленим жертвопринесіння» — для давнього індійця вкрай образливою прізвисько. Священні індійські тексти наголошують: «Сам чоловік — половина людини, друга половина його — дружина» або «О царю! Хто не має дружини — чи то брахман, кшатрїї, вайш'ї, чи то шудра, не придатний для релігійного дійства».

Смрті, священні перекази стародавніх індійців, знають вісім різновидів шлюбу: браhma, дайва, арша, праджапатья, асура, гандхарва, ракшаса та пайшача. Вони, в свою чергу, поділяються на схвалювані й несхвалювані: перші чотири — схвалювані, решта — несхвалювані. Перший шлюб вважався найкращим, п'ятий і шостий — стерпними, два останніх — ганебними й засуджуваними. Нині визнаються тільки дві форми шлюбу — браhma й асура.

Найбільше засуджувався шлюб *пайшача*. «Манусмрті» («Закони Ману») — одна з найсвятіших книг індуїзму (II ст. до н. е. — II ст. н. е.), визначає його так: «Коли чоловік тоємно оволодіває сплячою, непридомою чи сп'янілою дівчиною, то це шлюб пайшача».

Шлюб *ракшаса* ця ж пам'ятка кваліфікує так: «Взяття дівчини силоміць, коли вона кричить і плаче, і супроводжується вбивством її родичів, це шлюб ракшаса». Він сходить до часів, коли полонених жінок вважали військовим трофеєм. І сьогодні в деяких індійських лісових племенах веспілі розігруються сцени битви й захоплення нареченої.

У ведійських арїїв первісні звичаї потрохо зникли. Викрадення дівчини всупереч її волі траллялася все рідше, а здебільшого дівчину викрадали з її згоди, хоча батьки й були проти. Такі викрадення іноді готувалися юнаком і дівчиною, особливо коли вони заходили в конфлікт із батьками — тоді шлюб здійснювався через викрадення і таємну втечу. В епічних прикладах з «Махабгарати», коли Крішна

викрав Рукміні, а Арджун — Субгадру, сестру Крішні, попередньо було досягнуто згоди нареченої. З часом шлюб-викрадення залишився тільки у воїнського стану, кшатрїїв, бо саме вони здебільшого на війні здобували собі дружин. Така військова здобич стала своєрідним свідченням лицарської доблесті. У тій же «Махабгараті» могутній воїн і воєначальник каурів Бгішма назвав шлюб ракшаса найкращим для царів і підтвердив цю заяву викраденням одразу трьох царівен для свого брата. «Манусмрті» розглядає цей шлюб як основний для кшатрїїв. Зазвичай кшатрїї мав здобувати дружину в битві або викрадатися їй. Така поведінка кшатрїїв вважалася гідною похвали в тому розумінні, що цим він демонстрував майбутній дружині своє героїство, аби вона, сама кшатрїїка, могла поцінувати доблесть майбутнього чоловіка.

Шлюб *гандхарва*, за «Манусмрті», це «добровільний, пристрасний союз дівчини та юнака, поставили із жадання, жаги». Тут питання про шлюб вирішують наречена й жених, а не батьки. Класичним зразком такого шлюбу є шлюб Шакунтала й царя Душ'янті, прийомний батько якої, мудрець-відлюдник Канва каже: «Шлюб спраглої жінки зі спраглим чоловіком, навіть без релігійних церемоній, — найкращий шлюб». Принагідно зазначимо, що чудовий переклад драми Калідаси «Шакунтала» (V ст.) здійснив у 20-і роки український письменник і композитор Гнат Хоткевич; окрім цього, він створив ще двадцять сім різних музичних творів на тему Шакунтала. А перший український санскритолог Павло Ріттер переклав цей сюжет із «Махабгарати», який став основою для драми Калідаси.

Вищим за шлюб гандхарва вважався шлюб *асура*, його «Манусмрті» визначає так: «Видання дочки, коли жених дає маєтностей нареченій то її родичам стільки, скільки може, й добровільно, називають шлюбом асура». Підставою для такого шлюбу були статки, гроші, це до певної міри купівля дівчини. Інколи цей шлюб називають *мануша*, тобто «людський». «Манусмрті» радить: «Розумному батькові не слід брати навіть незначної винагороди за дочку, бо людина, яка з жадібності бере цю винагороду, продає нащадків». Тільки цей шлюб та ще шлюб *браhma* визнавало індійське судочинство за англійського панування.

Шлюб *праджапатья*, названий на честь Праджапати — владки людей, здійснювався задля народження дітей: батько віддавав дочку женихові, аби обоє чесно сповняли свої громадянські та релігійні обов'язки. Перед цим батько отримував певне зобов'язання від жениха, котрий приходив свататися сам.

Ще вищим був шлюб *арша*, коли батько нареченої отримував від жениха поручення корів для жертвопринесіння. Проте обумовлювалося, що це дарування — виключно задля жертвопринесіння. «Якщо родичі не привласнюють винагороди за когось, то це не продаж, — пояснює «Манусмрті», — це тільки свідчення поваги й прихильності до дівчини».



тотожні. З літописів відомо, що в полях існувало добровільне побрання, тоді як у древлан та інших племен було так зване *умикання*, *увод*. Дослідники зазначають, що умикання у нас було лише обрядове, хоч є факти, коли умикка відбувалося за згодою дівчини. В давні часи було й к у п н о молодого, це розумілося так, що за молодого давали посаг чи віно. Арабський письменник X століття Ібн Якуб розповідає, що в слов'ян молодий дає батькові молоді дарунки. У сучасному українському весільному обряді є виразні епізоди на стародавній формі шлюбу. Так, і досі позостався відбівання, ніби умикання молоді весільними молодого. Позостався й викуп за молодого, тільки обрядовий, що дається найближчому оточенню молодого або парубкам з її села чи кутка.

Збір дружини молодим (*весільний похід*), імітація викрадення нареченої, подолання перешкод на шляху до молодого (*перейма*) — це свідчення давніх форм шлюбу умиканням. А мова старостів про куніцю і мисливця, обмін подарунками між сватами, викуп коси, сплата штрафу за «безсватя» — своєрідний відгомін шлюбу на основі купівлі-продажу. Схоже, *куніця* в мові сватів має санскритські паралелі. Бо в індійській весільній термінології існують поняття *к а н ь я* — «дівчина», «дочка», *к а н ь я т а* — «дівочість», «чнота», *к а н ь я д а н а* — «віддання дочки заміж», *к а н ь я д а т а р* — «той, хто віддає дочку заміж» тощо. Та що, можливо, *куніця* споріднена з давнішим *к а н ь я* — «юна дівчина/дочка» [СРС, 148].

Отже, в нашому весільному обряді поєдналися в залишках усі форми стародавнього парування — і вільне побрання, і увод, і купівля-продаж. Умичка й договір колись існували поряд, то так і відбилися у нашому весільному ритуалі. Стародавня приказка навіть радить: «Бери жінку зблизько, а крадь здалеку». Давнє умикання в нас із часом змінилося хадінням жениха до дівчини, а ще пізніше — приводом дівчини до жениха. Звідки в нашій мові й вирази «взяти дівчину заміж» та «віддати дівчину заміж». Умикання ще існувало за Ярослава Мудрого, бо Церковний Устав забороняє його і карає за нього.

з твоєго обличчя, що ти людина добро, будеш дбайливим і любитимеш свою жінку. Сподіваюсь, що з тебе вийде добрий господар. Ці твої гарні якості змушують мене уклібно просити взяти мене за жінку». Мовивши це, вона звертається з подібними словами до батька й матері парубка, покійрно прохаючи згоди на їхній шлюб. А якщо ж дістане відмову чи одговірку, буцімто парубок ще молодий і неготовий до одруження, то дівчина відповідає, що не залишить їхньої хати, поки він її не пошлюбить і не візьме собі за жінку. А мовивши це, дівчина вперто стоїть на своєму і не виходить з хати, поки не дістане того, що вимагає. Через кілька тижнів батьки змушені не тільки погодитися, а й намовляють сина, щоб той пильніше придирився до дівчини як до своєї майбутньої жінки. І парубок, бачачи, як зовзят дівчина бажав йому добро, відтепер починає дивитися на неї як на свою майбутню володарку. Наполегливо просить у батьків дозволу її похотати. Ось як закохані дівчата в тому краї вштовтують свою долю, змушуючи батьків і суджених виконати своє бажання.

Як вже говорив, батьки бояться нахилити на себе гнів божий чи якесь інше лихо, прогнавши дівчину, бо вважали, що, так учинивши, новіки знеславлять увесь її рід, який неодмінно їм за це помститься. Так само вони не застосовують для цього насильства, бо побоюються суворої церковної карі, яка передбачає в такому випадку елітмію, великий штраф і ганьбу для їхньої господи. Батьки так лякаються цих забобів, що якомога швидше бажать уникнути нещастя, які могли б, безперечно, стати корою за те, що їхні сини колись відмовили дівчатам, які сваталися до них. Звичай, який я описав, вадить тільки між людьми рівного стану, бо в цьому краї усі селяни однаково заможні й нема великої різниці в їхніх статках» [Боллан, 73—74].

Сватання дівчини до хлопця вважалося відгомном матріархату, воно здавна існувало в різних народів і не суперечило традиційним шлюбним звичаєм. За середньовіччя це вже сприймалося як небажана форма сватання, проте певний виняток становили українці. У них він, натоді дещо призабутий, зажив новим життям. «Прийміть мене, мамо, я ваша невістка», — такими словами ще два століття тому українська дівчина починала сватання. І вона мала певне право козати так, бо хлопець тоді лише інколи наважувався свататися до дівчини, яка влада йому в око. З огляду на це побутова і вислів *взяти заміж* замість теперішнього *піти/вийти заміж*. Дівчина пропонувала хлопцеві руку й серце, не заручаючись його згодою, і її украй рідко відмовляли. Про силу цієї традиції свідчить звичай ще у XVIII ст.: — злочинця, засудженого до страти, милували, якщо дівчина згодувалася взяти його за мужа. Проте зі зростанням ролі чоловіка в суспільстві звичай цей поступово зобувався, і вже наприкінці XIX ст. сватання стало привілеєм виключно парубків. А роль дівчини тут звелася до

сором'язливого колупання печі й подавання старостом весільних рушників.

Подібний весільний звичай, коли дівчина сама вибирає собі чоловіка, знали й давні індійці — він був неабияк поширений в епічні часи, але його, як не дивно, немає серед визнаних індуїзмом восьми різновидів шлюбу. Це с в о я м в а р а, дослівно *самовибір, самобрання*. А що цей звичай детально описаний у «Махабхараті» та «Рамаяні», то індійські дані проливають світло й на свій український весільний аналог.

Індійська сваямвара — одна з найдавніших форм шлюбу, коли дівчина через певне випробування вибрала собі чоловіка з-поміж претендентів одного з нею суспільного стану, переважно воїнського. Такий привілей носомперед мали дочки царів або знатних воїнів, винятково чеснотливі та вродливі. Сваямвара була відкритим змаганням претендентів, на яке батько дівчини їх запрошував, — між ними й відбувалися двобої за всіма правилами спортивних турнірів. Переможця дівчина власноруч увінчувала весільною гірляндою, визнаючи його, таким чином, за свого чоловіка.

Призначення сваямвари особливо не мотивувалося, для цього вистачало волі батька нареченої. Сам обряд відбувався у врочистій обстановці, при великому напливі учасників і глядачів. На святково прикрашеній сцені розміщувалися претенденти на руку й серце царів, як правило, царевичі, царі й уславлені воїни. Оскільки сваямвара була поширена серед воїнського стану, то цей звичай вважався й царським, бо цар звичайно походив із кшатріїв. Для брахмана взяти в дружини кшатрійку вважалося не зовсім престижним, тому вони, як правило, не брали участі в сваямварі. Хоча брати-пандави, самі з брахманів, участь у цьому дійстві брали, але для цього мусили перевдягнутися кшатрійцями. Брахмани були тут присутні як жерці, бо сваямвара супроводжувалася різними релігійними обрядами. Для вайш'ів — купців, ремісників, землеробів, тобто селян, участь у сваямварі теж виключалася, бо в суспільній ієрархії вони стояли нижче кшатріїв.

Випробування на сваямварі могли бути різними, але здебільшого треба було засвідчити досконале володіння луком. Рама — герой «Рамаяні» — не тільки підняв важезний лук бога Шіви, на що не спромоглися його суперники, але й натягнув його так, що лопнуло тятиво. Арджун, один із п'ятих братів-пандавів, на сваямварі мусив, дивлячись у розлизу на землі олію, влучити стрілою в око рибині, що вертілася над ним.

Сваямвара, зважаючи на часті в епісі описи її, була поширеною формою шлюбу. Сваямвара визнавало шлюбне право стародавніх індійців, хоча натоді цей шлюб, суто кшатрійський, для самих кшатріїв був не обов'язковим. Це засвідчує «Махабхарата», описуючи сваямвару Драупаді, де переміг Арджун і де його царівна увітчала весільною гірляндою. Проте згодом Арджун захотів одружитися з сестрою Кришні, і той, бажаючи цього шлюбу, родити Арджуну не покладатися на сваямвару, а викрасти кохану — таке кшатріям дозволялося. Що, власне, й сталося, причому Кришна ще й допоміг Арджуну в його задумі. Так само вчинив і Кришна, коли викрав Рукміні, доньку царя Блішмаки.

Індійський епос подає деякі цікаві подробиці щодо сваямвари. Був випадок, коли на сваямварі дівчина обрала собі в чоловіки ліс і оселилася в ньому відлюдницею. Царівна Сам'юкта покохала шляхетного царя Прітхвіраджа, з яким ворогував її батько і якого він не запросив на доччину сваямвару. Він навіть звелів зробити його зображення як свого прислужника, аби ще більше принизити царя. Та на сваямварі царівна увітчала весільною гірляндою саме цю статую, і тієї ж хвилини підлетів на колісницю Прітхвірадж, підхопив царівну і помчав у своє царство, де вони й побралися. І батько мусив визнати цей шлюб. На сваямварі трьох дочок царя країни Каші могутній воїн Бішма викрав усіх трьох сестер у дружини своєму братові, за що потім довелося тяжко розплучуватися. У міфі про Наля і Дамаянті царівні довелося на своїй сваямварі розпізнавати коханого серед кількох богів, які, прогнучи її руки, прибрали подобу Наля. Дамаянті гідно впоралася із нелегким завданням, вчасно згодивши, що в небожителів, на відміну від людей, некліпкий погляд.

Іншою героїні, царівні Савітрі не влаштує сваямвари в батьковій столиці, а сама вирушає на пошуки чоловіка. І знаходить його в лісовій глушині, де її обронить жив із сліпими батьками-відлюдниками. Савітрі не зупинило й те, що мудрець провістив їй Сатьяванові лише рік подружнього життя. Але своєю жертвністю і самовідданістю вона не тільки врятувала коханого від Ями, бога смерті, але й повернула свекрові та свекрусі зір і царство. Через що сьогодні для кожного індійця Савітрі — взірць відданості й подружньої вірності.

Дії Савітрі до певної міри мотивуються в міфі. Цар Ашвапаті, її батько, виряджаючи доньку на пошуки чоловіка, коже, що сватів, які приходили досі, відлякують чесноти й неземна врода його доньки. А тому на нього, батька, подає безмежна ганьба, бо він нездатний видати дочку заміж і не може мати нащадків чоловічої статі, які б, у разі його смерті, здійснили необхідні обряди й запалили поховальне багаття.

У міфі про Савітрі вибір чоловіка дівчиною обумовлений і постає дещо незвичним способом пошлюблення — вдаватися до нього дозволяється тоді, коли батько не знайшов дочці гідного жениха й вона може лишитися незаміжною, а це — неспокійний гріх. З іншого боку, видно, що коли склався цей міф, вже узвичаїлося сватання чоловіка, хоч не зовсім зникло й сваямвара. Тобто в цьому міфі співіснують два різні весільні звичаї, що відбивають дві історичні епохи — матріархат і патріархат. Відчувається, що сваямвара тут відчутно поглякла: немає вже пишного зібрання претендентів на руку дівчини, немає врочистого святкування і змагання, взяти участь у якому не гребують навіть боги. Про вибір дівчини вже не оголошується привселюдно, не повідомляється, що царівна вирушила на пошуки чоловіка. Та й сам доччин вибір ще має схвалити батько. Все це свідчить про послаблення матріархального права, хоч у міфі це досить сильно така риса, як визнання матері за родоначальниці.

У міфі про Дамаянті цей момент не такий виразний, хоча й тут можна помітити деякі штрихи: скажімо, про дитей Наля двом материн рід, а не батьків; першим порухом Дамаянті в турботі про дитей було звернення до своєї рідні, допомоги чоловікової рідні вона й не шукає.



Інше становище в Савітрі: вона цілковито зливається з чоловіковою родиною. І все ж матріархальні риси тут настільки сильні, що питання про родову лінію не отримує остаточного вирішення. Згодом воно розв'язується так, що батько, який не має синів, аби врятувати себе і своїх предків від ганьби, всиновлює доччиних нащадків. Ашвапаті, батько Савітрі, поводить як патріарх і в своєму дбанні про продовження роду рівно вимолоє у богів дітей, нагадуючи собою, як мовить перекладач «Махабхарати» Борис Смирнов, Авраама за його бездітності. Поцінування дору богів — Савітрі — відбувається в патріархальному дусі: необхідні запевнення богині, аби цар прийняв дочку, як нащадка, придатного для продовження роду. Але тут і певна суперечність: сини Ашвапаті, виблагані для нього Савітрі в бога Ями, носять не батькове ім'я, а материне: вони називаються м а л а в ц і, оскільки дружину Ашвапаті звали М а л а в і.

Певно, дівчина-кшатрійка могла влаштувати не одну сваямвару. Принаймні Дамаянті, аби зниклий Наль відгукнувся, пускає поголоску, ніби готується до другої сваямвари. Тож в обох міфах відчутне закріплення патріархату, хоч у сімейному праві і побуті збереглися досить виразні матріархальні риси.

Індійське суспільство епічних часів вже було патріархальним: у суспільному житті перед вів чоловік. Проте ще збереглося чимало цікавих рис матріархату, що їх індоарії принесли зі своєї прабатьківщини. Поряд із полігамією «Махабхарата» знає і поліандрію, багатомужжя. Яскравий приклад цього — центральна родина епосу, пандави. П'ятеро братів мають спільну дружину — Драупаді, хоча на її сваямварі переміг лише один із братів — Арджун. Епос пояснює це не порозумінням, простою випадковістю. Бо коли брати повернулися зі сваямвари, то з порогу гукнули матері, яка поролася в хаті: «Мамо, а який чудовий подарунок ми тобі придбали!». На що мати озвалось, що ніякого подарунка їй не треба, поділіть між собою. А оскільки слово матері для сина — закон (теж відлуння матріархату), то мати нібито несамохіть спричинилася до того, що Драупаді стала дружиною п'ятих її синів, від яких невістка народила по сину. Щоправда, як тобу, висувається спільна домовленість братів не зустрічатися один з одним у її товаристві. Звісно, таке пояснення не переконое, справжнє пояснення лежить набагато глибше й сягає часів матріархату.

Окрім самого звичаю вибору чоловіка дівчиною, що дійшов до нас із сивої давнини, до доби матріархату відносяться і деякі пережитки, й досі позostalі в українському весільному обряді. Найкраще про це мовить Хведір Вовк: «... головна ролля припадає матері молодого, а особливо матері молодої, а ролля батьків майже весь час зовсім незначна. Прийшовши до хати з метою висватати дівчину, свати носомперед звертаються до матері; вона першою частує їх, до неї звертаються з усіма запитаннями пісні, що супроводять весілля. Мати благословляє дочку та веде її на вулиці, коли та йде одвідувати сусідів та просити їх до себе на весілля. Мати тримає в руках запалену свічку, приймає поїзд молодого увечері, попередні шлюб, вона також виголошує промову до короваїни. До матері звертаються всі пісні, що супроводять церемонію короваю; мати видає в ньому ліктем місце, куди кладуть потім фігурки місяця та зірок. Тільки до матері звертаються всі пісні в той час, коли розплітають дівочу косу молодій; мати кладе на голову молодої останній дівочий віноч, вона веде молодих до церкви, коли звичай вимагає, щоб вони йшли до церкви разом; вона кладе тоді хліб перед кінцями та записе сіллю молодих. До матері звертаються пісні після того, як молоді повернуться з церкви, вона приймає їх, вдягнена у вивернутий кожух, та обтирає їх хмелем. Мати першою п'є за здоров'я молодих, вона здійснює з голови своєї дочки-молодої дівочі ознаки. Мати виконує всі церемонії під час прийому молодого та його поїзду; вона також грає головну роллю, коли її дочка входить до хати молодого. До матері вдається делегація, надіслана від молодого, щоб сповістити її про чистоту її дочки, а після того її врочисто ведуть до хати молодих, де вона бере участь у церемонії. Отже, ми бачимо, що у всіх істотних релігійних церемоніях шлюбу головує мати молодої. Нарешті, всі найважливіші церемонії, не виключаючи й наподоблення реального зближення у формі пробних ночей, відбуваються в хаті молодої.

Мати молодого, коли він іде до шлюбу, веде його з хати аж до дверей за хустину й кропить свяченою водою, вона також грає першу роллю в жданках, коли чекають на прибуття молодих з церкви. Мати репрезентує родинний культ, виряджаючи свого сина, коли він іде до хати молодої, щоб привести її до себе; вона навіть наподоблює один звичай, — надягаючи чоловічу шапку та ніби сідаючи верхи, — таким військовим та жрецьким способом, який, згідно з нашими сучасними поглядами, не відповідає її статі.

Все це було б цілком незрозуміле, коли б ми, завдяки процям Бахофена та його школи, не знали про роллю матері у стародавній громаді та про матріархальну родину, що залишила глибокі сліди не тільки в українських традиціях, але й у традиціях усіх слов'янських та індоєвропейських народів взагалі [Вовк, 319—320].

Звичай сваямвари побутував у багатьох народів Північно-Західної Індії, яка має свої гідронімії, топонімії й антропонімії паралелі в Україні. В індійському епісі сваямвара вже занепадає, а це навіває думку, що найбільш поширений цей звичай був на прабатьківщині ведійських арій, яку багатो хто розміщує й на території сучасної України. Сваямвара



відсутня серед визнаних індуїзмом восьми різновидів шлюбу, хоча в епісі не бракує прикладів, коли сваямвару здійснюють улюблені в Індії героїні — Сіта, Савітрі, Дамаянті, Драупаді. Що знову-таки засвідчує: обряд цей на тривалому шляху до Індії збляк і втратив первісну важливість через зміну суспільної формації — матріархату на патріархат. Тож сваямвару найпевніше слід шукати там, де засвідчені індоарії, тобто й на території України, у звичаях теперішніх українців. І ми справді знаходимо тут такі сліди. Саме на берегах Чорного й Азовського морів античні автори розміщують войовничих амазонок і «жонкеревоних» сарматів. У «Махабхараті» той же Арджун називається то К а у н т е я — «Кунтин», то П а р т х а — «Партхин», де Кунті й Прітха — дружини царя Панду. Нашадки ведійської Дану, пов'язаної з первісними водами і тожожної нашій Дані, називалися данови. Це теж відгомін матріархату, а матрілінійний, по матері, відлік споріднення ведійської арії на час прибуття до Індії забували так само, як і сваямвару. А в Україні й тепер, особливо по селах, людину чого часто називають не за прізвищем, не по батькові, а по матері. Борис Смирнов, перекладач «Махабхарати», виходець із Чернігівщини і добре обізнаний з українським фольклором, пише, що високе поважання жінки індоарійцями й до сьогодні збережене в Індії, найвідчутніше саме в українському епісі.

Про шанування української жінки, її освіченість і високий соціальний статус у давнину й пізніші часи мовлять іноземні джерела й автори, серед них Павло Алеппський і Боллан. Вдову у нас завжди було поважано, а в піснях навіть опоетизовано. А заміжня жінка означалася почесно — д р у ж и н а. До речі, на цей термін проливає світло індійська весільна обрядовість. У ній існує так званий ритуал «семи кроків» — *сатпападі* (п а д а в санскриті — «нога», споріднене з нашим «п'ята»), коли наречена робить сім кроків на північ, промовляючи з кожним кроком певні мантри. Після сьомого кроку вона стає другом своєму чоловікові (санскр. м і т р а — друг пов'язане з індоіранським Мітрою, богом Сонця і Мирного Договору, з яким споріднене наше мир, відбите в численних слов'янських іменах — Володимир, Мирослав, Славомир та ін.). Церемонія цілком важлива юридично, бо після неї шлюб уже чинний [Пандей, 184]. Індійська приказка «Хочеш мати друга — пройди з ним сім кроків» безпосередньо подала з весільного ритуалу.

Слово с в а я м в а р а складають санскритські с в а я м — «сам» та в а р а — «брати», «вибирати» [СРС, 763]. У мові хінді санскр. в а р а звучить як в а р і має варіант б а р; воно тожож українським основам б р, б е р, б і р, б и р у словах б р а т и, б е р у, в и б і р, в и б и р а т и. Дієслово б р а т и значною мірою належить до шлюбної лексики (б р а т и з а м і ж, б р а т и з о д р у ж и н у (в дружини), п о б р а т и с я, б р а к, б р а н к а — сваха, що веде молодих у дім молодого тощо). Припускається, що це слово — ритуальний термін при язичницьких весільних обрядах. Цілком можливо, що українське с в а я б а й індійське с в а я м б а р а / с в а я м в а р а — споріднені слова. Санскрит знає і слово в а р а (хінді — в а р, б а р) — «коханій», «чоловік», «жених», «сватальник» [СРС, 565]. А санскритське парне словосполучення *вара-канья* означає *жених і наречена, молоді*.

Таким чином, до численних паралелей на різних рівнях у стародавніх і сучасних індійців та українців додається ще один яскравий штрих. Вибір дівчиною нареченого, що порівняно недавно побутував в Україні і дійшов із глибини тисячоліть, знаходить аналогію в давньоіндійському весільному звичаї сваямвари. Обидва вони — відлуння весільного обряду, який склався ще за матріархату. І ця спорідненість — красномовна відповідь на подивування сучасного індійського поета й перекладача «Слова о полку Ігоревім» бенгальською мовою Джоганнатха Чокраборті, котрий каже:

«У Чернігові я почув весільні обрядові пісні українців, такі далекі від сучасних мелодій, але такі близькі до пісень, що й досі лунають на індійських весіллях! І я запитав себе: чи випадково це?»

Не випадково.

Степан НАЛИВАЙКО

Боллан — Боллан Г. Л. Опис України. — Львів, 1990.

Вовк — Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. — К., 1995.

Пандей — Пандей Р. Б. Древнеиндийские домашние обряды. — М., 1990.

СРС — Санскритско-русский словарь. — М., 1978.

Кажуть, старе — як мале. У цьому трохи зверхньому твердженні є глибока істина. Як мале ЩЕ не одержиме хижими інстинктами плоті, так старе ВЖЕ ними не одержиме, вже відпущене. В людині, чия плоть зів'яла і знесилена, гору бере дух, він привносить у життя нетутешню мудрість, всерозуміння і майже небесні любов та прощення. Старі люди безборонні, як діти. Якщо увяли життя, як каламутну річку з піраньями та крокодилами, то на її одному березі стоїть дитина, на другому — стара людина, а всі здорові, хижі, з могутніми плотьськими потребами, — у воді, що димиться кров'ю.

Як же їм сьогодні, незахищеним, недужим і кволим, справуватися в нашому вовчому житті, як же їм кидатися в червону ріку і боротися за паруючий шматок? Ми — якщо ми люди, а не звірі, — повинні виносити їм їхню малу потребу на берег, пам'ятаючи, що й самі туди простуємо, що на нас дивляться наші діти і вчать, як треба поводитися зі старими батьками.

...Дядина Василина уже не можуть ходити, їх привезли мотоциклом дядько Іван, щоб вони допомагали на весіллі. І вони весь день і майже всю ніч провели, зігнувшись над мискою, куди молодші родичі зносили брудний посуд, їх ніхто не запросив сісти, та вони того не сподівалися і не хотіли. Кілька днів тому їх дуже скопило серце, і вони чекали, що померуть. Чекали терпляче, як і жили. Але не померли й цього разу.

...Бідовою дитиною (а я була саме такою, та ще й забіякуватою. Куди воно в мені поділося?) я гуляла на весіллі в дядька Івана і дядини Василина. Дядька прозивали Білим, бо, на відміну від трьох своїх чорнявих братів, були вони таки блондином, як кажуть галичани. Розкішною рум'янощокою білявою були і дядина Василина. Тепер вони мають бліде зів'яле личко, на якому світається співчуття до всього світу і бажання всім допомагати, що навіть сильніше за їхню майже нерухому плоть. «Галю, я хочу тобі передати баночку сала», — ледь не прохально сказали дядина, тимчасом як моя сестра, маючи у хліві семеро чи восьмеро поросят, бідкається, що нічого мені дати до міста.

Дядина Ніна були попелюшкою в родині моїх покійних мами, що разом зі своєю сестрою, а мою тьотю, також Ніною, трохи каверзували братовою. Але вони терпіли. Терпіли вередування чоловіка і



## СИВІ ДІТИ ЖОРСТОКОЇ ДЕРЖАВИ

норови синів. Не розгинали спину на городах, своєму та свекрушиному, на колгоспному полі. Якби звіритися з паспортом, то дядина Ніна ще не такі й старі. Їхні закордонні ровесниці саме вистрибують у коротеньких штанцях по історичних руїнах світу, збувшись турбот про хліб насущний і перейшовши на соціальні гарантії клятого капіталізму. Але хто про це знає — хіба я, бо пам'ятаю рік весілля дядька Володі і дядини Ніни: я тоді саме хворіла, а вони принесли мені як компенсацію вафлів, що лишень з'являлись у наших магазинах.

Дядина Василина і дядина Ніна спокійно й мудро-усміхнено погоджуються з моїми викривальними пасажами в бік комуняк, совітського режиму, колгоспного ладу; а тонкогуба дядина Галя затята, не слухаючи жодних аргументів, захищають ганебне минуле. Найбільші їхні вороги у цьому житті — Горбачов і Чорновіл. Перший розвалив Союз, а другий буцімто колись не хотів їм підвищувати пенсії, яких вони все одно ж не одержують... Я розумію дядину Галю: їхня дочка Надя живе аж у Новосибірську, а це тепер — інша держава.

Баба Василина на весіллі не прийшла. Вже не можуть. Баба Василина — наймолодша у родині Ковганюків. Сестри Настя й Ганна (моя рідна баба по матері) та брат Степан померли, а веселуха, красуня, пустунка Василина стала маленькою бабусяю з білим пухнастим волоссям, жалісливо-вередливим ротом і сивими засльозеними очима. Баба Василина славилась у селі як модниця, багато читали і взагалі, попри те, що були все життя репаною колгоспницею і пріпи як не на буряках, то на току, вважалися — і були істинно! — інтелігенткою. Першими читали цікаві нові романи й повісті (брат Степан, відомий літератор і перекладач, з Одеси надсилав), які потім вирушали в люди і або поверталися в дуже плачевному вигляді, або й не поверталися зовсім, від чого баба Василина «репенилась» і зарікалася надалі давати свої книжки в руки нехлюям.

Баба Василина любилі «панське» життя — з ковбаскою, з м'ясцем. Цього разу вони по-справжньому плакали, бо немає грошей, щоб виорати город (ну й землячки, хай їм тряся! Та ж чи не по всій Україні пенсіонерам орють задарма), а ще ж треба за щось купити палива, бо замерзнуть узимку. Чекаючи мене, баба Василина насмажили картопельки і зварили півника. Півник був як горобець, але хіба могли баба Василина не пригостити гостя м'ясцем? Останнім великим розчаруванням у політиці для них був Яворівський. Гарний чоловік. Його баба Василина хотіла обрати на Президента, а він, виявляється, такий, як і всі. Самі розумієте, що це для баби Василина означає.

Баба Ярина, старесенька мати сусідки Катерини, нечутно спустилася з-поза городів, вже майже не присутні на землі, і тільки мовчки заплакали, коли я пригорнула до себе їхню закутану голову і поцілувала сухе, як паперове, личко.

...Такі вони, мої баби, — як кульбаки під жорстоким вітром дикої ринкової дійсності. Що буде з ними завтра в нетоплених хатах і без гривні за душею? Вони не скаржаться, вони вже бачать світ не через червону каламуть, бо стоять на березі, з якого видно небо. Вони мовчки жаліють нас, на кому лежить тяжкий гріх за їхню голодну й холодну старість.

Я жалію нас усіх і нашу державу, яка дуже швидко наповнилася тримати свого президента і презентувати закриті елітні клуби для багатих злодіїв, але так по-варварському ще поводить із своїми старими, наївними, безпомічними, сивими дітьми.

Галина ПАЛАМАРЧУК

## ЛІГА ВРУЧИЛА ПЕРШУ ПРЕМІЮ ПЕРЕМОЖЦЯМ

Ось уже рік триває конкурс на кращі підручники з історії України для загальноосвітньої середньої школи, оголошений Лігою українських меценатів і Міністерством освіти. До журі конкурсу входять відомі історики, письменники, педагоги. Вже розглянуто майже два десятки рукописів. І ось днями відбулося вручення премії конкурсу, що становить 3000 доларів США, молодому подружжю Оксані Данилевській та Віталію Власову, яке написало підручник для 5 класу.

На прес-конференції з цього приводу виконавчий директор Ліги Михайло Слабошпицький повідомив, що конкурс на підручники з цього важливого

предмета для інших класів триває. Більше того, на травневих зборах Ліги меценатів ставитиметься питання про оголошення конкурсу й на підручники з української мови та літератури.

Про особливості конкурсу, проблеми підручників та національної історії в школі говорили заступник міністра освіти Олександра Савченко, завідувач кафедри історії та політології Києво-Могилянської Академії, професор Юрій Мицик, письменник, директор видавництва «Дніпро» Тарас Сергійчук, поет і вчитель Микола Сом, відомий історик, автор популярних книжок про українських гетьманів Олена Апанович, президент асоціації українських видавництв,

директор видавництва «Абрис» Олександр Афонін та інші.

У всіх промовців лейтмотивом проходила думка про важливість ініціативи такого конкурсу, доконебну необхідність цих своєрідних інвестицій у освіту, які роблять українські підприємці, об'єднані в добродійну організацію, найменовану Лігою українських меценатів. Присутні на прес-конференції вчителі й відповідальні працівники Міністерства освіти сказали при цій нагоді чимало теплих подячних слів на адресу Ліги, очолюваної видатним меценатом нашого часу Петром Яциком.

Прес-служба Ліги українських меценатів

Голові Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка

П. МОВЧАНУ

Щиро вдячні керівництву «Просвіти» за організацію курсів української мови, які тривали в Конституційному Суді України з 5 жовтня 1998 року до 4 січня 1999 року включно. Це один із багатогранних напрямів діяльності Товариства, який розвиває й утверджує в суспільстві рідну мову.

Слухачі курсів засвоїли багато повчального, що сталося останнім часом у царині українського мовознавства. Особливо зацікавлено і з великим інтересом вони прослухали лекції з історії української мови, граматики та ділового мовлення.

Велика заслуга в цьому викладача Ірини Григорівни Олійник. Воно дохідливо і зі знанням справи читала лекції, відповідала на численні запитання, влаштувала дискусії, диктанти, що сприяло засвоєнню матеріалу.

У недалекому майбутньому ми плануємо знову організувати курси української мови і звернутися до послуг Товариства «Просвіта».

В. ДУБРОВСЬКИЙ,  
керівник Секретаріату

«Слово Просвіти»  
Засновник — Всеукраїнське  
товариство «Просвіта»  
імені Тараса Шевченка.  
Регістраційне свідоцтво  
№ 1007 від 16.03.1993 р.  
Головний редактор  
Любов Голота

Шеф-редактор Павло Мовчан  
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян,  
А. Журавський, П. Мовчан,  
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук  
Редакція листується з читачами тільки на сторінках  
газети і надіслані рукописи не повертає. Залишає за  
собою право релігування та скорочення текстів.  
Комп'ютерна верстка — Ірина Шевчук

Адреса "Слова Просвіти": 252001, Київ-1,  
завулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»  
ім. Тараса Шевченка, тел. 228-01-30

Індекс 30617. Зам. № 0331202 Наклад 3000

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»